БАН - АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ И МУЗЕИ
КИК ОТДЕЛ „МУЗЕИ И ПАМЕТНИЦИ НА КУЛТУРАТА"
ОСИК - ОКРЪЖЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ, СМОЛЯН

XXI НАЦИОНАЛНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

4 — 7 юни **1 9 7 6** год., гр. Смолян

(!молян, I976

ISAH - АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ И МУЗЕИ
КИК - ОТДЕЛ „МУЗЕИ И ПАМЕТНИЦИ НА КУЛТУРАТА"
ОСИК - ОКРЪЖЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕИ, СМОЛЯН

XXI НАЦИОНАЛНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

4 — 7 юни 1976 год., гр. Смолян

Смолян, 1976

Под редакцията на

проф. Велизар Велков и н. с. Румен Катинчаров

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

I. ПРАИСТОРИЯ

Н. Джамбазов, Н. Сираков, Св. Сиракова, Ив. Гацов, Ст. Иванова
Разкопки в пещерата „Бачо Киро" до Дряновския манастир II

Н. Джамбазов, Н. Сираков, Св. Сиракова
Разкопки на палеолитното находище до с. Муселиево, Плевенски окръг 12

М. Чохаджиев
Разкопки на праисторическото селище в кв. „Ленин" ла гр. Перник 1,3

П. Станев
Разкопки на неолитното селище при с. Самоводене, Великотърновски окръг . 14

П. Станев
Разкопки на неолитното селище „Качица" в западната част на гр. Велико Търново - 15

Г. Ил. Георгиев
Теренни проучвания в долината на р. Струма 15

М. Кънчев
Разкопки на праисторическото селище от късния неолит, , западно от гр. Нова Загора 16

Х. Тодорова
Разкопки на обект „Поляница" — платото 17

Х. Тодорова, Д. Златарски.
Разкопки на неолитното селище „Усоето" при с. Аспарухово, Варненско 17

Х. Тодорова
Разкопки на некропола към селищната могила „Поляница", Търговищки окръг 18

Х. Тодорова, К- Ботов.
Разкопки на острова на Дуранкулак. 18

Х. Тодорова, *М* Гпагтг.
Разкопки на обект „Овчарово" — платото • , 19

Б. Николов
Разкопки на праисторическото селище при с. Бреница, Врачански окръг 20

М. Кънчев
Разкопки на селищната могила до с. Съдиево, Сливенски окръг 20

Т. Г. Иванов
Разкопки на селищната могила при с. Радинград, Разградски окръг 21
Н. Попов
Разкопки на селищната могила край гр. Смядово, Шуменски окръг 22
М, Лазаров, Ив. Иванов
Разкопки на халколитния некропол във Варна , 23
Ал. Бонев
Разкопки в м. Дулапкулак край с. Драганово, Толбухински окръг 24
Г. Тончева
Разкопки на могилния некропол край с. Белоградец, Варненски окръг 24
Н. Джамбазов, Р. Катинчаров, А. Йоцова.
Разкопки в пещерата „Магура" 24
Р. Катинчаров, М. Кънчев
Разкопки на селищната могила в гр. Нова Загора 25
Р. **Катинчаров, А. Йоцова.**
Разкопките в праисторическото селище до с. Балей, Видински окръг 26
А. Пейков
Разкопки на Небеттепе в Пловдив 27
Ал. Бонев
Разкопки на крепостта в м. Градището' край с. Таваличево, Кюстендилски окръг 28
К. Кънчев
Издирване на кремъчни находища в България 28

II. АНТИЧНОСТ

М. Чичикова, Д. Гергова
Разкопки на тракийско селище край **с.** Пшеничево, Старозагорски окръг 30
Г. Тончева
Разкопки на селище от ранната желязна епоха край с. Сава — Сушилните, Варненски окръг 31
Ив. Венедиков, М. Домарадски, Р. Георгиева, П. Балабанов
Разкопки на тракийската крепост „Малкото кале" — Созопол /
1. Крепост. 2. Некропол I 31
Ив. Панайотов, Б. Чапъров
Разкопки на тракийската крепост „Момино кале" при с. Скобелево, Пловдивски окръг.
(Експедиция „Бесика" 75) 33
3. **Гочева, Р. Георгиева**
Разкопки на тракийската крепост при с. Малко Чочовене, Сливенски окръг 34
3. **Гочева, Т. Спиридонов**
Разкопки на тракийската крепост при с. Краево, Софийски окръг 34
Д. Иванов
Разкопки при с. Борово, Русенски окръг 35
Д. Гергова, И. Кулов
Разкопки на могилния некропол при с. Кочан, Благоевградски окръг 35
Г. Гинев
Разкопки в с. Кралево, Търговищки окръг 36
Т. Г. Иванов.
Разкопки на надгробната могила при с. Лъвино, Разградски окръг 36
Г. Китов, П. Павлов
Тракийски надгробни могили в Ловешки окръг 37
М. Цанева
Разкопки в некропола на Аполония Понтика 38
В. Велков, А. Фол, А. Милчева, Л. Гетов, 3. **Гочева, Н. Танчева, Ж. Попов**
Разкопки в тракийския град Кабиле 38
Т. Иванов, А. Балканска, Т. Ковачева, Е. **Генова, инж. П. Вълев**
Разкопки в Улпия Ескус 39
Т. Иванов, П. Теодосиев, М. Цочев, К. Вачева, инж. П. Вълев
Разкопки **в** Никополис ад Иструм 40
М. Чичикова, Ал. Димитрова — Милчева, Б. Султов, В. Божилова, М. Цочев, Ив. Василчин
Разкопки в източния сектор на Нове при Свищов 42
Г. Александров
Разкопки в Монтана 1. Обект „Антична вила № 2".
2. Разкопки на обект „Латина" 43
Д. Николов
Разкопки на Форума в Августа Траяна 44
Л. Слокоска
Разкопки в Пауталия. 1. Антична улица с магазини. 45
2. Късноантична крепостна стена — „Хисарлъка" 46

М. Станчева, К. Рогева, Ст. Медарова, Ст. Станиславов, арх. Ю. Фърков
Разкопки в Сердика 46
С. Дамянов
Разкопки на късноантичния град при с. Войвода, Шуменски окръг 47
Б. Султов, М. Цочев
Античен керамичен център край Бяла Черква, Великотърновски окръг 48
Б. Султов
Античен керамичен център край Павликени 48
В. Любенова
Разкопки в с. Ярджнловци, Пернишки окръг 49
Г. Кузманов
Разкопки на кастела Ятрус 49
В. Божилова
Разкопки при гр. Костинброд 50
Г. Цанова, М. Домарадски, Б. Николова
Разкопки на могилния некропол в м. Атанасца при с. Тъжа, Старозагорски окръг 50
А. Писарев
Разкопки на надгробната могила край гр. Стражица 51
Г. Гинев
Разкопки на могилен некропол при с. Могилец, Търговищки окръг 52
И. Атанасова, В. Вълов
Разкопки на гробница край с. Арчар, Видински окръг 52
Н. Танчева
Разкопки на Еньова могила при с. Трапоклово, Сливенски окръг 53
Г. Кузманов
Разкопки на късноаптичец некропол в гр. Сандански 54
Д. Иванов
Проучване на землените галерии при с. Долна Студена, Русенски окръг 54
А. Милчев, К. Койчева
Разкопки в м. Градището, гр. Габрово 55
А. Милчев, К. Койчева
Разкопки в м. Градът при с. Батошево, Габровски окръг 56
Ст. Михайлов, Л. Дончева — Петкова, Д. Топтанов.
Разкопки при с. Одърци, Толбухински окръг 57
Вл. Мирчев
Разкопки на тракийски могилен некропол при с. ПроглеД, Смолянско 57

Ш. СРЕДНОВЕКОВИЕ

Разкопки в Плиска 3
П. Георгиев, С. Витлянов
Разкопки на манастирския комплекс около Голямата базилика 58
Л. Дончева — Петкова
Разкопки в южния сектор на западната крепостна стена 59
Р. Рашев
Проучвания на землените укрепления в Плиска и Цар Крум 60
Разкопки в Преслав
Ст. Ваклинов, М. Ваклинова, И . (Церени
Разкопки на дворцовия комплекс 60
Д. Овчаров
Проучване на вътрешната крепостна стена 62
Т. Тотев, П. Георгиев
Разкопки па манастирския комплекс в м. Манастира 62
К. Константинов
Проучване на граждански комплекс в м. Селище 63
И. А. Йорданов
Портретна реконструкция на Чъргобиля Мостич 64
Разкопки в Мадара
Р. Рашев
Проучвания в Мадара 64
Л. Бобчева
Разкопки на ранносредновековно селище при с. Топола, Толбухински окръг 64
Ж- Въжарова
Средновековното селище в м. Стареца край с. Гарван, Силистренски окръг 65
Ж. Въжарова
Средновековен некропол в с. Оброчище, Толбухински окръг 66

Р. Рашев
Сондажни проучвания на средновековни укрепления и Силистренски окръг gg
Д. Аладжов
Разкопки па обект „Станция" до гр. Хасково 67
Разкопки във Велико Търново
А. Попов
Разкопки на обект „Манастирски комплекс", „Св. 40 мъченици" gj
Ив. Джамбазов
Разкопки на Царевец — сектор III — югоизточен склон на Патриаршията 68
П. Славчев
Разкопки на Царевец — сектор X — Алея за двореца 69
П. Станев
Разкопки на Царевец: обект 11 69
И. Алексиев
Разкопки на Царевец: обект 13 70
А. Писарев
Разкопки на Царевец: обект 14 71
А. Попов
Разкопки на Царевец: обект 15 72
П. Славчев
Разкопки на Царевец: обект 17 72
Т. Овчаров
Разкопки на Царевец: терасата югоизточно от Патриаршията 73
Л. Квинто
Разкопки на Царевец: обект 3, южен склон на Патриаршията 74
И. Чангова, И. Щерева, В. Любенова
Разкопки на Пернишката крепост 74
В. Димова, Д. Иванов, С. Йорданов
Разкопки в Червеи 75
С. Георгиева, В. Нешева, Г. Стоянов, Б. Цветков
Разкопки в Мелник 76
Г. Джингов, А. Балканска, М. Йосифова, Г. Кузманов, Р. Бошнаков
Проучвания в Калиакра 76
Д. Димитрова
Разкопки в м. Кале то при с. Ръждавица, Кюстендилски окръг 78
Цв. Дремсизова, Д. Димитрова
Крепостта край гр. Мездра 78
В. Василев, Ас. Салкин, Ив. Сотиров
Разкопки при нос „Чаракман" при гр. Каварна 79
В. Василев, Д. Топтанов
Разкопки в крепостта „Боженишки урвич" 80
Ек. Манова
Разкопки в гр. Никопол 81
Д. Стоянова — Серафимова
Средновековен некропол край с. Туховище, Благоевградски окръг 82
Д. Станчев
Разкопки на некропол в с. Николово, Русенски окръг 82
Ст. Михайлов, Ив. Балкански
Разкопки в м. Папазлъка при с. Фотиново, Кърджалийски окръг 83
Ив. Балкански
Средновековен некропол при е. Татул, Кърджалийски окръг 83
Я. Николова
Проучвания на Килифаревския манастир 84
А. Маргос
Проучване на средновековни скални манастири в басейна на р. Русенски Лом 84
В. Василев
Късносредновековен некропол при с. Недялково, Пернишки, окръг 86
Ив. Захариев, М. Цачева
Средновековното градище и некропол в м. Калето при с. Дебнево, Ловешки окръг 87

V

П Р А И С Т О Р И Я

Н. ДЖАМБАЗОВ, Н. СИРАКОВ, СВ. СИРАКОВА, ИВ. ГАЦОВ И СТ. ИВАНОВА

РАЗКОПКИ В ПЕЩЕРАТА „БАЧО КИРО" ДО ДРЯНОВСКИЯ МАНАСТИР

* През лятото на 1975 година бяха продължени разкопките в пещерата „Бачо Киро". Главна задача беше проучването на сектор Д на дълбочина от 150 см от пласта 4-а. Направи се сондаж пред входа на пещерата с размер 3 Х 4 м до лявата стена.

Макар че пещерата е доста дълбока, с просторно преддверие и сложен лабиринт, -установи се, че е била обитавана само около нейния вход, близо до надвисналата стена край нишата или подмола, както в редица други тъмни и влажни пещери. Освен това находките са съсредоточени в долните пластове. И все пак тя е една от най-важните за изучаване на геологията на палеолита и хронологията на плейстоценовите отложения.

В резултат от досегашните изследвания на седиментацията в тази част на пещерата, на дълбочина около 5 **м,** са разграничени последователно 14 културни пласта с 8 — 10 различни обособени нива, които може да се разделят главно на три съществено различаващи се групи или серии плейстоценови отложения:

1) Долна чакълеста серия отложения обединява пластове 14, 13, 12, 11. В сектор Д липсват пластове 14 и 13, което може да се обясни с постепенното издигане на скалното дъно към вътрешността на преддверието. Пласт 12 е също беден и недостатъчен за допълване на характеристиката на средния палеолит (мустерска епоха). Може да се отбележи, че изделията от долните пластове са изработени предимно от вулканични скали неподатливи за направа на по-фини остриета. Срещат се полудисковидни и дисковидни нуклеуси. Най-широко разпространение са добили стъргалките с голямо разнообразие на формата (прави, изпъкнали, вдлъбнати, зъбчати и комбинирани надлъжни остриета), характерни за мустерско-левалуазката техника и по-точно нейния Балкански вариант, известен и в съседните на Балканския полуостров страни и в района на Черно море.

Голяма част от оръдията са износени и използувани като суровина при изработката на нови, поради което имат малки размери. Оръдията и животинските кости са натрупвани около огнището, както това се наблюдава в други пещери през това време.

Пласт 11 и Па по аналогия на техническите и топологически признаци на кремъчните изделия се отнася към началото на късния палеолит. Всъщност той е и най-богатият пласт, свързан със затопляне на климата.

Наред с мустерските типове са открити и къснопалеолитни елементи (челни стъргалки, резци с притъпени ръбове, остриета от кости и пр.).

2) Средната серия отложения (пластове 10 •— 4) не е свързана с по-продължително заселване на пещерата. Някои пластове (10, 8, 6с, 3 и 2) са без културни останки или съдържат единични находки, както в редица други пещери, където къснопалеолитната култура не получава по-късно развитие. Намерени са люспи от плоското двустранно ретуширане без да се открити кремъчни върхове, свързани с тази традиция. По-интересни са остриетата от кост, кремъчните остриета сродни с ориняшките типове, които дават основание да бъдат отнесени към т. н. ориняко подобни култури.

Към друг културен кръг са отнесени материалите от горните пластове 4а и 4, които от гледна точка на стратиграфската позиция са отнесени към т. н. тардиграветиен.

3) Най-горните чакълести пластове (3 и 2) принадлежат към края на палеолита.

Изучаването на палеолитната култура в пещерата „Бачо Киро", започнало още през 1971 год., както и преди това (1937 г.) показва, че седиментацията има непрекъснат характер без периоди на интензивно измиване па отложенията.

Наслагите в пещерата „Бачо Киро" са особено важни за сравнение с наслагите в други пещери. Разкрити са много останки от огнища, въглените от които ще бъдат използувани за определяне на абсолютната възраст по C^{14}.

Н. ДЖАМБАЗОВ, Н. СИРАКОВ, СВ. СИРАКОВА

РАЗКОПКИ НА ПАЛЕОЛИТНОТО НАХОДИЩЕ ДО С. МУСЕЛИЕВО, ПЛЕВЕНСКИ ОКРЪГ

Муселисвското находище със своите богати и разнообразни находки, особено на бифациални кремъчни остриета, върхове за копия стана известно като един класически обект по палеолита. Разкопките, както и находките, събрани по повърхността от двете страни на хълмовете при устието на р. Осъм, придобиват важно значение не само за археологията, но и за решаване на редица геологически проблеми. Те дават обща представа за богатството на палеолита (от мустерската епоха до мезолита) и неговата връзка с по-късните праисторически култури в България.

Муселиевското многослойно поселение е разположено на самия десен бряг на реката непосредствено до селото в западната, добре огряна от слънцето, страна на могилата.

През 1975 год. бе проучен централният обект, сектор С (квадрати Д-Е-Е) с общо 12 кв. м площ на дълбочина 496 см, достигната през 1974 год. Разкрит бе 6 м вертикален разрез от льос, червени пакети глина и изветрял варовик.

Топлият климат е благоприятствувал за образуването на клиновидни структури и брекчи. Строежът на долната серия льосови отложения понякога със значителни колебания на подземната вода, измила спойката между камъните, независимо от климатическите и природни изменения

Кремъчният материал от долния пласт, обозначен с пореден № 6, има мустерски облик. Намерени са листовидни остриета с двустранна обработка, отломъци и люспи, отпаднали при изработката на оръдията, заедно със ситно натрошени животински кости. Кремъкът има восъчен цвят, изпъстрен с матови капковидни включения. Срещат се кремъчни отломъци с ненапълно снета естествена кора. Те напомнят материалите от раннопалеолитното находище до гр. Никопол.

За уточняване на стратиграфията на льоса са направени изследвания на профилите при каменните кариери от двете страни на широката долина. Горният льос, проследен на 30 м дълбочина, съдържа четири хумусни пласта, в които се откриха кремъчни изделия от мустерската епоха до началото на мезолита включително. Долната чакълеста серия отложения също може да се използува за определяне на характера на най-ранните условия при заселването на човека. Групата, обитавала един от хълмовете наблизо до тръстиката на обширния Дунавски (Осъмски) лиман, с използувала местен кремъчен материал.

Достигна се до извода, че контактните отложения се различават от тези в пещерата „Бачо Киро". Това различие още по:ясно се забелязва в почистените профили при четирите обекта. Клиновидните структури и червените пакети глина, застъпени в долните пластове на льоса, вероятно са свързани с първия интерстадиал, с неговите брерупски фази, а може би и по-рано. Разнообразните отложения от льос и подльосов чакъл със значителните културни останки показват, че тази долина може да се използува за изработване на стратиграфска схема, за изясняване на геологическата възраст на Муселиевското палеолитно находище още повече, че материалите не са равномерно разпределени по цялата разкопана площ. Новите открития имат голямо значение за изучаването на палеолитната култура в земите на Долния Дунав. Открити са разнообразни кремъчни изделия, което може да се обясни с наличето на големи и богати залежи от суровина и материали в т. н. кремъчен хоризонт от епохата на мастрихта.

М. ЧОХАДЖИЕВ

РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ В КВАРТАЛ „ЛЕНИН" НА ГР. ПЕРНИК

През 1975 год. започнаха спасителни разкопки на праисторическо селище в кв. „Ленин" на гр. Перник. То е възникнало на една ниска тераса до левия бряг на р. Струма.

След направеното проучване се установи, че първоначално селището е заселено през неолита, но впоследствие животът тук е продължил през цялата праисторическа епоха, античността и средновековието. При обработване на земята в ново и най-ново време са унищожени почти напълно останките от античността и средновековието, а от праисторическата епоха са запазени частично само няколко строителни хоризонта от неолита.

Селището на първите обитатели не може да бъде проучено, тъй като се намира под сегашното ниво на реката. То бе засвидетелствувано от глинена замазка на пещ и няколко фрагмента керамика, извадени под 1.одата,

Сравнително най-добре е запазено селището над речното ниво. За изолация от влагата целият строителен хоризонт, както и всички останали, са застлани с жълтозелена силно трамбована глина, подсилена на места от камъни.

Следващите три хоризонта са силно разрушени от съвременни ями, като най-горният от тях е почти изцяло унищожен.

От оръдията на труда преобладават каменните — предимно овални брадви и плоски тесли. Оръдията на труда от кост, рог и кремък са малобройни.

Керамиката, освен известните, дава и някои нови форми и украси. Тъмната украса върху съдовете преобладава, но наред с нея съществува и бялата без да има между тях стратиграфска разграниченост.

Интерес предизвикват откритите находки, представляващи вертикално разрязани съдове, изработени от слабо изпечена глина, които засега се интерпретират като модели за изработване на калъпи за глинени съдове.

Други два предмета, изработени от глина, примесена с голямо количество плява, имат неясно предназначение и досега нямат аналогии.

Засега може да се предположи, че праисторическото селище от неолита възниква тогава, когато се развиват културите Караново I — Кремиковци I — Чавдар I и представлява техен вариант с локални особености. Има данни, които сочат, че животът продължава и през следващите периоди на неолита, но това ще се установи със сигурност след проучване на ненарушен терен.

П. СТАНЕВ

РАЗКОПКИ НА НЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ПРИ С. САМОВОДЕНЕ, ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ ОКРЪГ

Неолитното селище при Самоводене е разположено на средно висока тераса в североизточната част на селото.

През 1975 год. продължиха разкопките в сондажи № 1 и № 3.

В сондаж № 1 бяха открити части от стени на височина до 0,50-0,60 м. Открит беше и сравнително добре запазен под от пещ. В сондаж №3 бяха разкрити основи на опожарено наземно жилище и три добре запазени подови замазки на пещи. В двата сондажа бяха проучени два културни пласта.

В горния културен пласт археологическите материали са еднакви с тези от неолитното селище Качица.

В Долния културен пласт материалите са синхронни с културата Караново II-III в Тракия.

В сондаж № 3 бяха открити керамични фрагменти, които се отнасят към стария неолит и са синхронни на културата Караново I.

Проучванията на неолитното селище в Самоводене дадоха богат археологически материал: оръдия на труда, животински кости, керамични фрагменти, култови масички, антропоморфни и зооморфни фигурки. В по-стария пласт на селището биконичните форми на съдовете са изключение. Тук преобладават заоблените форми. Срещат се врязаният мрежест орнамент и врязаният с нокът върху грубо загладената повърхност. Съдовете с добре загладена повърхност са орнаментирани с плитки канелюри, започващи от устието и достигащи до дъното, на съда. Култовите масички имат триъгълна форма и са украсени с мрежест орнамент инкрустиран с бяла материя.

П. СТАНЕВ

РАЗКОПКИ НА НЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ „КАЧИЦА" В ЗАПАДНАТА ЧАСТ НА ГРАД ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Неолитното селище в м. Качица е разположено върху високи тераси, пресечени от малък поток с посока северозапад-югоизток в районите на' ТПК „Масив", Завода за телферни електродвигатели, ДАТ — В. Търново и Отоплителна централа — В. Търново.

Проучванията се извършват в източната и югоизточната част на селището. Установена е следната стратиграфия на културните напластявания: горен пласт от времето на турското владичество, среден — отнасящ се към времето на ранния халколит, а под него — от неолита.

В халколитния културен пласт са открити няколко слабо запазени подове на пещи, както и значителни количества оръдия на труда и керамични фрагменти. В неолитния пласт са намерени пет силно опожарени наземни жилища. Частично запазена е подовата им замазка с нападала върху нея стенна мазилка.

Проучванията на неолитното селище „Качица" дават богат археологически материал: оръдия на труда от камък, кост и кремък, керамични съдове с разнообразни форми и богата орнаментация, култови масички, антропоморфни и зооморфни фигурки.

Най-масовият и безспорно най-интересен археологически материал е керамичният. Най-често срещаната форма при съдовете е биконичиата с удебелен ръб на устието и подчертан среден ръб.

Особено разпространен е врязаният орнамент, състоящ се от снопчета или от отделни вертикални прави линии, коси и дъговидни линии, поясн от набоден и мрежест орнамент, меандри и спира'ли. Пластиката е представена от няколко неорнаментирани антропоморфни и зооморфни фигурки.

Археологическите материали от неолитното селище „Качица" са синхронни с края на културата Караново III и тю всяка вероятност с началото на Караново IV*-— Калояновец в Тракия, Усое I в Североизточна България, последните фази на културата Дудещи в Румъния и Винча (А) в Югославия.

Г. ИЛ. ГЕОРГИЕВ

ТЕРЕННИ ПРОУЧВАНИЯ В ДОЛИНАТА НА РЕКА СТРУМА

Имайки пред вид голямото научно значение на праисторическите проучвания в долината на р. Струма, особено за изясняване на проблема за културните връзки и взаимодействия между археологическите култури в

Югозападна България и съседните земи на Гърция и Македония, насочих вниманието си през 1975 год. към проучването на праисторията на тази покрайнина *жа* нашата страна.

Вниманието беше съсредоточено към проучването на праисторически обекти от времето на неолита, разположени в района на р. Средна Струма, попадащи в днешния Кюстендилски окръг. Направих теренни проучвания в следните праисторически селища:

1. С. Таваличево. Праисторическото селище се намира в м. Гагана, източно от селото. Населявано е било през средния неолит, халколита, късния бронз, желязната епоха и tio-късно през римската епоха.

2. С. Мурсалево. Праисторическото селище се намира в близост до ж. п. гара Мурсалево, на левия бряг на р. Струма. Населявано е било през стария неолит (= Караново I-1I), а може би и през средния неолит (= Караново III).

3. Гр. Сапарева баня. Селището се намира на около 2,5 км, западно от града в м. Кременик. Населявано е било през стария и средния неолит (= Караново МП).

4. Гр. Перник. В кв. „В. И. Ленин" се намира обширно праисторическо селище, което е било населявано през стария неолит и в по-късни праисторически епохи. Селището е в процес на спасителни разкопки.

Теренните проучвания ще продължат и през следващите години.

М. КЪНЧЕВ

РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ ОТ КЪСНИЯ НЕОЛИТ ЗАПАДНО ОТ ГРАД НОВА ЗАГОРА

През 1975 год. беше проучен целият културен пласт в сондажния изкоп на селището. В южната половина на сондажа бяха разчистени нови дупки от дързени колове и бяха установени границите на жилище № 3. То е с размери: изток — 8,90 м, запад — 8,80 м, юг — 5,40 м и север — 4,50 м. Пещта на жилището беше открита в североизточната му част. Средна редица от 7 дупки го разделя на две помещения — северно и южно. Входът на жилището се е намирал от южната му страна.

В северната част на изкопа бяха разчистени нови дупки от колове, които оформиха източната и южната степа на жилище № 2. Средна редица от дупки на-колове разделя жилището на две помещения.

В направената с посока изток-запад траншея се достигна до дълб. 0,60 м. Установено беше, че културният пласт на селището от късния неолит продължава 50 м на изток. В направения нов сондаж на изток от траншеята бяха открити останки от ново жилище, което ще бъде проучено през 1976 год.

В изследваната част на къснонеолитното селище беше намерен богат керамичен материал, разнообразен по форми и украса на съдовете. Особен интерес представляват дръжките и дъната на съдовете, украсени богато с антропоморфни и зооморфни изображения и знаци. Особен интерес представлява намереният глинен диск, украсен богато с врязани линии и знаци.

Най-голямо значение обаче имат новооткритите планове на жилища. Значителната дебелина на опожарената стенна мазилка говори за голямата им стабилност. Те показват пряко продължение на традицията на домостроителството от средния неолит — Караново III (Веселиново).

Х. ТОДОРОВА, АЛ. БОНЕВ

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „ПОЛЯНИЦА" — ПЛАТОТО

При разкопките на платото над язовир „Поляница" край Търговище са установени три периода на обитаване:

1. Раннонеолитен пласт с две наземни жилища

2. Раннохалщатски пласт с две намезни жилища

3. Средновековно селище от XIV в.

Неолитните жилища са малки, с правоъгълна форма и подковообразни пещи. Керамиката е доста примитивна, всички съдове са изпечни до червено. Преобладава полусферичната купа. Неолитният комплекс се отнася към I фаза на културата Овчарово и датира от втората половина на XII хил. пр. н. е.

Жилищата от халщата са правоъгълни със сравнително лека конструкция. Керамичният материал позволява да отнесем хоризонта към културата Бабадаг I-III (XII-IX в. пр. н. е.).

От средновековното селище са открити три питусообразни ями, две различни по структура и план жилища и няколко канавки.

Х. ТОДОРОВА, Д. ЗЛАТАРСКИ

РАЗКОПКИ НА НЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ „УСОЕТО" ПРИ С. АСПАРУХОВО, ВАРНЕНСКО

През 1975 год. продължиха разкопките на неолитното селище „Усоето" при с. Аспарухово, Варненско. Работи се в северозападната част на селището Усое I, датиращо към средния неолит. В този район се наблюдава един твърде късен етап от средния неолит, отчасти в суперпозиция от късния неолит. Бяха проучени землянки № 46 и 56 и частично 57 и 58.

№ 46 е голям, сложен по план обект, с централна (1,90 м дълбока) яма с размери 18,40 х 15,18 м и присъединени овални ями от север и запад. Пещта на обекта е в северния му край. Установено беше, че обектът г двуслоен.

Докато в долния слой напълно отсъствуваха по-големи фрагменти керамика и съдове, горният слой беше наситен, срещаха се останки от съдове, значително количество чукалки, каменни брадви и кремъци.

Материалите датират от прехода между Усое I и Усое II.

Землянки 56, 57, 58 представляват комплекс, датиращ към времето Усое I. В южната си част комплексът е частично препокрит с мазилките от

твърде разрушено опожарено наземно жилищно съоръжение от времето на Усое II.

Следи от пещ в този наземен обект личаха в средата на източната му стена, обаче така разрушена, че не може да се каже нищо относно конструкцията й.

Землянка № 56 се състои от четири ями и има две пещи.

Землянка № 57 представлява осморкообразен обект,'прилепен до източната стена на землянка № 56. Състои се от плитка овална яма с останки от разрушена пещ в нея и голяма овална яма с размери 5,50 х 5 м, почти без находки.

Землянка № 58 е овален обект с размери 6 х 8 м и дълбочина 1,50 м. На дъното му беше открита конструкция на пещ, която по изключение е била изградена тук на дъното, на малък подиум.

Х. ТОДОРОВА

РАЗКОПКИ НА НЕКРОПОЛА КЪМ СЕЛИЩНАТА МОГИЛА „ПОЛЯНИЦА", ТЪРГОВИЩКИ ОКРЪГ

През 1975 год. беше открит и проучен некрополът на селищната могила „Поляница".

Некрополът е разположен на около 200 м, северозападно от селищната могила. Констатирана бе възрастова стратиграфия — децата до 6-7 годишна възраст са поставяни като хокери на повърхността и затрупвани, докато възрастното (производително) население е погребвано на значителна дълбочина в овални ями. Всички погребани са хокери, жените обаче, са старателно положени, докато мъжете често лежат по гърди, сочи към земята и пр. Среща се. ритуално разчленяване на скелетите. Липсва имуществена диференциация. Погребалните дарове са съдове (от 1 до 6), кремъци, задължително белемнит, а в 3 гроба се откриха медни украшения.

Некрополът датира към ранния и средния енеолит и е най-ранният проучен чрез разкопки некропол у нас, датиращ към първата половина на V хилядолетие пр. н. е.

Х. ТОДОРОВА, К. БОТОВ

РАЗКОПКИ НА ОСТРОВА НА ДУРАНКУЛАК

Сондаж с размери 25 х 2 м беше заложен на голямата Ада в Дуранкулашкото езеро. Обектът се оказа селищна могила обитавана през халщата, прехода от енеолита към бронзовата епоха, късния и средния енеолит.

Дебелината на културния пласт в мястото на сондажа достига до 2,50 м. Установена беше следната стратиграфия (отдолу нагоре):

I хоризонт — среден енеолит — култура Сава, фаза IV (Варна) със силно влияние на късните етапи на културата Хаманджия.

II хоризонт — късен енеолит — култура Варна. Постройки вероятно с дървена конструкция, тъй като от деструкцията на този хоризонт е останал 10 ом дебел пласт пепел.

III хоризонт — късен енеолит — култура Варна.

В основата на този хоризонт вместо познатите от вътрешността на праната гредореди са поставени тънки плочи от местен варовик, което създава условия за закрит комплекс за по-долния хоризонт. Този хоризонт има дълъг период на живот, няколко преустройства и загива също така от пожара, от който не остава мазилка, а дебел пласт сива пепел.

IV хоризонт — късен енеолит — култура Варна.

Повтаря се картината от III хоризонт. Проследяват се същите плочпици, дебели натрупвания на подови мазилки и цялото развитие с дебел пласт овъглено дърво.

V хоризонт — преходен период от енеолита към бронзовата епоха. Малобройният материал засега не позволява да бъде точно диференцирана културната му принадлежност. Материалите са най-близки до тези от Фолтещи-Триполие П,. Пластът има бяло-пепеляв цвят и съдържа много спални камъни.

VI хоризонт — халщатски период. Пластът съдържа значителни количества камъни, даващи данни за наличието на каменни конструкции. Материалите са букел керамика, украсена с канелюри, щамповани орнаменти и др.

Този пласт на много места е вкопан в V хоризонт, че дори и в VI, което говори за известна стратиграфска нарушеност на тези два хоризонта.

VII хоризонт — 0,10-0,20 м съвременен хумус. Съдържа напълно разбъркани единични късноантични фрагменти, късносредновековна керамика, халщатска керамика и материали от по-долните хоризонти.

Х. ТОДОРОВА, АЛ. БОНЕВ

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „ОВЧАРОВО" - ПЛАТОТО

През 1975 год. приключи проучването па малкото селище от прехода между енеолита и бронзовата епоха, разположено на платото над язовир „Овчарово". Установено е, че то се е състояло от пет малки осморкообразпи землянки, които съдържат смолисточерен хумус с културни останки — кремъчни оръдия и керамика. Последната се характеризира с висок процент пясък или счукани миди и охлюви или тор в тестото. Около 40 % от керамиката е силно шуплеста, но е била покрита с шлик. Срещат се ленте гти дръжки, издигащи се пад, устието и често съдове на високо конусовидно столче. Цветът на повърхността на керамиката е сивочерен, кафявочерен, светлосив, цинобровочервен. Откритият нов културен комплекс отчасти запълва хиатуса между енеолита и бронзовата епоха и представлява преход от едната към другата. Формиран е като култура Певец II по името на първото находище от подобна керамика в България. Тази культура непосредствено предхожда културата Езеро и би могла да бъде датирана към 3600-3500 г. пр. н. е.

Тя е едновременна и твърде близка типологически до културата Черu вода I по Долния Дунав.

Б. НИКОЛОВ

РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКО СЕЛИЩЕ ПРИ С. БРЕНИЦА, ВРАЧАНСКИ ОКРЪГ

През 1975 год. продължиха спасителните разкопки в м. Лъката, източно от с. Бреница, Врачански окръг. Разкрити са останки на селище от ранния халколит.

Разкопките са направени на площ от 875 кв. м и обхващат южната част на селището, близо до изкопа от 1974 год. В рамките на разкопаната площ се установи, че културните напластявания в тази част на селището имат средна дебелина 1,60 м и принадлежат само на ранния халколит. Културният пласт се. състои от четири жилищни нива, разположени едно над друго. Жилищата се застъпват хронологически. Четвъртото жилищно ниво е силно разрушено при обработката на почвата.

Разкрити са очертанията на 14 жилища от четирите нива. Жилищата са частично или изцяло опожарени. Те са наземни с правоъгълен план, ориентирани по дължина от север към юг. Имат средна дължина от 5 до 7 м и ширина от 4 до 5 м. Строени са от дървета и плет и са измазани отвътре и отвън с глина. В жилищата са открити пещи и домашен инвентар, състоящ се от кремъчни, каменни и костени оръдия на труда и разнообразна керамика. Характерни са глинените съдове — хранилища с врязани геометрични орнаменти и без орнаменти. По форма те си приличат с тези от Градешница. Разлатите съдове имат оригинална форма и степенувано про* филирани стени. Най-типични за това селище са глинените поставки за съдове, които са цилиндрични или с квадратна основа на четири крачета, Цилиндричните поставки показват степени на развитие за четирите нива па селището. В последната степен на развитие те се доближават до поставките от Градешница, Идолната пластика е представена от фигурки на хора със свой стил на развитие. Върху съдове и плочки от глина се срещат писмени знаци.

Селището при с. Бреница ни представя първата фаза на ранния халколит на култура Градешница.

М. КЪНЧЕВ

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ДО С. СЪДИЕВО, СЛИВЕНСКИ ОКРЪГ

През 1975 год. започнаха спасителни разкопки в южната част на могилата, в която бяха разчистени на площ от 350 кв. м четири разрушени жилища. Напрг.вен беше сондаж от 70 кв. м за установяване културните напластявания на селището. Установиха се 7 строителни хоризонта. Достигна се на дълбочина 2,05 м.

Първият строителен хоризонт е почти напълно разрушен при ригодването и изравняването на терена. То е с дебелина 0,20 м.

Вторият строителен хоризонт е с дебелина 0,50 м и достига на дълбочина 0,70 м. Целият пласт е опожарен, примесен с едри късове силно горяла стенна мазилка, пепел, въглени, фрагменти от глинени съдове и фуги археологически материали.

В четирите опожарени жилища от II строителен хоризонт ее намериха над 230 находки, между които 70 цели и фрагментирани глинени сътове, 28 глинени тежести за стан, 9 глинени цедилки, 4 цели и един фрагментиран идол и др. От глинените съдове преобладават тези с биконична форма, някои от които са украсени с графит и рисувани с бяла боя.

III и IV строителни хоризонти не са опожарявани, докато V, VI и VII са опожарени.

Богатият археологически материал — керамика, идолна пластика, пптовн предмети и др. ни позволяват да отнесем селището към късния период на халколита — култура Караново VI, Коджадермен-Гумелница.

I. Г. ИВАНОВ

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ПРИ С. РАДИНГРАД, РАЗГРАДСКИ ОКРЪГ

През 1975 год. продължи археологическото проучване на селищната могила при с. Радинград, Разградски окръг. Разкопани са двата най-горни строителни хоризонта (III и IV). •

IV хоризонт е силно разрушен при обработката на терена. Той има максимална дебелина 0,40 м и е частично опожарен. Цялостно' и частично се хващат плановете на 14 жилища. С изключение на едно всички са ориентирани изток-запад с отклонения на североизток. Обикновено са с две помещения, с двускатен покрив. Дължината им варира от 5,20 до 6 м, а ширината от 3 до 4 м. Стените са изградени от дървен плет, измазан с примесена със слама глина. Селището е било сравнително гъсто застроено. Меж ту някои жилища се образуват тесни от 0,70 до 1,м улички (проходи).

Намереният материал: оръдия на труда, керамика, накити, предмети па култа и др. са характерни за I-ва фаза на културата Караново VI — Ко тжадермен — Гумелница.

III строителен хоризонт с изключение на жилище № 1 и частично килщце № 3 не е горял. Пластът е с максимална дебелина 0,45 м, а при жилище № 1 — 0,80 м. Състои се от сивопепелява пръст, примесена с фебни въгленчета и жълтозелени включвания, а при жилище № 1 и жи-1шце № 3 и натрошени горели мазилки. Разчистените основи на 12 жилища МГ се различават съществено от тези в IV хоризонт. Увеличава се само относителният брой на жилищата, ориентирани север — юг — № 1, 2, 3, 11. ' 1оеледните са групирани в североизточната част на могилата. Особен интерес представлява жилище № 1. То е единственото напълно изгоряло от оризонта и по тази причина неговите останки са най-значими. Запазени ЛЬ части от полегнали стени с височина до 1,60 м., останки от ДЕе пещи и голямо количество стопански инвентар.

В заподния край на селището се разчисти ивица от обгоряла гли-I с посока север — юг. Същата вероятно се свързва със съществувала I | \крепителна система.

Материалите от III хоризонт типологически почти не се различават ill пласта на IV хоризонт. По този начин двата хоризонта образуват единен м културно отношение пласт.

t

В областта на некропола са разчистени два гроба (№ 3 и № 4). Скелетите лежат наляво и са ориентирани с главата на изток. Гроб № 4 е със значително по-богат инвентар: медна брадва, каменна брадва-чук. накити от мида спондилус, златна корубеста пластина и др. Гробовете са частично разрушени от антични ями. Последните принадлежат към антично селище (края на IV в. от н. е.), в чиято периферия се намират откритите погребения.

Н. ПОПОВ

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА КРАЙ ГР. СМЯДОВО, ШУМЕНСКИ ОКРЪГ

През 1975 год. продължиха спасителните разкопки на селищната могила, намираща се на 2,5 км западно от гр. Смядово. I хоризонт в западната половина на могилата е почти изцяло унищожен от обработката Селището от II хоризонт е било опожарено. Това ниво е също разрушено до голяма степен от обработката и ямите, останали от по-късните обитатели. Все пак се установиха районите на пет жилища. Те са били два типа: едните — с почти квадратен план и относително малки размери, другите — правоъгълни и с големи размери.

Въпреки частичната разрушеност на II хоризонт той ни достави богат археологически материал. Сред оръдията на труда най-многобройни са кремъчните. Преобладават ножовете и стъргалките. Те съставляват близо 60 % от откритите оръдия на труда. Наличието на кремъчни ядра и отломки сочи, че са изработвани в селището. Сравнително малко са каменните оръдия, докато броят на тия от рог и кост е голям.

Безспорно най-изобилен е керамичният материал. Намерено е огромно количество фрагменти, предимно от големи дебелостенни съдове. Преобладават фрагментите без украса, но има и много украсени. Между орнаментите най-често се срещат барботината и релефът. Не са малко и фрагментите от тънкостенни съдове. Открити са 128 цели или годни за реставрация съдове. Преобладават разнообразните варианти на биконичните съдове, „вазовидните" съдчета, пресеченоконусовидните паници със завит навътре ръб на устието и паниците, долната част на които е конусовидна, а горната — нисък цилиндър. Срещат се също съдове с долна конусовидна и горна полусферична част, с форма на сплесната сфера, цедилки. Похлупаците могат да се разделят на три основни подтипа: конусовидни, полусферични и гъбовидни.

Сред финитe съдове преобладават украсените. Използувани са рисуваната с графит, бяла, черна или червена боя украса, врязаните или набодени орнаменти и пъпките. Често всички тези орнаменти се срещат в комбинация.

Намерени са само три медни предмета.

Идолите са съвсем малко. Животинските фигурки са направени от глина, докато човешките са изработени от глина или кост. Те представляват познатите ни от другите халколитии селища типове.

Наличието на мотички, копачки и сохи от еленов рог, кремъчни пластинки за сърп, хромелни камъни евндетелствува за развито земеделие, а голямото количество кости от домашни животни и многобройните стъргалкй показва, че екбтовъдството е не по-малко важен поминък. Наличието на черупки от средиземноморски мекотели е доказателство за съществуваща размяна с други синхронни селища.

Откритите материали намират най-близки паралели в селищните могили Коджадермен до Шумен, в Русе, Кубрат — Разградски окръг, край селата Г. Делчево и Сава — Варненски окръг, в Завет — Бургаски окръг п в Гумелница (Румъния). Те датират от късния халколит — култура Коджа дермен — Гумелница — Караново VI — без да достигат до самия му край.

М. ЛАЗАРОВ, ИВ. ИВАНОВ

РАЗКОПКИ НА ХАЛКОЛИТНИЯ НЕКРОПОЛ ВЪВ ВАРНА

Археологическите проучвания на Варненския халколитен некропол през 1975 година се проведоха в западната му част. Основна задача на разкопките беше установяване западната граница на некропола. Разкопани бяха 150 кв. м площ, на която се откриха още 16 гроба. Така общият брой на гробовете достигна 60.

Намерените гробове по наличието на скелет в тях можем да разпределим в две групи:

1. Символични гробове — 5. Тях трябва да отнесем към известната вече група символични гробове със сравнително малко инвентар. В инвентара са намирани златни халки (от една до пет), меден предмет, кремъчно оръдие и глинени съдове.

2. Гробове със скелети. По тяхното положение в гробната яма разграничаваме два вида:

А) скелети, положени по гръб в изпънато положение. Техният брой е осем, като запазва и при този сезон предимството на изпънатите скелети. Главата е' положена предимно на североизток, около и зад нея е разположена керамиката, оръдията на труда са около и до ръцете;

Б) скелети в свито положение и поставени на едната страна. Де са само три. Продължават да бъдат най-малко от другите. Долните крайници са силно свити вероятно чрез привързване. Инвентарът на хзкерите е подобен на материалите от предния вид. Като нов момент трябва да се отбележи намирането на две антропоморфни пластинки върху гърдите на един скелет.

Намерени са малко нови видове предмети, което потвърждава едновременността на некропола и неговото единство относно погребалния ритуал. Сред новооткритите са медна гривна от гроб със скелет в изпънато положение и правоъгълна костна апликация. Сред керамиката, която продължава да носи основните черти на известните ни вече съдове, трябва да се отбележи намирането на съд със сфероидна форма и четири симетрично разположени издатъка в издутата част. При нея съдът преминава чрез скосяване в дъно, на което има много голям отвор. Подобни съдове са рядкост (още три от некропола и един от наколно селище) и бяха считани за „тарабукй". При разчистването се оказа, че съдът е поставен с издатъците нагоре и в отвора е поставен друг съд. Това определя предназначението на този вид съдове най-вероятно като поставка.

АЛ. БОНЕВ

РАЗКОПКИ В М. ДУЛАПКУЛАК КРАЙ С. ДРАГАНОВО, ТОЛБУХИНСКИ ОКРЪГ

Целта на разкопките е установяването на хронологията и стратиграфията на селището, разположено на естествено укрепен от трите страни нос.

В центъра на селището са направени два сондажа, разположени под формата на буквата *1',* дълги съответно 40 и 20 м. Скалата е достигната средно на дълбочина 0,80 — 0,90 м от нивото на сегашния терен. Открити са фрагменти от глинени съдове и малък брой тежести за тъкачен стан, костени шила и пр.

Установени са два културни пласта — халщатски (XII - X век пр. н. е.), за който са характерни фрагментите с черна излъскана повърхност, коси канелюри, букели-и др. и халколитен, който се характеризира с рисуваната с графит керамика. В него се различават два периода — първи, отнасящ се към т. н. фаза Варна и втори — към култура Варна или късния халколит за Североизточна България.

Г. ТОНЧЕВА

РАЗКОПКИ НА МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ КРАЙ С. БЕЛОГРАДЕЦ

През 1975 год. в очертанията на некропола, намиращ се в землището на с. Белоградец, бяха разкопани две могили с диаметър 8 метра. На височина достигат 0,20 м. И двете могили са били обградени с подпорен зид — крепида. Погребенията, извършени в центъра им, са били единични, извършени чрез трупополагане, в изпънато положение, ориентирани югозапад-североизток. Умрелият е бил поставен в гробна яма, изкопана в здравия терен под повърхността. Над гробната яма се откри насип от ка-(мъни, достигащ на височина 0,30 — 0,40 метра. Само при погребение № 13 се откри точилен камък (брус) кран тазовите части на скелета.

Н. ДЖАМБАЗОВ, *Б.* КАТИНЧАРОВ, А. ЙОЦОВА

РАЗКОПКИ В ПЕЩЕРАТА „МАГУРА"

С разпореждане № 41 от 26. II. 1973 год. на Министерския съвет през 1975 година бяха предприети археологически разкопки в пещерата „Магура" при с. Рабиша, Видински окръг.

В сектор 1 — „Подмола", бяха проучени три строителни хоризонта с дебелина 0,45 м. Получени бяха нови данни за плана, начина на изграждане и вътрешното устройство на жилищата в пещерата. Във II строителен хоризонт беше установен план на жилище с правоъгълна форма с дължина 5,50 м и ширина 3,90 м. То е изградено от дървени колове, преплетени с пръти и измазани с дебел слой от глина, примесена със слама.

11лизо до южната стена на жилището се разчисти разрушена основа на |.1еводена пещ, изградена от жълтокафява глина с дебелина 0,10 м.

Разкрити бяха и голям брой осноии на пещи и огнища и места за изхвърляне на жарта и пепелта. Пещите са засводени и имат почти правоъгълна форма. В основата им има слой от глина с дебелина 0,03 — 0,05 м, върху който е изградена подовата замазка с дебелина 0,05 м. Поради леката си конструкция те са подлагани на чести ремонти и преустройства.

Проученият културен пласт съдържа малко оръдия на труда — каменни брадви без дупка, чукалки и гладилки, кремъчни ножове и пластинки.

Най-голямо е количеството на глинените съдове с различна форма и големина.

Внимание заслужава откритият във II хоризонт глинен аскос със I шючерна излъскана повърхност, украсен с шахматно разположени прапоъгълници от набоден (точковиден) орнамент. Този съд ни дава възможност с още по-голяма сигурност да синхронизираме културата от долния културен пласт в пещерата „Магура" с ранния етап на бронзовата култура Кзеро в Югоизточна България и с могилните погребения при с. Търнава, Врачански окръг.

В сектор II — „Мечата дупка", беше установен културен пласт с дебелина около 1 м. Разграничени са два строителни хоризонта от ранната бронзова епоха и три хоризонта от ранната желязна епоха.

В културния пласт от ранната желязна епоха с дебелина 0,50 м не са установени планове на жилища, но от намерените основи на пещи и огнища и дупки от колове се вижда, жилищата са строени по същия начин, както и през ранната бронзова епоха. Намерени са малко оръдия на труда и фрагменти от глинени съдове е различна форма и големина.

Откритите в долния културен пласт материали от пещерата „Магура" по техника на изработване, по цвят и повърхност са почти напълно идентични със съдовете, принадлежащи към културата на Коцофени в Румъния. Освен с Коцофени, те могат да се синхронизират още с културите Черна вода III, Хородище — Фолтещи (Румъния) и културната група Костолац (Югославия).

Керамичният комплекс от горния културен пласт намира точни паралели сред глинените съдове открити в Инсула Банулуй и някои други селища в Югозападна Румъния. Отделни аналогии се срещат и сред ранножелезните материали в Югоизточна и Северна България, а също така и в 1< (гоизточна Румъния.

Г КАТИНЧАРОВ, М. КЪНЧЕВ

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА В ГР. НОВА ЗАГОРА

Спасителните разкопки на селищната могила в гр. Нова Загора про- I | I 1.иха и през 1975 година. Работеше се в източната половина на могила- | 1 Проучен беше VII и част от VIII строителен хоризонт на площ около 1100 кв. м. Получиха се нови ценни данни за плана, начина на изграждаIII П вътрешното устройство на жилищата. Установиха се основите на три II шца от VII строителен хоризонт. Две от тях са разположени в изпи периферия на могилата и са ориентирани от североизток към юго-

запад. Североизточната им къса стена е дъговидно извита. Посредством вътрешна преградна стена едното от жилищата е било разделено на две помещения.

Планът на третото жилище, разположено в северната периферия на могилата, не беше установен цялостно. То е бнло унищожено от силен пожар. В него се откриха голямо количество овъглени жлъди и зърно от пшеница. Откриването на няколко жилища с апсидна стена и намереният в тях археологически материал показва, че жилищата с апсидно извити стени не са имали обществен или култов характер.

Жилищата, на които едната къса стена е леко извита, са установени и в селищните могили при с. Езеро, Сливенски окръг и в с. Маноле, Пловдивски окръг. Извън нашата страна жилища с апсидна стена са известни от Ситагри, Лерна, Еутрезис, Рахмани (Гърция) и Вучедол (Югославия). Те се отнасят към края на ранната и към средната бронзова епоха.

Цялостни планове на жилища от VIII хоризонт не бяха установени, но от разчистените дупки от колове и образуваните от тях редици се вижда, че и в този хоризонт се срещат големи жилища, на някои от които едната къса страна, обикновено северната, е дъговидно извита.

Намериха се съвсем малко оръдия на труда, изработени от камък, кост и рог. Най-голямо беше количеството на глинените съдове, които имат различна форма и големина.

И в двата хоризонта продължават да се. срещат каните и чашките с късо отрязани устия, снабдени с дръжки, които започват малко под или излизат направо от ръба на устието. Най-голямо е количеството на паниците със слабо или силно завит навътре ръб на устието. Значителен е и броят на урните, които са използувани както за съхраняване на хранителни припаси, така и за погребални урни за деца. Детско погребение поставено в такава урна беше открито в VIII строителен хоризонт.

Необходимо е да се отбележи, че както в VII, така и в VIII хоризонт се срещат вече. отделни фрагменти от глинени съдове украсени с врязани линии, инкрустирани с бяла материя. В VIII хоризонт се намериха и няколко фрагмента от глинени съдове, украсени с шнуров орнамент, а също така и част от глинен модел на брадвичка. Тези материали са характерни за втората половина на ранната бронзова епоха — етап Михалич. Това обстоятелство потвърждава наблюденията па българо-съветската експедиция, направени по време на проучванията на селищната могила при с. Езеро, за стратиграфията на културния пласт от бронзовата епоха. Освен това те свидетелствуват и за непосредствената връзка между ранния и сред ния период на бронзовата епоха.

Р. КАТИНЧАРОВ, А. ЙОЦОВА

РАЗКОПКИТЕ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ ДО С. БАЛ ЕЙ, ВИДИНСКИ ОКРЪГ

Продължиха спасителните разкопки на праисторическото селище до с. Валей, Видински окръг. Работи се в югоизточната периферия на селището. Проучена беше част от III строителен хоризонт, чиято основа се намира на дълбочина 0,90 м от повърхността. Разчистиха се части от основи на

пещи и отделни дупки от колове, които не дават възможност да се установи както формата на пещите, така и плановете на жилищата.

Под III строителен хоризонт следва слой с дебелина около 0,20 м, в който се откриха дребни късчета от опожарена стенна мазилка, черупки от охлюви и незначително количество съвсем дребни фрагменти от глинени съдове, чиито ръбове в резултат на продължителното въздействие на различните атмосферни влияния са силно загладени, а повърхността им на места е олющена. Това обстоятелство показва, че тази част от селището \> била изоставена за известен период от време. По всяка вероятност селището, отнасящо се към IV хоризонт е било наводнено.

Проучването на IV стр. хоризонт ни даде извънредно ценни данни за илана, начина на изграждане и вътрешното устройство на жилищата през късната бронзова епоха в този район на България. За пръв път беше установен цялостен план на жилище ориентирано от изток към запад. То има правоъгълна форма и е изградено от дървени колове, преплетени с пръти и измазани с дебел слой глина, примесена със слама. Жилището има две помещения и преддверие на източната страна, където се е намирал и неювият вход, с ширина 1,20 м. Близо до центъра на западната страна на първото помещение се разчисти силно разрушена основа на пещ или огнище, зад която се е намирал входът за второто помещение, широк 0,90 м.

Наличието на преддверие и изграждането на пещта при огнището в центъра на жилището показват, че жилищата с мегарокен план известни в Егейско-анатолийската област през бронзовата епоха са били познати и на обитателите от къснобронзовото селище при с. Балей. Намерените в него предмети на бита и оръдията на труда, глинени модели на култови брадви и лодки показват, че жилището не е имало култово или обществено предназначение.

В IV хоризонт броят на оръдията на труда е незначителен — хромелни камъни, каменни чукалки и гладилки, кремъчни ножове и др. Накитите от бронз са представени главно от игли, висулки и пластинки.

Най-голямо е количеството на глинените съдове, които имат различна форма и големина. Необходимо е да се подчертае намирането на фрагменти от глинени съдове украсени с канелюри и ес-овидни орнаменти, характерни за съдовете от ранножелезния пласт в пещерата „Магура". Това обстоятелство ни позволява да изкажем мнение, че къснобронзовата култура в Северозападна България е послужила за основа на културата през ранната желязна епоха, разпространена в този район.

Намерените човешки фигурки са моделирани съвсем схематично и са украсени с геометрични мотиви, които по стил напълно се схождат с тези от керамиката.

Съдовете и фигурките от праисторическото селище при с. Балей намират точни паралели сред материалите от некрополите при Кърна, Гърла Маре, Островул Маре (Румъния), Дубовац, Жуто Брдо (Югославия) и др.

АТ. ПЕИКОВ

РАЗКОПКИ НА НЕБЕТТЕПЕ В ПЛОВДИВ

През 1975 год. продължиха разкопките на древнотракийското селище върху Небеттепе в Пловдив. Те потвърдиха резултатите от предишните

проучвания, извършени е големи прекъсвания от 1934 г. до 1971 г. и пре3 1974 година

В секторите с добре запазен културен пласт са открити материали, които доказват още веднъж съществуването на древнотракийско селище през къснобронзовата епоха.

Сред откритите материали и съоръжения особен интерес предизвиква едно обредно огнище, което е разположено в помещение и е изградено от глина. От досегашните публикации подобни огнища са известни от Кносоския дворец на остров Крит, датирано в раннобронзовата епоха и от Румъния, датирано към 1 в.

АЛ. БОНЕВ

РАЗКОПКИ НА КРЕПОСТТА В М. ГРАДИЩЕТО КРАЙ С. ТАВАЛИЧЕВО, КЮСТЕНДИЛСКИ ОКРЪГ

Местността Градището се намира на около 2,5 км, североизточно от селото, в южните склонове на Конявската планина. За намиращата се тук крепост кратки бележки са давали И. Иванов и В. Миков.

Целта на разкопките е да се изясни стратиграфията на селището, както и епохите, през които то е било обитавано.

Направени са два сондажа перпендикулярно на крепостната стена с дължина средно по 25 м и един при западния край на крепостната стена. Здравата скала е средно на дълбочина 1 — 1,20 м от нивото на сегашния терен. Открити са останки от стени на стопанско помещение, градено с правилно одялани камъни и плоски тухли, споени с хоросан, малко фрагменти от римска керамика и тегули, както и подредени в редица големи питоси, които са поставени върху дървен гредоред, лежащ непосредствено върху здравата скала. Крепостната стена е строена от големи дялани камъни, споени с хоросан. Откритата монета на Валентиниаи позволява да датираме крепостта към втората половина на IV в. Животът тук едва ли е продължил повече от 100 — 150 години. Селището е било унищожено от силен пожар.

По такъв начин разкопките показват, че твърдението за къснобронзовия характер на крепостта в м. Градището не отговаря на реалните факти.

К. КЪНЧЕВ

ИЗДИРВАНЕ НА КРЕМЪЧНИ НАХОДИЩА В БЪЛГАРИЯ

Целта на тези издирвания е откриването, локализирането и картографирането на отделните кремъчни находища и създаването към Археологическия институт и музей на еталонна колекция от видовете кремъци от находищата в днешните български земи. Тази колекция ще послужи като база за предстоящите различни анализи и изследвания. Засега сме започнали със спектрални анализи, за да стане известна химическата характеристика на отделните находища. Ще се предприемат и други проучвания с цел да изпъкнат по-ясно специфичните особености на всяко находище. Цялата тази работа е предварително условие преди да се започне идентифицирането на кремъчните материали от археологически разкопки.

В продължение на два месеца са разкрити и зарегистрирани 100 кремъчни находища. От тях 25 са в Южна България и преди всичко в Родопите, а останалите в Шуменски, Варненски, Толбухински, Силистренски и Русенски окръг. От всички локализирани находища са взети и изпратени проби за проучвания в катедрата „Минералогия и петрография" при университета в Ленинград. С тези проби ще се провеждат изследвания, които ще допълват и коригират резултатите от спектралните анализи. Сега се извършва научно-техническа обработка на материалите от еталонната колекция, подготвят се проби за спектрален анализ.

II. АНТИЧНОСТ

М. ЧИЧИКОВА, Д. ГЕРГОВА

РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКО СЕЛИЩЕ КРАЙ С. ПШЕНИЧЕВО, СТАРОЗАГОРСКО

През 1975 година продължи изследването на сектора в южния край на северозападната част на селището (старожелязна епоха). Тук през 1973 и 1974 год. беше разкопана площ от 600 кв. м. На дълбочина 0,40 м под пласт от горяла стенна глинена мазилка се откриха дупки от колове, които очертаваха 10 помещения с правоъгълен план. Помещенията имат ширина 3 и 4,50 м и дължина от 2,50 до 3,40 м. Проучваният район дава керамичен материал идентичен с този от най-горния запазен хоризонт на останалите изкопи в селището.

Целта на разкопките през 1975 год. беше да се разкрият нови части от този жилищен комплекс, като се продължи изкопът в северна посока и те провери стратиграфията на северозападната част на селището чрез сондажи. На дълб. 0,40-0,50 м северозападно от разкритите през 1974 год. помещения беше открита компактна маса от стенна мазилка, заемаща площ с дължина 9 м и ширина 4 м'. Между мазилката бяха намерени въглени, фрагменти керамика, дупки от колове с останки от горяло дърво. Върху някои от късовете мазилка, които са с дебелина 10-12 см, бяха открити следи от бяла боя и пластичен корниз от външната страна. Наблизо беше намерен хромел и фрагменти от голям съд.

Сондажът, направен на 100 м в северна посока към вътрешността на селището, разкри следната картина. На 0,40 м дълбочина и тук се появи пласт от мазилка, под която пръстта става светлокафява. В сондажа бяха открити две застъпващи се. ями, които се очертаха ясно на дълб. 0,60 м. И двете са с диаметър 1,40 м. Яма № 1 има конусовидна форма и завършва на дълб- 1,60 м. Тя беше изпълнена с фрагменти от керамика и животински, кости. Тя застъпва яма № 2, която има цилиндрична форма и равно дъно, което достига на 2 м дълбочина. Между керамиката преобладават фрагменти от дебелостенни съдове с пластична украса и от съдове сивочерна или черна лъскава повърхност с канелюри. Голям е броят и на фрагментите с щемпелувана и врязана украса. В тази част на селището засега не са открити пластове от бронзовата епоха. Разкритите тук обекти принадлежат на последния жилищен хоризонт на селището, който се отнася към старожелязната епоха, когато селището — ниска селищна могила от бронзовата епоха, локализирана в югоизточния край на местността, се разширява на северозапад и заема населена преди това площ.

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА КРАЙ С. САВА-СУШИЛНИТЕ, ВАРНЕНСКИ ОКРЪГ

Разкопките на ранножелязното селище край с. Сава-сушилните бяха м почнати през 1974 г. Те продължиха и црез 1975 г. Слезе се на дълбочини от 0,40 до 2,10 м на пространство 200 кв. м.

В първия етап от разкопките се слезе на дълб. от 0,40 до 1,30 м. В културния пласт с дебелина 0,40 м се откриха останки от много разрушени постройки-колибй. Откриха се материали от VI-V в. пр. н. е. Между lux се намираха фрагменти от съдове, работени на грънчарско колело и фрагменти, покрити с недоброкачествен червен фирнис, а също така и един малък фрагмент от родоско-йонийска керамика. Бяха намерени също така и един триръб връх за стрела и една игла за шев от бронз.

Във втория по-долен културен пласт на дълб. от 0,70-1,30 м се откри а останките на друго, по-ранно селище, Огнищата, които дадоха и дълбочината на подовете, на постройките се откриха на дълб. от 1,10-1,30 м. В кодовете на огнищата от това време ясно личаха отвърствията на коловете на стените от по-късното селище. Беше открита правоъгълна сграда със, i тени-плет, измазани с дебела глинена мазилка. В източния край на постройката бяха намерени фрагменти от глинени съдове и сред тях — печати от кост, камък и глина за нанасяне па орнаменти върху керамични съдове. До печатите бяха открити и две гладилки от камък. Недалеч от тези находки беше открита пещ за изпичане на глинени съдове. Тази постройка е служела по всяка вероятност за грънчарска работилница. На 3 м, югоизточно от тази постройка, беше открита яма за смет, в горните пластове на която беше открита фибула от бронз (находка от 1974 год.). Постройката може да се отнесе към VII-VI в. пр. н. е.

След тези два пласта следваше пласт жълт льос размесен*е пясък и дребни речни камъни. Твърде е възможно по-ранното селище, намиращо гс под този пласт да е било разрушено от наводнението на реката, която протичала край кего — днешната река.,Камчия. Към средата на този пласт с дебелина 0,70-0,80 м изчезваха и отвърствията от коловете на постройките от второто селище.

На 2,10 м дълб. се откри първото огнище от постройка, вероятно от VIII-VII век пр. н. е. В това огнище се откриха фрагменти от съдове със · ш.'шо излъскана повърхност с формата на паници, съдове е езиковидни израстъци, канички със силно издигнати над ръба на устието дръжки и др.

III!. ВЕНЕДИКОВ, *М.* ДОМАРАДСКИ, Р. ГЕОРГИЕВА, П. БАЛАБАНОВ

РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКАТА КРЕПОСТ „МАЛКОТО КАЛЕ" — СОЗОПОЛ

I. Крепост

През 1974 год. започна проучването на стратиграфията на културни I пласт във вътрешността на крепостта. В заложените четири квадра-I.I ••• постигна дълбочина 0,70 м (в кв. IV — 0,60 м). През 1975 год. проуч-

ванията продължават в същите квадрати. Започна проучването и на два нови проблема — хронологията на крепостната Стена и историята на строежа на отбранителните съоръжения и характера на обекта, разположен южно от крепостта. С таз цел се заложи траншея 1-18 м, източно от западната голяма скала и изкоп IV/75 от външната страна на крепостната стена, точно срещу изкоп 1/73. Обектът, южно от крепостта, се изследва със сондажи. През тази година се уточни, че повърхността на крепостта е изравнявана през IV в. пр. н. е. За пръв път на изравняването се попадна през 1973 год. в изкоп II. Сега то е проследено в кв. III и изкоп Ш/74. В кв. I то завършва на дълб. 0,80-0,90 м. Под него са открити материали от края на VI-V в. пр. н. е.

В кв. IV и'изкоп Ш/74 се установи съществуването на подови замазки на дълб. 0,65-0,75 м, които свидетелствуват за съществуването на първо жилищно ниво от елинистическата епоха рано, в IV в. пр. н. е.\Установеното през миналогодишните разкопки жилищно ниво на дълб. 0,37-0,40 м е по-късно. То трябва да се свърже с преустройството на крепостта пре^ III в. пр. н. е. От дълб. 0,90 м започва пласт, различен по структура и цвят. За разлика от последния елинистически пласт — сбит кафяво-жълтеникав, той е мазен, рохкав, със сивочерен цвят. В него на дълб. 1,05-1,10 м са открити подови замазки. На това ниво са намерени 15 фрагмента чернофигурни съдове, които датират нивото VI-V в. пр. н. е.

Голямо внимание се обърна па крепостната стена. Оказа се, че скалите и пред крепостната стена са включени в нея чрез разширяването ѝ (банкет в изкоп IV) 75. Между двете големи скали в кв. III има три фази на запушването на това простанство със стени. За преустройството на укрепителните съоръжения свидетелствуват откритата през 1974 год. част от т. нар. „вътрешна" крепостна стена, петата на която стъпва върху изравняването от IV в. пр. н. е. Строежът на тази крепостна стена се синхронизира с първото жилищно ниво от елинистическата епоха. През тази година се откри следващият фрагмент от тази стена.

Резултатите от изкоп IV потвърждават предполаганата още от през 1973 год. относителна дата на стената. Жилищното ниво от ранножелязната епоха от VI в. пр. н. е. дава основание да се отнесе и строежа на крепостната стена към това време. Откритият сред срутванията на крепостната стена материал (главно строителна и много малко битова керамика) позволява да се датира унищожаването ѝ във II в. пр. н. е. За тази дата свидетелствува и, материалът от културния пласт под камъните от срутването (главно в кв. III и изкоп IV).

Обектът, намиращ се от южната страна на крепостта, е свързан с „култовия" център около селището.

2. Некропол № 1

През 1975 год. започнатият през 1974 год. некропол се проучва отново. Той се намира югоизточно от крепостта „Малкото кале" в самото подножие на върха, на който се намира крепостта. Работата се съсредоточи върху довършването на насипна могила № 1 и каменна могила № 3. Повече сили са хвърлени върху насипна могила № 2, която е най-голяма в некропола.

При снемане на оставените през 1974 год. ребра на насипна могила № 1 в северното ребро на дълб. 0,60 м се откри фрагментирана урна от черна глина, една чернофирнисова глинена лампичка, един лакримарий с вретеновидна форма, един катарос с бледоохрова глина, покрит с червено-кафяв фирнис (Т. Иванов, Сб. Аполония, № 482), една чашка със заострено дъно. Към'този инвентар, който се откри на 1,50 м от центъра на каменния кръг, разчистен и документиран през 1974 год., ще трябва да добавим и откритата тогава бронзова торква от обла тел. В урната се откри пепел. Липсваха остатъци от кости. По всичко изглежда, че се касае за символично погребение, датиращо по инвентара във втората половина на III в. пр. а. е.

В каменна могила № 3 са открити фрагменти от тънкостенни съдове, чиято форма не може да се възстанови, но те също се отнасят към елинистическата епоха.

От насипна могила № 2 с диаметър 40 м и височина 3,20 м са разкопани само югоизточната и северозападната четвъртини. В югоизточната четвъртина се откри струпване от ломена камък, дъговидно разположено спрямо центъра. На 0,70-0,80 м са открити две амфори (фрагментирани, едната от които е родоска с кръгли печати на двете дръжки — нечетливи).

Разкопките на насипна могила № 2 ще продължат през 1976 г.

I IB. ПАНАЙОТОВ, Б. ЧАПЪРОВ

ЕКСПЕДИЦИЯ „БЕСИКА 75". РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКАТА КРЕПОСТ „МОМИНО" ПРИ С. СКОБЕЛЕВО, ПЛОВДИВСКИ ОКРЪГ

Проведените през 1974 год. разкопки на Момино кале дадоха интересни материали за тракийските крепости от желязната епоха в Родопите.

През 1975* год. бяха продължени проучванията в следните насоки:

1. Уточняване на стратиграфията на паметника.

2. Характеризиране на градежа и строителната техника.

3. Характеризиране на крепостните съоръжения и специално входа ни крепостта.

4. Разширяване на района на проучване в близост до крепостта.

5. Типологическо разработване на керамиката.

Работеше се в три сектора — С, Д и Е. В края на разкопките беше 1[1]1 ипирен сектор А от предишната година.

Наблюденията върху стратиграфията на паметника в секторите С и I "оказаха, че животът на това място е възникнал през ранната желязна Показателни в това отношение са фрагментите от керамика, орнапрана с канелюрн, врязани линии и букели.

Също йрез желязната епоха, но по-късно е била изградена крепостMi in стена. Особено интензивен е бил животът през късната желязна епо| Прел римската епоха на това място също е съществувало селище.

Киха открити 40 находки. Особено значение имат намерените 14 мо- III от късната желязна и римска епоха.

Крепостната стена е изградена от грубо обработени блокове, като сі'ттІ са използувани по-дребни ломени камъни за подложка.

Входът на крепостта е бил от изток. При разкопките беше устано- '<• 11 сектор Д, квадрат Д 4 стената прекъсва. От север входът е есте- ііііі 1 пцитсн с високи скали.

разкопките през настоящия сезон част от поставените въпроси, г I с тракийските крепости в Родопите, бяха решени. Това ще поз-

воли през следващата година да бъдат завършени в общи линии проучванията на крепостта, като е необходимо да се обърне внимание на най-близките надгробни могили и се потърсят чрез сондажи открити селища в същия район.

3. ГОЧЕВА, Р. ГЕОРГИЕВА

РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКАТА КРЕПОСТ ПРИ С. МАЛКО ЧОЧОВЕНЕ, СЛИВЕНСКИ ОКРЪГ

Разкопките на крепостта започнаха през 1975 год.

Целта на разкопките беше първоначално да се очертае отчасти планът на крепостната стена от север и запад, както и оформянето на входа. Най-добре беше запазена стената до 2,5 м височина от северната страна на възвишението. Целият този сектор, както и стената от запад до оформянето на входа, беше разчистена до банкета на основата. Установи се, че: тя е градена от плочести камъни в плътна зидария без спойка, като се оформят правилни редове като изодомен градеж. Основата е заложена на чакълест терен с 0,40 м суперструкция от по-едри каменни блокове, но също правилно подредени. Стената върви по извивките на терена, на няколко места чупи под тъп ъгъл и по този начин се оформя едно пространство като съвсем неправилен многоъгълник.

При входа се откриха преправки от късноантичната епоха със спойка от червен хоросан. Тук са изградени две стени на вход с издадени от външна страна два зъба, но не се установиха никакви съоръжения на порта. При така оформената южна стена на входа се установи, че при нейното изграждане е'разрушена отчасти и по-ранната крепостна стена, която вероятно е вървяла малко надолу и перпендикулярно на северната и по този начин се е оформял входът като в коридор. Оттам на изток продължава стената, следвайки пак извивката на терена и се качва и малко по-нагоре.

Доизясняването на плана на крепостта от юг и изток, както и отчасти от север, остава за 1976 год. Остава да се доизясни и оформянето на входа и различните преправки.

3. ГОЧЕВА, Т. СПИРИДОНОВ

РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКАТА КРЕПОСТ ПРИ С. КРАЕВО, СОФИЙСКИ ОКРЪГ

Разкопките продължават от 1974 г., но поради малкото време и ограничените средства през 1975 година е работено в ограничени размери. Доизясни се входът в СЗ ъгъл на крепостта и съоръженията -около него. Ко-' па се също по изясняването на крепостната стена в западна и северна страна на възвишението. Установи се, че тук вероятно е било цялото пространство, оградено с крепостна стена, която е следвала извивките на терена, както и наклона. Стената в цялото, това пространство е изградена от доста едри камъни, споени с розов хоросан и много малки фуги.

В ЮЗ част, където е най-лесният достъп до крепостта, крепостна- I | стена извива в дъга и не се очертава никакъв отвор. Крепостна стена обрпжда и цялата южна страна и достига до много голям наклон на ме- I нос па, където и изчезва. Вероятно оттук нататък остатъкът от южната ipniia и цялата източна, които са много стръмни и недостъпни, не са били iifii радени с крепостна Стена. Тук в ЮИ ъгъл се очертава и някаква стена Ll спойка от кал, вероятно по-ранна, разрушена в единия си край от по- | I' пата крепостна стена. В тази част все още съотношението на стените мг I- доизяснено.

Разкопките продължават.

I ИВАНОВ

РАЗКОПКИ ПРИ С. БОРОВО, РУСЕНСКИ ОКРЪГ

През м. октомври 1975 год. се проведе второ археологическо проучите на МЯСТОТО, където в края на 1974 год. беше открито тракийското гребърно съкровище от IV в пр. и. е. То имаше за задача да издири ня- | ой важни липсващи части от сребърните съдове и нови данни за обстоятелствата, при които е станало заравянето им.

По време па археологическите разкопки бяха[1] открити три нови фраг- . . . . а от сребърните съдове — втората дръжка на сребърното блюдо, второто крило на сфинкса, част от тялото на ритона с протоме на сфинкс. Освен lux бяха намерени и няколко фрагмента от отдавна счупени тънкостенни тнени съдове, работени на ръка;, недобре изпечени, със загладени вече ръбове, с червеникав или черен цвят.

В непосредствена близост са разположени пет големи надгробни мо | П.1П. По някои косвени данни можем да приемем съществуването на moni.ia на мястото на намирането на сребърните съдове, впоследствие напълно разрушена при обработката па почвата. След сегашното проучване мо- Ком да смятаме със сигурност, че се касае за гроб, разположен на дъл- '. . . . ина 0,40-0,70 м, разрушен много по-рано при рнголването на местността. Пгледствие на това гробният инвентар от глинени и сребърни съдове е бил начупен и изместен по-близо до повърхността. Това се вижда от изгладени! е вече ръбове на фрагментите от глинени съдове и силно потъмнелите | раища на частите на сребърните съдове.

'I ГЕРГОВА, И. КУЛОВ

РАЗКОПКИ НА МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ ПРИ С. КОЧАН, БЛАГОЕВГРАДСКИ ОКРЪГ

През 1975 год. е разкопана могила № 2, Насипът е каменно-земен. I I е висока 0,80 и има диаметри 14 и 20 м.

ЛЛогилата съдържа погребения па 12 души, извършени чрез трупополиппе. Те са разположени както следва: в центъра на могилата, на дъл-

бочина 0,80 м., на нивото на терена са погребани двама души, вероятно и двамата мъже. Запазени са само долните крайници, ориентирани югоизток — северозапад. При единия е намерено желязно ножче. Крайниците на втория лежат върху две каменни плочи. Над тези погребения са натрупани пръст и камъни, оформящи каменен кръг с диаметър 16 м. В средата му има каменна площадка, от добре подредени каменни плочи, с дължина 5 м и ширина 3 м. Върху нея са открити разбъркани кости от вероятно 6 души — жени и деца. Някои от скелетите лежат един върху друг. Те са оградени от големи необработени камъни. Тези камъни са подпирали големите каменни плочи, които са наредени стреховидно и са покривали този колективен гроб. В гроба са намерени многобройни бронзови накити — спирални гривни, пръстени, едноспирални фибули с триъгълна плочка, ладиевидни фибули, двуспирални фибули с триъгълна плочка, тесалийски тип фибули, цилиндрични мъниста, съдче от груба глина с огладена повърхност. Извън каменната площадка, върху каменния кръг, на дълбочина 0,45 м, положен на каменни плочи, е погребан мъж с железен връх от копие до краката. Покрит е е каменни плочи. Следващото погребение, малко по-южно, но покриващо част от предишното, е на две жени. Гробът е огради с камъни. Той е на дълбочина 0,40 м. В него са намерени бронзови фибули и пръстени. Върху камъните, покриващи площадката и другите погребения са открити силно натрошени кости от два индивида. Те са на дълбочин 0,20 м. На това ниво са намерени 5 сребърни обеци и малка сребърн пластинка.

Едно петно горяла пръст с няколко фрагмента керамика в ЮЗ сек тор на могилата е свързано с погребалния ритуал. В насипа са открити фра менти керамика с украса от набодени точици в два реда, а между камъ ните два фрагментирани съда с пластична украса.

Металните предмети датират могилата в VII в, пр. н. е,

Г. ГИНОВ

РАЗКОПКИ В С. КРАЛ ЕВО, ТЪРГОВИЩКИ ОКРЪГ

През 1975 год. продължиха спасителните разкопки на могилния не кропол при с. Кралево, Търговищки окръг.

Беше проучена могила № 2. Откри се само едно погребение. То пред ставляваше глинен съд — урна, в който са събрани костите от трупа сле кремацията. Самата кремация е извършена извън могилното пространст во. Между костите в урната се намериха две глинени мъниста, което дав основание да се приеме, че в могилата е погребана жена.

Погребални дарове нямаше.

Съдът — урна беше от типа „сива тракийска керамика", характер на за IV в. пр. н. е., към което време най-общо се отнася погребението.

Т. Г. ИВАНОВ

РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА ПРИ С. ЛЪВИНО, РАЗГРАДСКИ ОКРЪГ

Във връзка със строежа на механизиран краварник при с. Лъвип

Разградско, се проведоха спасителни археологически разкопки на надгробна могила, от съществуващия там тракийски некропол.

Още при предварителното подравняване на терена през м. III. 1975 год. се попада на 8 безмогилни погребения с трупоизгаряне. Всички погребения са съпроводени с по-големи или по-малки каменни натрупвания. Последните варират от 3-4 камъка (гр. № 2, 3, 8), до 5 м^3 (гр. № 5). При някои от тях камъните са очертавали неправилно едно- и двуделни камери, it които са поставяни горелите останки и погребалният дар.

При археологическото проучване на застрашената и полуразрушена надгробна могила, в нейния западен край, на дълбочина 1,20 м от древно-**10** ниво, се откри погребение с трупоизгаряне. Същото е извършено в овална яма 75/90 см. Горелите кости са поставени върху плочест камък, ката сред тях се откри само една бронзова фибула. В западния край на ямата се разчистиха и два неправилни плочести камъка.

В центъра на могилата се очертаха две конструктивно свързани ями (яма № 1 и № 1А) с дълбочина съответно 3,40 м и 2,10 м от древното пиво. В запълнителя им се срещат камъни без да се очертава някаква система между тях. В яма № 1 на дълбочина 1,20, върху каменното натрупаше се разчистиха останки от огнище е размери 70/50 см. И в двете ями (№ 1 и № 1А), с изключение на безредно нахвърляните камъни и огнището върху тях, не се откри погребение, нито някакви други културни останки. (. известни резерви може да се предположи, че ями № 1 и № 1А имат сакрален характер. В подкрепа на последното се явява и намереното върху аменното натрупване огнище.

Анализът на намерените находки от тракийския некропол при с. **ШШЮ** позволява те да се отнесат най-общо към IV в. пр. н. е.

150-200 м североизточно от некропола в м. Инджелика се намират того материали от съществувало тук тракийско селище. Същите са сходни е материалите от некропола. По всяка вероятност той е обслужвал именно това селище.

Г КИТОВ, П. ПАВЛОВ

ТРАКИЙСКИ НАДГРОБНИ МОГИЛИ В ЛОВЕШКИ ОКРЪГ

През 1975 г. бяха проучени 20 надгробни могили край селата Черни Вит (1), Смочан (2) и Гумощиик (18). Намерените материали и съоръжения обхващат период от VIII в. пр. н. е.

Край Черни Вит беше открита каменна гробница, ограбена още в |реииостта. В могилите край Гумощник са констатирани три вмда погре-**D I ши** ритуали — трупополагане, изгаряне и полагане върху изгорена кла-|| Гробовете са обикновено бедни, като само един се оказа сравнително '-Н.IТ. Гробният инвентар съдържа 50 предмета, между които оръжия, гли-**|н пн** съдове, части от конска амуниция.

В една могила край Смочан бяха открити два гроба, в които погре-**"" шпята** са извършени чрез трупоизгаряне в началото и през 70-те години .. | I в. от н. е. Комплексите са най-богатите досега в Северна България от . I I. **ката** епоха. Те съдържат златни накити, оръжия, 15 бронзови съда, мимо глинени и стъклени съдове и други материали. До ранния гроб беше pen овъглен дървен сандък с над 50 глинени и над 15 стъклени съда.

М. ЦАНЕВА

РАЗКОПКИ В НЕКРОПОЛА НА АПОЛОНИЯ ПОНТИКА

През лятната кампания на 1975 год. бяха продължени археологическите разкопки от 1973/1974 год. в некропола на Аполония, конто се намира в новата част на града, квартал „Харманите".

Открити бяха 43 погребения, принадлежащи на същата епоха, към която се отнасят и предишните погребения.

Погребенията са извършени чрез трупополагане. Две от тях са хокери (№ 1 и № 14). Гроб 13 е женско погребение. Девет от погребенията са детски. Три от тях са положени направо в пясъка, а другите са в амфори. Останалите погребения са извършени в чист пясък или в глината, без да се очертае гробна яма.

Погребалният инвентар е много и разнообразен. Броят па целите съдове е около 80 — 82 броя.

Между гробовете заслужава да се споменат някои, които са с богати погребални дарове, например № 3; № 6; № 11; № 13; № 20; № 32; № 34- № 37. Преобладават лекитите (23 бр.), при които се срещат чернофирнисовн с псевдомеандър, чернофигурни, червенофигурни, с палмета, от местен произход. Следват киликси (7 бр.), скифоси (5 бр.) — два от които (№ 260 и № 415) са от коринтски произход — третата четвърт на V в. пр. н, е. Канички (10 бр.) чернофирнисови, с палмети, от местен произход. Прави впечатление, че през тази година се откриха много (12 бр.) и разнообразни теракоти (впряг — чифт волове № 272).

За сметка на големия брой съдове се откри много малко бронз: две стригили №№ 64, 101 и един бронзов пръстен № 480. Освен погребалните дарове в насипа около тях се намираха фрагменти от тракийска керамика.

, Находките дават основание да се заключи, че новата част на некропола принадлежи от началото на V докъм първите десетилетия на III в. пр. н. е.

В ВЕЛКОВ, А. ФОЛ, А, .МИЛЧЕВА, Л. ГЕТОВ, З. ГОЧЕВА, Н. ТАНЧЕВА, Ж. ПОПОВ

РАЗКОПКИ В ТРАКИЙСКИЯ ГРАД КАБИЛЕ

В Кабиле през 1975 год. продължават разкопките по окончателното разкриване на базиликата, по разкриване късноантичната крепостна система, разкопават се могили от трако-римския некропол.

Базиликата в Кабиле се очертава като една от най-големите старохристиянски сгради в диоцеза Тракия: обща дължина 62 м, ширина 24,5 м. Височината на запазените зидове е от 0,40 до 1,80 м, дебелина на външните зидове 0,70 м. Разкрити са двата основни строителни периода на базиликата с разлика в подовите нива на 0.80 м., отделени от дебел насип от разрушения и пръст. Първата базилика, строена през първата половина на IV век е била разрушена вероятно през 378 г. Следващата е използувала основите на първата. Външните зидове са били използувани в същия вид без промяна. Преустройствата са засегнали вътрешните помещения. С възстановяването е бил изграден огромният атрий с портици и нартексът. Подовете и на трите кораба са били покрити с мозайка: в орнаментална схема са включени геометрични фигури с вписани многоъгълници.

Установено е наличието на две крепостни стени. По-ранната (вътрешната) е с дебелина 2,20, градена с ломен камък, споена с бял хоросан. Открита е порта (южна), от която са запазени останки от два бастиона, оформящи съответно източната и западната страна, запълнени във вътрешното си пространство с вторично използувани блокове. Открита е външната стена (протейхизма) на разстояние 9,70 и с ширина 1,60 м. Градена е с ломени камъни, споени с кал. Открит е и входът, затварящ се с двукрила врата. Между двете стени са открити части от сграда, датирана с монети от Константин Велики, градена преди протейхизмата, която лежи върху нея.

В северозападната част на града се разкопава монументална сграда, долепена до крепостната стена. До края на 1975 година е разчистена на дължина до 55 м и ширина до 30 м. Състои се от два дълги коридора, разделени със стена дебела 0,80 м. Във всеки от коридорите има по 6 стъпки за колони (1 м — 1 м), градени от тухли на хоросанна стойка. В едно от помещенията на сградата се откри зазидано съкровище от златни монети (24 броя) на императори от втората половина на VI и първата аоловина на VII век.

Разкопават се могили в южния некропол на града. Те са издигнати в средата на II век от н. е. и централните погребения съдържат богати находки. През IV век могилите се използуват като некропол и са открити много вторични погребения: погребани са траки, приели християнството, но запазили своите погребални обичаи.

През 1975 година порасна броят на откриваните археологически паметници: изобилна керамика от края на бронзовата епоха до края на античността, около 150 монети, амфорни печати (III — II век), оброчни плочки на Хероса, Артемида, Збелсурд, Асклепий, земеделски сечива, накити, оръжие и други.

Досегашните находки дават нови данни за историческото развитие на Кабиле: възникнал е към края на II хил. и началото на 1 хил., като първите заселници са дошли от съседни селищни могили, напуснати по неизвестни причини. През римската епоха се очертавал като един от малкото военни центрове на Тракия (надписи на войници и ветерани, отбелязване на „военния лагер Кабиле" през 272 г.). Сравнително ранно проникване на християнството и издигане на монументални църковни сгради. Пострадал при нашествие на готите в периода 376 — 378 г., допълнително укрепяван с протейхизма в края на IV и началото на V в.; стесняване на града в т. н. „Хисарлък". Загинал при нашествията на аварите в Тракия в началото на VII век. През IX в. възникнало малко средновековно селище, което съществува до XIV век.

С. ИВАНОВ, А. БАЛКАНСКА, Т. КОВАЧЕВА, Е ГЕНОВА, инж. П. ВЪЛЕВ

РАЗКОПКИ В УЛПИЯ ЕСКУС

Продължиха системните разкопки в римския и ранновизантийски град Улпия Ескус при с. Гиген, Плевенски окръг.

Разкопките бяха съсредоточени в три сектора е цел да се добият нови данни относно размерите на арената на форума и храма на северната къса страна.

Източният сектор е разположен по продължение на разкритата южна част (35 м) от източния стилобат на източната колонада на форума като се върви от юг към север. Беше разкрита ивица с дължина 40 м и ширина 5 м, а на места и 10 м. Най-важният резултат е разкриването на още 40 м от източния стилобат. Заедно с един неразкопан квадрат (5Х5 м) днес разполагаме е 80 м от стиловата. Северният му край трябва да се очаква на около 20 м или цялата му Дължина възлиза на 100 м. Стилобатът е дебел 1,20 м и дълбок 1,20 м. Отгоре той бил покрит с каменни плочи, повечето от които днес липсват. Намериха се някои каменни бази, фрагменти **от** колони и други архитектурни части от колонадата. Все още не са намерени капители. Непосредствено на запад от стилобата върви друг каменен зид (само основи), дебел 0,70 м, който служи за подложка на двете каменни стъпала, по които се слизало от колонадата върху арената на форума. Настилката на арената се състои от правоъгълни плочи, поставени върху подложка от дребен чакъл, пясък и бял хоросан.

В северната част на форума е разположен **главният храм** на града. Разкопките бяха съсредоточени върху площта, непосредствено на юг от самия храм, гдето беше открит един масив от недялани камъни и бял хоросан. Върху него се издигали четирите колони на южната лицева фасада. Все още не са открити и каменните стъпала или техните легла, по които се е изкачвало от форума на площадката пред храма. Вторият пункт беше източният двор на храма, който е постлан с правоъгълни каменни плочи.

В **югозападния** сектор беше разкрит югоизточният ъгъл на форума и беше установена дължината на късата южна страна — 60 м. Следователно арената на форума заемала площ от 6 000 кв. м. Отново бяха подкрепени наблюденията от 1974 година, за по-късното разширение на форума от юг и запад. В този сектор бяха открити две варовикови поставки за бронзови статуи, издигнати в чест на един заслужил към града гражданин, който заемал важни длъжности в градското управление и в обществения живот (II в.) и към един римски император, чието име било унищожено след смъртта му. Може би се касае за Комод, Каракала или Гета.

Бяха разграничени два основни културни пласта. Долният пласт принадлежи на римската и ранновизантийската епоха с разнообразни находки от бита, строителството и културата. Горният пласт (деб. 1 — 1,10 м) се отнася към българското средновековно селище от X — XIV в., израсло върху развалините на Ескус. Бяха намерени огнища, подници и множество глинени съдове (гърнета и други), украсени е разни вдлъбнати орнаменти, глинени прешлени за вретено, железни ножчета, бронзови византийски монети е корубеста форма от XI в и др. предмети на бита.

I. ИВАНОВ, П. ТЕОДОСИЕВ, М. ЦОЧЕВ, К. ВАНЧЕВА, инж. П. ВЪЛЕВ

РАЗКОПКИ В НИКОПОЛИС АД ИСТРУМ

Прекъснатите разкопки в Никополис ад Иструм при с. Никюп, Великотърновски окръг, в 1968 год. бяха подновени през 1975 година.

Разкопките разкриха части от уличната мрежа непосредствено из-

ГОЧнб, сбвбрно п к»1<но от форумния комплекс и представляват продължение па разкопките на Ж. Сьор (1900 г.) и В. Добруски (1905 — 1909 г.).

Бяха разкрити части от главната улица с посока север — юг (кардо максймус) от декуманоса на север и декуманоса на юг от форума и от другата главна улица с посока изток — запад (декуманус максймус). Кардо максймус е ориентиран север — юг с отклонение от 4°30' към запад. Всички улици имат отстрани каменен бордюр, широк 0,60 м и висок 0,20 м. Уличното платно е постлано с различни по форма и големина варовикови плочи, като най-големите плочи (някои достигат до 2 м дължина) покринат зидания'канал (широк 0,80 м), който върви по средата на улиците. Кардо максймус е широк 5 и 5,10 м декуманус максймус — 6.15 м, декунанусът на север от форума — 5,90 м и декумаиусът на юг от форума — (1,15 м. Върху средните плочи се виждат издълбаните коловози на колесниците и колите. Върху кардо максймус и южния декуманус има шахти с квадратна форма за почистване на канализацията, каквито досега не са и шестни от други римски градове у нас.

Декуманус максймус среща кардо максймус под прав ъгъл, обра-|\вайки с него буквата Т, прекъсва, за да продължи западно от форумния комплекс.

Друг важен резултат е установяването на източната ширина на форумния комплекс, която възлиза па 92 м, като източният вход с каменните . Іьпала вътре в него отстои на 30,30 м северно от югоизточния ъгъл на форумния комплекс. Горното ниво на стилобата на перистила около арената in форума е 2, 5 м по-еисоко от нивото на каменната настилка на кардо паксимус пред източния вход, свидетелствува за голямата денивелация на icpena в посока от запад към изток.

На изток от форумния комплекс се простират две различни по ширина пнсули: между декуманоса на север от форума и декуманус максймус н между кардо максймус и кадрото на изток от него се образува ипсула с ширина (западната страна) 56 м, дължината не е още точно измерена (около 70 м).

Между декуманус максймус и декуманоса на юг от форума и между Кпрдо максймус и кардото на изток от него се затваря друга инсула със Імцата дължина но с два пъти по-малка ширина — 28 м. Тук се е изди-| **I i,i** монументална обществена сграда, която на двете къси страни (изГочиата и западната) имала встрани по една издадена напред едикула с |рп1.гьлен фронтон, по средата на който се вижда релефно изображение п | щит, кръстосан с две дълги копия. Въз основа на стиловия анализ на ф.читектурните детайли тази сграда принадлежи към II в. Предназначение-П) п не е определено със сигурност (западната й част била разкрита от II Добруски).

Целта на бъдещите разкопки ще бъде цялостното разкриване и прочпие на форумния комплекс с околоврътните му улици.

М. ЧИЧИКОВА, АЛ. ДИМИТРОВА — МИЛЧЕВА, Б. СУЛТОВ, В. БОЖИЛОВА, М. ЦОЧЕВ, ИВ. ВАСИЛЧИН

РАЗКОПКИ В ИЗТОЧНИЯ СЕКТОР НА НОВЕ ПРИ СВИЩОВ

Археологическите проучвания на българския колектив в Нове през последните пет години са съсредоточени върху разрешаването на две главни задачи:

1, Изясняване плана на Нове I и по-специално установяване трасето и устройството на източната му стена и

2. Локализиране на форума и разкриване на форумния комплекс.

Във връзка с първата задача още през 1972 г. на дунавския бряг беше направен сондаж на мястото, където се очакваше да се срещнат северната и източната крепостна стена на Нове I и където наистина се попадна на солидна крепостна стена. Тя идва от северозапад и завива на юг. Дебела е 2,20 м и е запазена на височина около 1,50 м над банкета. На източното й лице се оформиха 4 банкета разположени стъпаловидно. При извивката стената е разкъсана вероятно от неустойчивостта на льосовата почва. Край източната **й** страна се разкри фрагмент от крепостна стена, също дебела 2,20 м, която лежи перпендикулярно и върви в източна посока по направление на Руските паметници. Няма съмнение, че това е част от северната стена на Нове II. Чрез сондажи продължи издирването на източната стена на Нове I. Трасето й беше установено в кв. XXVI и XIX. но стената е била силно разрушена и личи само леглото **й,** запълнено с дребни камъни и късове хоросан.

Последните проучвания на българо-полската експедиция позволиха със сигурност да се локализира форумът на Нове и да се очертаят неговите граници. Форумът лежи на юг от декуманус максимус в квартал XVII и част от квартал XVIII. На север от декуманус максимус, в квартал X под ръководството на Ал. Димитрова — Милчева започна разкриването на голям архитектурен комплекс. Под останките на две базилики през 1973 и 1974 г. тук бяха разкопани десет'помещения от голяма сграда с дължина 25 м и ширина 9,80 м. От северната и южната страна на главния вестибюл са разположени симетрично по две двойки помещения, които без съмнение са били магазини. Намерените материали и монети са от втората половина на III и първата половина на IV в. Фасадата на сградата е обърната на изток към кардо максимус, откъдето магазините имат по един самостоятелен вход. Тротоарът пред тях е бил покрит с портик, чийто стилобат се откри на 3 м източно от фасадата. Разкрита беше и част от кардо максимус, който е имал ширина 6 м.

През 1975 г. продължи проучването на пространството, западно и южно от търговския комплекс. Плътно долепени до южната стена на магазините се откриха пет помещения. Три от помещенията лежат върху основите на по-старо обширно помещение с хипокауст, от който са се запазили два реда колонки. Отделните помещения на сградата, която засега е разкрита на 22 м дължина и 7 м ширина, са свързани в един верижен план. В помещенията бяха намерени няколко късноантични лампи от IV — V в., една екзагия, бронзова тока за колан и около десетина монети от IV в. По своя план и разположение и новооткритите помещения могат да се тълкуват като магазини, които обаче са претърпели редица преустройства. В най-късния период разрушените магазини са били преустроени в занаятчийска работилница, за което свидетелстват двете пещи за керамика.

През 1975 година от Ив. Василчин бе проучена една гробница, разкрита случайно на около 250 м западно от Нове. Гробницата е сводеста, изградена от камък, с вход на източната страна. Отвътре стените са били измазани в бял хоросан. В гробницата, която е била изпълнена с пръст, на различна дълбочина са открити седем скелета, от които три върху пода, ориентирани изток — запад. Върху единия скелет е намерена бронзова коланна тока, която може да се датира от IV в. Гробницата принадлежи на късно античния некропол на Нове, който е бил разположен на запад от града.

Г. АЛЕКСАНДРОВ

РАЗКОПКИ В МОНТАНА - ОБЕКТ „АНТИЧНА ВИЛА № 2"

1. Архитектурният комплекс на „Антична Вила № 2", разкрита североизточно от Михайловград, е много по-голям от този на „Вила № 1*". През 1975 год. във Вила № 2 към другите сгради бяха разкрити и нови, както и находки, които подчертават високата култура и интензивен живот в района на Монтана през античността.

Особен интерес е една ротонда — 22,60 м в диаметър, с 12 трапецовидни масивни зидани колонки, разположени в правилен кръг и една тринадесета колона в центъра на сградата. Между колоните е имало сводове, а покривът е бил от дъговидни керемиди. Освен две римски фибули нямаше други находки, които да ни дадат възможност да предположим, **че** това е една култова сграда или пък сграда с битово предназначение.

Беше разкрита и трета баня в този вилен комплекс с всичките отделения на римските бани. В нейния план са характерни трите екседри, които се виждат и в другите антични бани в района на Монтана, превърнати над суспензурата във вани. Хипокаустът е от колонкова система, а колонките — от обикновени антични тухли или дори има такива от обърнати по ръба бипедални тухли. Над суспензурата хипокаустът е от вид тухли, какви то миналата година бяха открити тук за първи път в нашата страна. В тази баня се откриха втори вид от тях, които са **по-примитивни от първите** и не са правени в калъпи. В района на Монтана за първи път тук в зидовете на тази баня беше открит червен хоросан. Вероятно при някакво разчленяване на робовладелческото семейство на собствениците на вилата част от сградите са били допълнително строени и отделени със зид.

Една от тези сгради **е** жилищна и с голяма екседра, която **й** придава характерния за Монтана архитектурен тип на апсидална сграда — може би повлиян от запад. Тук хипокаустът е от смесена колонкова и канална система, над суспензурата има тубулацио с тубули и Т-образни гвоздеи.

Северно от третата баня беше открита сграда, която със своите контрафорси отвън и колони отвътре, изглегкда да е втори хореум в тази вила. Тук бе намерен, един мраморен слънчев часовник — четвъртият след тези от Силистра, Хисар и Марционаполис и двете изображения **от** Варна, без надписа от Кюстендил. В същата сграда беше открита и една колективна монетна находка от 656 медни монети, които точно ни датират второто готско нашествие от 378 год., когато **е** била опустошена вилата.

На около 200 м югозападно от архитектурния комплекс беше от**крит некрополът на собствениците на вилата, ограден със зид с контрафор**си и заемащ 3 дка площ. В него бяха разкрити 4 големи гробници — **мавзолеи. В масивни сгради са взидани под нивото на пода им по една или**

две зидани гробници с полуцйлиндричен свод от радиално наредени тухли. В една от тези гробници, която е с 10 стъпала надолу, беше открит напълно запазен мраморен саркофаг без орнаменти, само капакът му е с триъгълен свод и по два акротерии от двете страни. Бяха открити и три надгробни надписа, единият от които е поставен от освободен роб и документира обществени отношения в Монтана през III и IV в.

2. Откриха се основи на сграда, в помещенията на която има под от червен хоросан. Още не може да се определи характера на очертаващия се архитектурен комплекс, но се предполага, че е трета антична вила. Намериха се керамични фрагменти с гребенчат орнамент и много строителна керамика. Интересни са три големи юзди с характерния тракийски строг зъбалец.

Д. НИКОЛОВ

РАЗКОПКИ НА ФОРУМА В АВГУСТА ТРАЯНА

През 1975 година беше разчистена източната стена на градските терми с цел да се достигне северната им фасада. Разкрити бяха три нови помещения в посока юг — север. Установи се само ширината им. Първото от тях е широко 11,50 м. Източната му стена е закръглена като апсида. Тя е развита в дебелината на самата стена. Двата ъгъла са облекчени с допълнителни ниши. Вероятно помещението е имало квадратен план в основата и куполно покритие. Помещението е било снабдено с хипокаус, височината на който е около 2 м. Суспензурите му сега са изчистени за сметка на две жилища от V — VI в.

Следващото помещение е широко 14 м. То не е имало хипокауст **и** подът му се намира на нивото на истинския под на помещенията с хипокауст. Последният е покрит с мозайка, от която са открити около 60 кв. м. Част от мозайката е била разрушена още в древността и заменена с тухли. От север това помещение се е затваряло с широки двукрили портали (3,20 м), разделени с масивни тухлени пиластри (3,80 м). Пиластрите са облекчени от вътрешната ри страна с ниши. Мозайката покрива **и** подовете на нишите.

След порталите се откри още едно помещение, което вероятно е последно (или първо, ако се следва истинското разположение на помещенията на банята). Ширината му е .4 м. Подът му е бил постлан с тухли или плочи, които са изчезнали. Северната стена на това помещение е дебела 1,20 м и е изцяло от тухли. Поради това я смятаме за северна фасада на банята.

Главните входове на банята са били от североизточния и северозападен ъгъл на постройката. През тях ее е проникало в тясно северно помещение, вероятно преддверие. Оттук през порталите се е проникало в помещението с мозайката, което по всяка вероятност представлява вестибюла на банята. В това помещение се намирали и няколко капителa, което показва, че то е имало вътрешна галерия.

Останалите южни помещения на банята, които са били снабдени и с хипокауст са били тепидарии **и** калдарии.

Мозайката е четирицветна — бяло, черно, червено и жълто. Развити са геометрични мотиви, шнурове, двойни сфастики, пелти и др. Тези мотиви са групирани в няколко пояса успоредни на стените. За нишите са използували орнаменти, които наподобяват люспи на риби. При сегашното състояние на проучванията върху мозайките, нашата мозайка може да се датира към IV в. пр. н. е.

В помещението с мозайката беше открито съоръжение, което и **по** форма и по предназначение представлява уникат. То представлява масивен полукръг с диаметър 9 м.- Строено е от камъни и тухли, взети от разрушената банска постройка. В тухлените пояси има 4 реда тухли. Запазена височина до 1,60 м. Дъгата на съоръжението е ориентирана на изток. Правата му стена е разчленена от полукръгли стъпала, които се развиват в цялата дебелина на съоръжението й повтаря външната му дъга. Най-интересното е, че цялата повърхност на това съоръжение, включително и стъпалата е била измазана е хоросан и покрита със стенопис. Стенописите наподобяват мраморна облицовка, разчленена на отделни разноцветни пана, разделени от колони. Съоръжението е построено върху мозайката и на равни разстояния от стените на помещението. Следователно то е изградено след разрушението на банята, но в едно полузапазено помещение. Поради това го датираме към втората половина на V в. Предназначението му е трудно обяснимо. Засега се предполага, че е било олтар в една приспособена в разрушената баня черква.

Л, СЛОКОСКА

РАЗКОПКИ В ПАУТАЛИЯ

1) АНТИЧНА УЛИЦА С МАГАЗИНИ

Спасителните археологически разкопки на обект „Поликлиника" — Кюстендил, в центъра на града, в непосредствена близост до предполагаемия форум на Пауталия, на площ от 750 кв. м разкриха интересен комплекс, изясняващ архитектурата и градоустройството на античния град.

Документирани бяха три строителни периода:

1-ят — план на сграда, отнасяща се към предримския период, част от помещения-зидове в субструкция от камък на кал, с няколко фрагмента тракийска керамика (халщат).

П-ят беше най-добре запазен, съвпада е разцвета на античния град — (втората половина на II в. от и. е.), части от две инсули, антична улица декуманус, с магазини от южната страна и вътрешен двор към магазините, а от север вход, оформен с три стъпала шир. 4,70 м от голяма обществена сграда.

Улицата е с разкрита дължина 18 м, има ширина 7 м, наемана с големи каменни плочи, най-големите от които похлупват зидания канал за нечисти води, разположен в северната половина. От двете страни улицата е ограничена от каменни бордюри, оформящи стъпала с ширина 0,28-0,32 М' — две в западния и две в източния край (за преодоляване на денивелацията). Успоредно па улицата, на разстояние южно 5,40 м са разположени магазините, от които бяха разкрити три, продължаващи в източна и западна посока. Те имат правоъгълна форма — 5,50-4,90 м, 4,90-5,05 м конструктивно свързани помежду си, запазени в субструкция, ломен и речен камък на спойка хоросан примесен със счукани тухли. Разстоянието между

улицата и магазините (а също и в северната част от бордюра до успоредния зид пред входа) е било оформено с портик — йонийски ред — покрит подход. Разкрит беше стилобатът, части от колони и капители. Подробно оформени улици с магазини има разкрити в Ескус, Никополис ад Иструм, Абритус, Нове и др. Находките са главно фрагментирана керамика и 11 бронзови колониални и императорски монети II.-III в., между които 3 пауталийски — от Фаустина и Каракала, от Одесос —- М. Аврелий, от Августа Траяна — С. Север, от Виминациум — Гордиан и Филип баща и др.

Към Ш-я строителен период принадлежат допълнителни зидове, преграждащи магазините на камък и кал, опожарявания, кирпичи, яма с огромно количество фрагментирани късноантични амфори, колективна монетна находка от 273 медни императорски монети от Проб до Хопорпй, както и 31 бр. единични медни монети (от същия период), което се свързва с. опожаряванията и разрушенията след готските нашествия.

Античната улица и архитектурните фрагменти ще бъдат запазени и експонирани в паркова среда.

2) КЪСНОАНТИЧНА КРЕПОСТНА СТЕНА — ХИСАРЛЪКА

Разкрити са 18,60 м от куртината на северната крепостна стена, сектор XI и 9 м от куртината на източната стена — сектор X с кръглата ъглова кула между тях. Градежът на стената следва чзвестната техника опус микстум с четири и пет редов тухлен пояс. По външното лице голямо обрушение и по-късни ремонти. Разкритият сектор се запазва, продължава реставрационно-коисервационната работа.

М. СТАНЧЕВА, К. РОГЕВА, СТ. МЕДАРОВА, СТ. СТАНИЛОВ, АРХ. Ю. ФЪРКОВ

РАЗКОПКИ В СЕРДИКА

ЗАПАДНА ПОРТА

В продължение на девет и половина месеца колективът, който проучва този обект, съсредоточи своите усилия в няколко пункта.

Проучвания на късносредновековни нива и архитектурни останки

В п р о п у г н а к у л у м а. Най-горното прагово ниво на портата беше грижливо разчистено. Установиха се известни изменения в ширината на отвора (намалена за монтирането на двукрила порта). На котата на прага не е установена настилка.

В нишата между външния устой на портата и вътрешната колона на южната страна на пропутнакулума е устроено помещение. По монетите от първото столетие на турското владичество и голямата филигранна надушница то се датира не по-рано от XV в.

В ъ р х у к у р т и н а т а. Източно от нея, участъка на север от пропутнакулума се очертаха две помещения, означени с № 1 и 2. Голямо количество домашна керамика и фаянс ги датира между XVI и XVIII в.

Протейхизмата отстои на 20-30 м от външното лице на крепостната стена. Дебелина — 1,30 м. Проследена е на разстояние 60,60 м и при това се установи, че следва посоката на крепостната стена.

В пространството между крепостната стена и протейхизмата са разкрити големи късове от разрушения външен пояс на крепостната стена. В най-големия къс се очертават такива разположения на тухлите, които не са от редова зидария, а вероятно от някакви сводови елементи.

По улицата извън **портата** е разчистен главният канал по цялата запазена дължина — 16 м. Дъното е настлано с два реда тухли. Обща дълбочина — 1,20 м. Южно **и** по-ниско от него се откри участък от по-старо канално съоръжение. Този по-стар канал е бил неизползваем при постройката на новия, който замества само един участък от трасето му непосредствено пред портата.

Сграда **екстра мурос.** Завършено бе проучването й с разкриване на северната част. Когато е. изградена протейхизмата, тази сграда била в развалини.

Надпис за построяването на крепостната стена. През отчетната година в развалините под съвременните магазини на ул. „Вашингтон" се откри блок с лявата половина на намерения през 1974 г. в потерната на кулата при портата надпис. Двата къса пасват почти напълно като при мястото на очупването на всеки ред е пострадала по една буква.

Сграда **екстра мурос** на **ул.** Г. **Димитров** № 48.

При спасителни разкопки бе почти изцяло разчистена голяма триделна сграда от епохата на късната античност. Запазена е в субструкция от речни камъни и хоросан и само в източната й част има няколко реда тухлена зидария. Ще бъде запазена в сутерена на новостроящата се сграда

Сграда екстра мурос на **ул.** Левски и **ул.** Гурко.

Пак при спасителни разкопки се откри ъгъл от масивна сграда оі епохата на късната античност. Субструкцията е от речни камъни и хоро' сан, а източното лице е облицовано с големи каменни блокове. Запазена е част от тухлената суперструкция.

С. ДАМЯНОВ

РАЗКОПКИ НА КЪСНОАНТИЧНИЯ ГРАД ПРИ С. ВОЙВОДА, ШУМЕНСКИ ОКРЪГ

Проучванията на късноаитичнип град при с. Войвода през 1975 година продължиха в две направления: западна крепостна стена и вътрешност на града.

По западната крепостна стена беше проучено пространството между кули № 5 и 6. Разстоянието между двете кули е 25 м. Протейхизмата минава на 9,30 м пред основната стена. В средата и има потерна, еднаква по размери с другите, открити в пространствата между кули 2 и 3, 3 и 4 и 4 и 5. Открито е и част от външното лице на кула № 6. По план и начин на градеж тя не се отличава от другите, открити досега.

Във вътрешността на града се работи в сектори III, IV, IX и X. Бяха открити изцяло сгради VI и VIII и отчасти сгради VII и IX. Всички те са градени с ломени- и обработени камъни, споени с кал. Над каменния цокъл, висок 1,10-1,20 м, градежът е продължен с кирпич, който се е отухлил от пожара. Покривите са били твърде стабилни — от дебели греди, покрити с широки и тесни керемиди. Сграда VIII е ориентирана север-юг, а останалите — изток-запад. С изключение на сграда VI, която е градена през първия строителен период и преправена през втория, останалите са от вто-

рия строителен период, т. е. след средата на V в. В сграда VIII са се съхранявали и преработвали зърнени храни. Тук беше открита богата находка от земеделски сечива, занаятчийски инструменти, предмети, свързани с домашния бит и занаяти, и оръжие.

Сграда VII е била стопанска, а сграда IX — жилищна.

Сграда VI е използувана през двата периода за съхраняване на храни. В първия период двете помещения на сградата са били застлани с плочи, монтирани в помещение 2 върху каменни стълбчета — за изолация от влага, а през втория период храните били поставяни в долиуми, вкопани в земята. Тук се откриха малко предмети.

Между сгради VI и IX има тясна улица, широка 1,60 м, която идва' от крепостната стена и минава между сгради IV и V.

Друга улица, покрита с плочи, води към входа на кула № 5. От двете й страни са разположени сгради VII и VIII. Източно от сграда VIII минава трета улица, настлана е плочи.

През 1976 година ще продължи проучването на сгради VII и IX и пространството източно от сграда VI, а по западната крепостна стена — кула № 6.

Б. СУЛТОВ, М. ЦОЧЕВ

АНТИЧЕН КЕРАМИЧЕН ЦЕНТЪР КРАЙ БЯЛА ЧЕРКВА, ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ ОКРЪГ

През 1975 год. продължиха ежегодните проучвания край с. Бяла черква. Бяха разкрити още две нови постройки — № 3 и № 4 от големия архитектурен комплекс.

Постройка № 3 е с размери 13х11 м и се състои от шест различни по големина и предназначение помещения.

Постройка № 4 е съставена от три помещения. Нейните размери са 12.х 12 м.

В постройките бяха открити разнообразни селскостопански оръдия на труда и фрагменти от фина и сивочерна битова керамика от II-III в.

На запад от архитектурния комплекс бяха разкопани три пещи за строителна керамика, които са съставени от две етажно разположени камери. Правоъгълната скара лежи върху сложна сводова система. Пещите са предназначени за изпичане на дъговидни тегули. Част от неизвадена керамична продукция беше открита в пещ № 3.

Б. СУЛТОВ

АНТИЧЕН КЕРАМИЧЕН ЦЕНТЪР КРАЙ ПАВЛИКЕНИ

През 1975 година продължиха археологическите проучвания в античния керамичен център край Павликени. Проучването беше насочено главно към вътрешния двор, разположен на изток от жилището на грънчарите. Тук бяха открити три вкопани в земята пещи, които по конструкция наподобават на грънчарските двуетажни пещи, но са с много по-малки размери. На първите две пещи са запазени само долните камери, чийто подпорен стълб е изграден от обърната с устието надолу тракийска урна, замазана отвън с дебел пласт глина.

Третата пещ е сравнително по-добре запазена. Тя е съставена от две етажно разположени камери. И тук за подпорен стълб е използувана тракийска урна, измазана с глина. Върху обърната урна е бил поставен глинен съд, замазан е глина, която същевременно е закривала и долната камера. Така оформената пещ се е палела от западната страна.

В горния съд беше запазена черна смолиста материя, която при предварителните лабораторни изследвания се оказа, че съдържа кварц. Дали разкритите от нас съоръжения имат връзка с керамичното производство или с някой друг виД промишленост, ще покажат бъдещите проучвания.

Продължиха проучванията и на изток от пещ № 1. Тук някога са били глинените кариери на керамичния център. Впоследствие те са били изоставени и превърнати в боклучни ями.

В. ЛЮБЕНОВА

РАЗКОПКИ В С. ЯРДЖИЛОВЦИ, ПЕРНИШКИ окръг

През м. май-юни 1975 •година бяха проведени спасителни разкопки *а трасето на напоителен канал в местността Пс/д Чакрина могилка над село ЯрДжиловци. Беше разкрита част ют постройка с дължина 15 м, която е имала вероятно стопански характер и е свързана със съществуването на друга по-солидна, засега непроучена постройка. Находките (керамика, брон зова фибула, монети) са от римската епоха — IV век.

В местността Под Чакрина могилка се регистрира селище от римската епоха и в непосредствена близост до него — некропол.

Г. КУЗМАНОВ

РАЗКОПКИ НА КАСТЕЛА ЯТРУС

През настоящия сезон беше продължено проучването на сграда XVIII в южния сектор на кастела. Разкрити са частично помещение за съхранение и преработка на храни и свързани с него навес и двор със стопанско предназначение. Сградата е била разрушена от силен пожар през V век.

Интерес представлява откритият в нея керамичен материал, включващ много от характерните за епохата типове амбалажна и домашна керамика.

В. БОЖИЛОВА

РАЗКОПКИ ПРИ ГРАД КОСТИНБРОД

Проучванията през 1975 г. имаха за цел да установят окончателния план на разкритата в предишните две кампании антична сграда с полихромна мозайка.

Усилията бяха съсредоточени главно в разкриването на двете помещения с мозайка и .хипокауст. В югозападния край на сградата се оформи[1] едно помещение с размери: 6,00 х 5,60 м, в чиято южна част, на дълб. 1,40 м, беше открита мозайка в доста лошо състояние, на места изцяло разрушена. Мозайката е трицветна, с люспест орнамент, оцветена в бял, тъмносин и червен цвят. В зап. половина на помещението беше доразкрита голяма част от хипокауста, който продължава на запад. Тук бяха открити и много фрагменти от цветна мазилка в помпеянскочервен, масленозелен и бял цвят, както и фрагменти от керамика и тръбички от стенна отоплителна инсталация.

Доразкрити бяха и пом. № 3 и 4, съответно с размери, 4,80 х 10,60 м и 8,25х6.10 м. В профила на южната стена на пом. № 3 личи подложка на мозайка и вероятно и тук ще се открият запазени фрагменти от мозайката, която в останалата част от помещението fieine изцяло разрушена от строителите.

Проучванията продължиха и в пом. № 5 и 6, от които бяха разкрити малки части.

На североизток беше разкрито пом. № 7 с разм. 6,40 х 10 м, в което предидущата година се откри добре запазена мозайка, изпълнена грижливо в техниката на опус тесалатум. Тя е оцветена в бяло. тъмносиньо, тъмночервено и жълто и е съставена от кубчета с разм. 1,50-2,00 м. Новооткритата част допълня картината за мотивите на мозайката, които са геометрични. Тя е сравнително добре запазена, подовото ниво обаче е неравно, то е нагънато на места. Тук също бяха открити фрагменти от.цветна мазилка. Стените на помещенията са градени в техника опус микстум.

Начинът на строеж, наличието на късноантична керамика, както и техниката на изпълнението на мозайките, потвърждават първоначалната датировка на сградата III-IV в. Особеностите на строежа показват, че тя е съществувала и през късната античност, когато е служела вече може би като фортификационно съоръжение. Разрушаването й е станало в IV в. при някое от зачестилите варварски нашествия.

Все още е трудно да се каже дали това е предполагаемата пътна станция или пък поселение, разположено недалеч от голямата антична артерия Сердика — Найсус.

Г. ЦАНОВА, М. ДОМАРАДСКИ, Б. НИКОЛОВА

РАЗКОПКИ НА МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. АТАНАСЦА ПРИ С. ТЪЖА, СТАРОЗАГОРСКИ ОКРЪГ

Археологическите проучвания се съсредоточиха върху могили № 5 п № 11. Могила № 5 беше проучена изцяло. Тя е най-малката от некропола с елипсовидна форма и диаметър 16 Х П м и'височина 0,50 м. Тя е образувана от малка каменна могилка, висока 0,30 м и могилен насип от еднообразна пръст — глинеста, жълтокафява към повърхността и спечена, примесена с пясък към дъното.

Между камъните и в насипа на могилата се появиха фрагменти керамика. Преобладаваше грубата, с много пясъчни примеси, недобре изпечена. Фината червена керамика е почти без украса.

Единственото погребение, открито в могилата, беше на дълбочина (1,25 **м.** То е извършено чрез трупоизгаряне в урна.

Погребалният инвентар е многоброен, по еднообразен. Откриха се много съдчета (7) от фина жълточервена глина, поставени в центъра и южния сектор на могилата и три дебелостенни съда от груба, добре изпечена сивочерна глина. Единственият метален предмет е желязно ножче.

Погребалният ритуал, формата на някои от съдовете и целият инвентар на могилата дават нови данни за изследвания некропол. Установява се запазване на традициите от елинистическата епоха във формите на някои съдове от могила № 5 и се потвърждава датировката на проучените могили от некропола (края на I — II в.).

Другата проучена могила № 11 е най-високата в некропола (3,25 **м.)-** Тя се намира в югозападната част и има конусовидна форма. Разделена беше на четири сектора и в нея бяха проучени два срещуположни — югоизточният и северозападният. Разкопаваше се на пластове от 0,10 — 0,15 м. В насипа не бяха открити останки от погребения и култови обряди. В основата на могилата бяха разкрити елипсовидни каменни пояси. Първият е със средна ширина 0,60 м, подреден от два три пласта речни камъни. Вторият е от един ред камъни, на 0,80 м извън първия пояс и е концентричен на него. Насипът се състои от няколко вида 'фъст, но според нас няма чувствително прекъсване в изграждането му. В средата на могилата, в горните 0,80 м, беше открито каменно струпване с кръгла форма. То е от речни камъни. Основата му е чакъл и има диаметър север — юг — 3,70 м и изток — запад — 3,20 м. В единия вид пръст от насипа бяха открити повече от 20 фрагмента от груба керамика (един с пластичен орнамент). Тези фрагменти не са свързани с култови обряди, а вероятно са били пренесени с насипаната пръст.

А. ПИСАРЕВ

РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА КРАЙ СТРАЖИЦА, ВЕЛИКОТЪРНОВСКО

През м. август на 1975 година се проведоха спасителни разкопки пп надгробна могила в м. Могилките край гр. Стражица, Великотърновско. Същата отстои па около 1,5 км. югоизточно от града и на 350 м от ж. п. линията София — Варна.

Проучването на могилата бе предизвикано от нейното разрушаване. Приблизителните и размери са: 35 м диаметър в основата и 4.60 м височина.

Лри проведените спасителни разкопки бяха разкрити 7 погребения н основата на могилата. Всички гробове са копани в здравия терен и пригодени за извършване на погребения чрез трупоизгаряне.

Пълнежът на всички гробове има еднороден състав. Той се състои от сивочерна пръст, въглени, пепел, горели кости и фрагменти от римска керамика.

Погребенията привличат вниманието със своя общ погребален ритуал. Всички погребения са извършени чрез трупоизгаряне, като за целта предварително е изкопавано кремационното съоръжение.

Откритите материали — златен пръстен, игленици, прешлен за вретено, керамика, позволяват да отнесем могилата към края на II и началото на III в.

Г. ГИНЕВ

РАЗКОПКИ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ ПРИ С. МОГИЛЕЦ, ТЪРГОВИЩКИ ОКРЪГ

През 1975 година са проведени спасителни разкопки на могила № 2 от могилен некропол в с. Могилец, Търговищки окръг. Открити са четири погребения чрез трупоизгаряне. Във всеки гроб, освен другите погребални дарове са открити и монети, които датират погребенията през първата половина на III в.

И. АТАНАСОВА, В. ВЪЛОВ

РАЗКОПКИ НА ГРОБНИЦА КРАЙ С. АРЧАР, ВИДИНСКИ ОКРЪГ

През м. юли 1975 г. при разширение на пътя за с. Държаница, Видинско, в м. Парлозите на 1,5 км западно от с. Арчар, беше засегната при строителни работи зидана гробница. Спасителните разкопки разкриха предимно вътрешността, тъй като сводът е рухнал, а оградните стени са без лицево оформление.

Гробницата е двукамерна, вкопана изцяло в терена, в правоъгълна яма с размери 8 м (изток — запад) и 5,85 (север — юг). Дългите страни на двете помещения са ориентирани север — юг, с входове от южната страна.

Входовете не са проследени, тъй като навлизат под платното на пътя. Помещенията са правоъгълни с вътрешни размери 4.65 X 3,40 м, дебелина на стените им 0,60 *и,* на разделителния зид 0,70 м.

Стените на гробницата са градени от ломен камък и бял хоросан, с лицева зидария към вътрешността. До височина 0,65 м всички зидове са каменни и конструктивно свързани помежду си. След това върху тях е било положено кофражно скеле и изградени полуцилиндричните сводове с тухли. Дъговидната извивка на свода започва на 1 м височина, а размера на тухлите са 0,41X0,31X 0,045; 0,41X 0,41 X0,045 м. Отворите от юг са оформени с дялани блокове, прагът — с обикновена зидария. Размери: 0,90 X 0,70 м. Гробницата няма подова настилка. Най-запазена е в северния край на височина 1,80 м. Мазилка има по вътрешността на каменната зидария и по горната повърхност на сводовете.

Гробницата е ограбвана. Не е открит нито един скелет в нормално положение. Костите са намерени в разпиляно и натрошено състояние, предимно в насипа над подовото ниво до височина 0,50 м. Интересно явление са вторичните гробове и ями, в които са събрани част от костите на погребаните в гробницата. Гробен инвентар не е открит, с изключение на една окислена медна монета в западното помещение вероятно от III в.

Особеното в архитектурата на гробницата е двуделното й членение. Това показва, че е принадлежала на богата фамилия от Рацирия. Тя обаче не е единичен случай в некропола на античния град. През 1910 г, в него е разкрита гробница с четири камери. От същия некропол е известна една еднокамерна зидана гробница, а в центъра на-селото е разкрита още една през 1975 г.

Аналогични гробници със сводови конструкции са известни от много места в страната: Чомаковци, Алтимир и Горна Бешовица, Врачанско, Белоградец, Новопазарско, Мирково, Софийско, Ямбол и др. Новоразкритата гробница от с. Арчар е по-сложен вариант, но не се различава от тях по време и строителни принципи. По предварителните данни може да се отнесе към периода III — IV в.

Н. ТАНЧЕВА

РАЗКОПКИ НА ЕНЬОВА МОГИЛА ПРИ С. ТРАПОКЛОВО, СЛИВЕНСКИ ОКРЪГ

На 23 км, източно от гр. Сливен, в района на с. Трапоклово, се намира некропол от 12 могили. Строителството на напоителен канал наложи Да се извършат спасителни разкопки на Еньова могила. Могилата има размери: височина 4,00 м и диаметър 20,00 м. Могилният насип не е единен. Съставен е от няколко малки могилки, от които допълнително е оформена една могила. Малките могилки тук ни показват само начина на насипването. Пластовете на могилния насип са добре разграничени от различно оцве тената пръст. Могилата е насипана по следния начин (отгоре — надолу): първият 0,20 м пласт е хумусен, следван от 0,70 м жълт, примесен с черна и бяла пръст, след него — 0,40 -- 0,80 м бял, следван от 0,60 — 0,80 м черен пласт, след него 0,50 м бял, следван от 0,60 м кафява клисагза почва с примеси от чакъл и последен — 0,20 — 0,40 м жълт пласт с гримеси от кафява пръст. В могилния насип са открити няколко фрагмента римска керамика.

В ЮИ сектор на дълбочина* 0,40 м са открити кости от три вторични погребения, извършени чрез трупополагане, които не са запазени напълно. Вероятно костите са отнесени при риголването на лозята върху могилата и при взривяването на бряста от детонацията-.

В черния пласт на могилата на разстояние радиус 10 м от центъра й се оформи голяма култова площадка с размери 1,25 — 0,95 м. Тя е от трамбована глина, обагрена в червено и черно. Открити са доста въглени. В най-източната част на площадката се откри фрагмент от паница с червен фирнис — тип рибно блюдо. Западно от площадката, на същата дълбочина, излизат фрагменти от два съда — халщатска и римска епоха. На площадката в малка вкопана яма са положени изгорелите на клада кости с множество въглени. Между костите са открити две железни стрелички, пет железни ядра от копчета и силно корозирал железен предмет с неясно предназачение. Находките посочват, че трупоизгарянето е из-

вършено на това място, че е открита култовата площадка, където е бил извършван ритуалът трупоизгаряне.. Близо до погребението е намерен фрагмент от мраморен съд — мортарий. В черния пласт, в съседство с площадката се откри монета от император Лициний (нач. на IV в), по която може да се датира и централното погребение. Вторичните погребения се отнасят към IV — V в.

Г. КУЗМАНОВ

РАЗКОПКИ НА КЪСНОАНТИЧЕН НЕКРОПОЛ В ГР. САНДАНСКИ

При спасителни разкопки, проведени на терена, определен за строеж на Младежки културен дом в Сандански, са разкрити 26 гроба от късноантичен некропол.

Според характера на гробното съоръжение те се делят на четири групи: гробни ями със стреховидно покритие от тегули; гробни ями, облицовани е тухли и с плоско покритие; тухлени гробници с плоско покритие и обикновени ями без покритие. Най-многобройни са гробовете от първия вид Преобладаващата ориентация на гробовете е СЗ — ЮИ. Погребаните са поставени на гръб в изпънато положение, с ръце покрай тялото или скръстени в коремната област. В редки случаи при покойника са поставени по един два керамични съда (кани, чаши, лампи), а в повечето гробове се откриват монети, според които некрополът се датира сравнително точно между началото и третата четвърт на IV в.

Д. ИВАНОВ

ПРОУЧВАНЕ НА ЗЕМЛЕНИТЕ ГАЛЕРИИ ПРИ С. ДОЛНА СТУДЕНА, РУСЕНСКИ ОКРЪГ

Подземните галерии са открити в началото на 1975 година на 3 км, източно от с. Долна Студена, в една гориста местност. Те са врязани на дълбочина 4-5 м под повърхността, в льосова глина. Състоят се от два основни елемента — дълги прави сводести коридори с височина и ширина 0,60 — 0,70 м, между които са изсечени широки кръгли помещения е диаметър средно 2,70 м и височина от 1 до 1,70 м. Прави впечатление много вниматели ната и грижлива работа при изграждането на помещенията, които са с почти правилна кръгла форма и идеално оформени сводести тавани.

Разкрити са три отделни сектора, които вероятно са били свързани в единна система. Първият сектор се намира на края на гората и представлява дълбок 4 м вертикален вход, от който в западна посока продължава коридор, запълнен е пръст. Вторият е най-дълъг — 15,70 м и обхваща три кръгли помещения, свързани помежду си с дълги сводести коридори. Помещенията са снабдени с вертикално пробити отдушници. Третата част има дължина 11,50 м. Явява се като продължение на втората и е оформена и изградена по същия начин. Поради срутвания в двата им края не може да се установи пряка връзка между тях. На няколко места коридорите се стесняват и затварят с кръгли каменни плочи. Изходът на едно от помещенията е замаскиран с поставена на нивото на пода каменна плоча, под която започва коридорът.

От някои сектори произхождат фрагменти от различни глинени съдове от желязната, римската и средновековна епоха. Някои от тях са работени на ръка от недоброкачествена глина и са украсени с пъпковидни израстъци и релефни ръбове. Друга част оа панички и канички със сив цвят, работени на грънчарско колело, също части от съдчета с пръстеновидни столчета и др. Открити са и останки от пода на разрушено огнище.

Същият начин на изграждане и вътрешно устройство намираме в порано откритото съоръжение при с. Каран Върбовка, състоящо се от едно помещение и два срещуположно излизащи от него коридора.

През м. ноември 1975 г. в съседното на Долна Студена село Брестовица се откри още едно подобно съоръжение, състоящо се от кръгло помещение и отиващ в дълбочина коридор.

Изграждането на три почти еднакви съоръжения на една неголяма територия, вкопани дълбоко под земята, предполага, че създаването **им** е станало почти по едно и също време и че те имат еднакво предназначение.

А. МИЛЧЕВ, К. КОЙЧЕВА

РАЗКОПКИ В М. ГРАДИЩЕ, ГР. ГАБРОВО

Габровското „Градище" представлява естествено укрепено със скален венец плато. От източната и югоизточната страна личат останки от крепостна стена, градена с хоросан. Наблизо минава и едно отклонение от т. н. „Мали друм", чцйто следи се проследяват от Нове през Бутово и Павликени, през Шипченския проход за Тракийската равнина.

Работата започна в четири квадрата на секторите HIV и HV. Разкрити бяха останки от две полуразрушени постройки, които ако се съди по намерените материали са били жилищни помещения. Фрагментираните съдове и монети на Анастасий и Юстин I причисляват тези постройки към VI в.[4] Към същия период ее„отнася и разкритата в секторите HIV и НШ източна част на базилика. Базиликата е двукорабна с по-широк северен кораб, завършващ с тристенна отвън и полукръгла отвътре абсида. Южният кораб е с полукръгла абсада. Двата кораба са разделени е градени квадратни стълбове с размер 1 X 1 м. Стените са градени с обработени камъни, споени с бял хоросан, примесен с натрошена тухла. На височина над 1 м е практикувана смесена зидария с дебел 3-4 см хоросанен пласт между квадратните (30 X 30 см.) тухли. На по-голяма височина са били вграждани и бигорни блокове, които се намират в изобилие в изкопите Зидовете са широки 1,00 м (северния кораб) и 0,80 м (южния кораб). Запазени са на височина от 0,50 до 1,60 м. Отвътре са измазани с дебел слой хоросанена мазилка, а в извивките на южната абсида са разкрити останки и от стенописване. В долната част се наблюдават стилизирани мотиви и драпепии, а по намерените в изкопите парчета мазилка личат следи от изображения на фигури и надписи. Разкритата част от базиликата по план, конструкция и пространствено оформление може да бъде отнесена към базиликите от VI в. Отклонението от традиционната планова схема (обик твено базиликите са е нечетен брой пространства), намира обяснение с иззършеното преустройство, което определя и двата строителни периода. Първоначално

постройката е била еднокорабна, с полукръгла абсида, което се доказва от данните на особеностите на строителството: останки от полукръгла абсида, ясно изразената вертикална фуга между двата кораба и силно разрушения зид, лежащ под колонадата. "Строителството на еднокорабни базилики с полукръгла абсида е практикувано през IV-V в. когато е била построена и тази в м. Градище. В началото на VI в. е било извършено основно преустройство, като е 0ила пристроена още една част — по-малкия южен кораб, а централната абсида е оформена в тристенна. Разширяването на църквата през VI в. може да се свърже със засилилата се през Юстиановo време християнизация на местното население.

Резултатите от началния етап от разкопките в м. Градище дават само частични данни за изясняването и датировката на обекта. Проучванията ще продължават и през следващата година.

А. МИЛЧЕВ, К. КОЙЧЕВА

РАЗКОПКИ В М. ГРАДЪТ ПРИ С. БАТОШЕВО, ГАБРОВСКИ ОКРЪГ

Целта на разкопките през 1975 г. беше да се проучи терена в северния склон на местността. Установено беше, че крепостната стена минава и в тази част на местността. Скалният и стръмен терен е причинил пълното порутване на стената в най-крайната северозападна точка, поради което не беше възможно да се изясни връзката между западния и северен пояс на крепостния зид. Разкритите останки от стената отстоят на 60 м източно от скалата. Зидът с ширина 2,20 м е граден от добре обработени лицеви камъни, споени с хоросан. Съобразно особеностите на стръмния терен, стената прави три чупки на юг, а от 23-ия метър е подкрепена с подстъп широк 1,20 м. Характерът на градежа на разкритите 40 метра от стената в северния склон, както и намерените фрагменти от глинени съдове свързват новооткрития участък от стената с ранновизатийския строителен период па крепостта (VI в.).

В северния склон бяха разкрити и основите на четири постройки, разположени вътре в крепостта, непосредствено до стената. Постройките са разположени в редица, долепени, в склона с еднолицев зид, широк 1,20 м. Те са еднакви по размери и градеж — с малки отклонения вътрешните им размери са 5,70х 5,30 м. Ширина на зидовете 0,85 м. Градежът е изпълнен много грубо от ломени камъни, споявани с калов разтвор. Между II и III помещение беше разкрита част от каменна стълба, широка 1,75 м. В помещенията бяха намерени ограничен брой находки, сред които преобладават фрагменти от глинени съдове с характерна форма и украса за VI в. В 1-во помещение бяха намерени и четири медни монети от имп. Юстиниан I (VI в.). Местоположението на тези помещения, северното им изложение, липсата на жилищни съоръжения и оскъдните находки дават основание да се предполага, че това са стопански постройки. Те се свързват също с ранновизантийския строителен период.

Сред находките намерени през тази година следва да отбележим и някои, които допълват данните за хронологията на поселенията в местно-/стта и се свързват с периода IV-V в. и IX-XI в., периоди, които убедително са доказани и при миналогодишните проучвания. Това са преди всичко фрагметите от глинени съдове, една медна монета от Константин Велики, една желязна кръстовидна фибула и др.

Резултатите от разкопките на м. Градът край с. Батошево дават вече възможност да се направи точна хронологическа характеристика на поселенията, установена е голяма част от укрепителните съоръжения, архитектурата и планировката, както и културата на населението през различни те периоди от съществуването на крепостта. Продължаването на проучванията се налага от необходимостта да се изясни напълно укрепителната система, както и да се разшири проучването на средновековния пласт. Разкопките ще продължат и през следващата година.

СТ. МИХАЙЛОВ, Л. ДОНЧЕВА-ПЕТКОВА, Д. ТОПТАНОВ

РАЗКОПКИ ПРИ С. ОДЪРЦИ, ТОЛБУХИНСКИ ОКРЪГ

От 1971 г. в м. Калето при с. Одърци, Толбухински окръг работи съвместната българо-полска археологическа експедиция. През 1975 г. българският колектив продължи проучването на северната крепостна стена. В североизточния ъгъл беше открита нова, четвърта по ред кула. Запазена е почти в субструкция с изключение на северозападния ъгъл, където два големи камъка образуват страница на потерна. Кулата има неправилна квадратна форма. Подът е покрит с големи плочести камъни, наредени в посока север-юг. *

Във вътрешността на крепостта, южно от караулното помещение, се откриха две нови правоъгълни помещения, които въз основа на намерените в тях материали се датират в V-VI в.

Върху новооткритата кула през IX-X в. е построено жилище. В югоизточния му ъгъл беше разчистена П-образна пещ, от която бяха извадени части от три гърнета.

С ранновизантийския период на крепостта се свързват откритите дъна от стъклени чашки, глинени лампички, изцяло запазена бронзова лампа, фрагменти от гърнета, кани, амфори, бронзова фибула, монети от Валент (364-378 г.), Аркадий (395-408 г.), Юстин (518-527 г.), Юстин и София (569-570 г.) и др.

Към периода IX-XI в. принадлежат глинени съдове, оръдия на труда — лемежи, мотики и длета, прешлени за вретено, тежести за рибарска мрежа, костено зарче, бронзови и железни гайки и токи за колан, стъклени гривни и мъниста, монети от Йоан Цимисхий (969-976 г.), Василий II и Константин (976-1025 г.), Роман III Аргир (1028-1034 г.).

!

ВЛ. МИРЧЕВ

РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКИ МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ ПРИ С. ПРОГЛЕД, СМОЛЯНСКО

През 1975 г. са разкопани 4 могили в района на с. Проглед и една до гр. Чепеларе.

Могила № 1 съдържа.едно погребение чрез трупополагане. Погребаният е положен с глава на запад. Иманярски изкоп е премахнал черепа.

Като погребални дарове са намерени 4 бронзови фибули и глинен прешлен. Керамиката е работена на грънчарско колело от лошо пречистена глина.

Могила № 2 има елипсовидна форма. В южната й част се попадна на фрагментирана глинена урна с 4 отвесни дръжки и букелчета по стените. До урната са поставени 3 малки чашки. Костите в нея са горени. Северозападно от центъра на могилата се откри втора урна с негорели кости (вероятно на дете) и погребални дарове: бронзово ножче, мъниста и част от кехлибарен накит, спираловидни украшения. Югоизточно от центъра се попадна на обграден от камъни гроб с лошо запазен скелет. Погребалният инвентар е бронзова фибула, кехлибарено украшение и две бронзови халки.

Могила № 3 се оказа кенотаф с една бронзова фибула и едно бронзово мънисто.

Могила № 4 също е кенотаф. Попадна се на фрагментирана желязна фибула.

Разкопана е и една могила до гр. Чепеларе с височина 2 м, диаметър 12 м и голям изкоп в югозападната част. Могилата съдържа погребения на 4 души, извършени чрез трупополагане върху правоъгълна площадка от плочи на нивото на терена. Тримата са ориентирани с глави на изток и един — с глава на запад, а костите са силно натрошени. На площадката има следи от огън, но предметите не са повредени от горенето. Погребални дарове: бронзова спирална фибула, 5 бронзови фибули, 5 железни фрагментирани фибули, обеца с конусовиден кран, железен връх от копие и др. На 0,50 м над положените на площадката са открити кости на най-малко 5 души, положени без погребални дарове, В западния дял на могилата са открити следи от огнище, което предполага ритуални угощения при натрупване на могилата. Проучванията датират могилата в VII в. пр. н. е.

РАЗКОПКИ В ПЛИСКА

П. ГЕОРГИЕВ, СТ. ВИТЛЯНОВ

РАЗКОПКИ НА МАНАСТИРСКИЯ КОМПЛЕКС ОКОЛО ГОЛЯМАТА БАЗИЛИКА

Проучванията, както и през 1973 и 1974 г., бяха съсредоточени в сектора северно от Голямата базилика. По време на разкопките беше довършено проучването на двора, непосредствено от север на базиликата и беше започнато разкопаването на т. нар. от Кр. Миятев „стопански двор". В първия двор се откриха или допроучиха три монументално градени сгради.

В северозападния ъгъл на двора беше проучена триделна по план сграда със система от хипокаустни колонки от тухли в две от помещенията на приземието си. В трето помещение от запад се откриха следи от горене.

В средата на двора се довърши пълното проучване на монументална жилищна сграда. Тя е триделна по план. Свързана е с нартекса на базиликата посредством портик. Наблизо край сградата бяха намерени два печата на „Георги, архиепископ на България".

Между северната дворна ограда и североизточния анекс на Голямата базилика беше проследен планът на зле запазена жилищна сграда от наредни верижно в една ос седем различни по размери помещения.

В т. н. „стопански двор" и в съседство с намиращия се там голям кладенец беше открита неголяма баня. Отличителните белези на тази новооткрита банска постройка е кръстовидната форма на топлото помещение и каменните хипокаустни колонки в приземието му.

В западния край на двора се започна проучването и на постройка, градена от ломени камъни на кална спойка. Откритите две помещения имат стопанско предназначение.

Посочените сгради са от обширен манастир, чието съществуване по откритите материали трябва да бъде отнесено в границите на IX-XI в.

Разкопките през 1975 г. постигнаха и други важни резултати. Установено беше мястото на сграда (съоръжние-?), което предшествува по време манастира около,базиликата. С откритото под основите на монументалната сграда от манастира полувкопано жилище-землянка се постави началото на проучване на ранносредновековното селище на мястото на Голямата базилика и комплекса около нея.

Л, ДОНЧЕВА-ПЕТКОВА

РАЗКОПКИ В ЮЖНИЯ СЕКТОР НА ЗАПАДНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА

През лятото на 1975 г. продължиха археологическите разкопки в южния сектор на най-дългата стена на каменната плисковска крепост. В продължение на два непълни месеца бяха разкрити 120 м от двете страни на стената. Навсякъде се достигна до основите на дълб. 1,80-2 м от съвременната повърхност. По начин на градеж на лицата — от големи дялани блокове в неправилен лойфер-биндер и пълнеж — от големи блокове, ломени камъни и хоросан, съдържащ счукани тухли, новооткритият сектор не се отличава от проучените през предишните години участъци на западната крепостна стена, както и от източната и южната стена на първата наша столица. Над субструкнията от двете лица на стената са запазени по 3, а на места — по 4 реда каменни блокове.

На 180 м от западната порта, в средата на южния сектор, е разположена 5-ъгълната кула. Успяхме да разчистим напълно северната й половина, където от стените са запазени по 4 реда каменни блокове, а подът е постлан с големи плочи.

По някои блокове, които са вградени в крепостната стена или са падналц след нейното разрушаване, са врязани знаци. В петоъгълната кула и крепостната стена до нея бяха разчистени над 20 графитни рисунки, които ни дават основание да говорим за една нова, втора след преславската, но предшествуваща я по време каменна картинна галерия. Предполага се, че след окончателното разчистване на кулата, ще бъдат намерени нови рисунки.

На 150 м, южно от западната порта, и на 0,50 м от източното лице на крепостната стена бяха открити девет пещи, които свързваме със средновековното стъкларско производство. В тях се откри стъклена шлака, не реагирала шихта, стъклени капки. Сурови (изходни) и'Отпадъчни мате-

рйали имаше в откритите в съседство с Пещите ями. Керамичните материали и стратиграфското разположение >на пещите помагат да се датират новооткритите съоръжения във втората половина иа IX-X в.

В проучения сектор бяха разчистени нови 6 гроба, два от които са разрушили пещите. Вероятно след изоставането на западната порта и на крепостната стена, до източното лице иа стената е възникнал некропол. Това е станало към края на XI или в началото на XII в.

Р. РАШЕВ

ПРОУЧВАНИЯ НА ЗЕМЛЕНИТЕ УКРЕПЛЕНИЯ В ПЛИСКА И ЦАР КРУМ

Разкопките в Плиска през 1975 г. бяха съсредоточени в сектора на източния вход, разположен почти в ос с източната порта на каменната крепост. Входът представлява днес широка 47 м просека във вала, съставена от два прохода, разделени от могилообразен насип. Установи се, че валът навсякъде има еднородна структура. Натрупан е от землено-каменната маса, произхождаща от прокопаването на рова. Следи от дървени укрепващи съоръжения във вала и в очертанията на проходите не са установени. Защитният насип лежи върху терен, който не съдържа културни материали.

Аналогични наблюдения бяха направени и при разреза на вала в юго западния ъгъл на укреплението. Размери: вал — ширина в основата 16 м, височина: 2,30 м; ров — ширина горе: 25 **м,** дълбочина: 4 **м.**

Първият разрез на земления вал и ров на Аула на Омуртаг при с. Цар Крум беше направен на южната линия на укреплението. Валът е изграден от землената маса, произхождаща от прокопаването на рова. В основата на вала, както и в терена, върху който той е насипан, са открити фрагменти от късноримска керамика (IV-V в.). Нейната дата е относителният термииус пост куем за издигането на укреплението.

РАЗКОПКИ В ПРЕСЛАВ

СТ. ВАКЛИНОВ, М. ВАКЛИНОВА, И. ЩЕРЕВА

РАЗКОПКИ НА ДВОРЦОВИЯ КОМПЛЕКС

I. Сондажи вън от североизточния ъгъл на Тронната зала

Още по време на първите разкопки на дворцовата сграда Кр. Миятев обръща внимание на факта, че при североизточния й ъгъл има останки от зидове, включени в настилката на дворцовия площад. Това дава повод за сондажни проучвания, разултатите от които не са ни известни. Проучванията през 1975 г. целяха да установят характера па тези строежи, както и периодизацията на строителството в северната част на дворцовата сграда.

Както се установи първоначално, цялата северна входна част на тронната зала е имала друг план, който не може да бъде установен, тъй

като останките от първия строителен период са включени в стените, издигнати след това. Източно, вън от сегашните очертания на дворцовата стена, е съществувало крило на сградата, което по-късно престава да съществува. При това цялата северна част е запълнена с големи блокове заляти с хоросан, върху която площадка е оформена нова триделна входна част. Старите сондажи изключват възможността да бъде намерен какъвто и да било материал с датировъчна стойност. Може да се говори само за относи телната строителна хронология на разкритите останки. Намереният водопровод, по чиито тръби има знак IVI, е свързан с дворцовата сграда в пър вия неин строителен период.

II. Проучване на сектора южно от представителните дворцови сгради

Южно от двете големи дворцови сгради се е издигала стена, отделяща южната част от Вътрешния град от представителните сгради. Налагат се предположения, че тя е ограждала интимни части на дворцовия град, разположени по посока към южната му порта. В северозападния ъгъл иа южния двор стана известна дълга 38 м верижна постройка, разпределена в долния си приземен етаж на 7 почти еднакви, отворени към юг помещения (7,50 x3,50 м). Горният етаж на тази условно наречена южна сграда е бил вероятно жилищен. Намират се тръби от комини, много прозоречни стъкла. Богата е била и каменната декоративна украса. В яма недалеч от югоизточния ъгъл на сградата се откриха стотици детайли от разноцветни мрамори и камък, от опус сектиле на~подовете, от корнизите и парапетите. От ямите около нея произхожда и най-голямото засега известно количество, намерено в дворцовия квартал, рисувана и глазирана трапезна керамика, белоглинена релефна керамика, късове от фини стъклени и вносни фаянсови съдове.

Сградата е издигната и украсена едновременно с дворцовите сгради на север. За значението й като сграда в общия ансамбъл говорят и грижите, положени за издигането и украсата н.

За да бъде издигнат корпусът й, целият терен към изток, рязко слизащ надолу, е бил укрепен с еднолицев подпорен зид, на който са издигнати крайните източни части на сградата. Основите й са градени на пилоти и чакълена подложка, а зидарията е от правилни бели блокове. По наклона на терена откъм югозапад слиза водопровод, който влиза в разпределителна шахта, изградена до североизточния й ъгъл.

Слизайки към изток със значителна денивелация па терена на пивото на Големия дворец, се достига до застлан с плочи голям двор, Върху този площад се откриха следи от живота на преславското население през епохите след X в. Планът на леките строени от спояли постройки не мо,-же да се установи. Само през тази година, па този терен, се откриха 9 боклучни ями от различни епохи, три варнини от турската епоха и 9 погребения от християнски некропол от XIV в.

III. Разкопки вън от ограднатa западна стена на Дворцовия комплекс

След разрушаването на Западната дворцова ограда вън от западната стена се е натрупал насип от строителен материал, трошляк и фрагментирани архитектурни детайли. Върху него са .легнали в по-късна епоха (XI в.) сгради със стени от камъни и кал вероятно с производствено предназначение. В този сектор през XII в. има много вкопани в терена ями с керамични и костни **отпадъци.**

Д. ОВЧАРОВ

ПРОУЧВАНЕ НА ВЪТРЕШНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА

След изясняването на двата строителни периода на вътрешната крепостна стена в Преслав (първият — в нач. на IX в.; вторият — в началото на X в.), една от главните задачи на проучванията стана проследяването на очертанията и конструктивните особености на най-ранното укрепление (аул). За тази цел през 1975 г. се работи на четири пункта по трасето на стената. В резултат на това е изяснен в генерални линии планът на укреплението.

В разкоп **1** (сектор Чупката) северната крепостна стена е проследена в западна посока на 16 м от кръглата кула. Останките й лежат на дълб. от сегашното ниво 1,90 м в западния край и на 2,60 м в източния. **От** нея е запазен само фундаментът, който е от едри заоблени речни камъни на кал (дълб. 1,20 м). При направения контролен сондаж се оказа, че основата е широка 3,30 м, като постепенно се стеснява в дълбочина. Културните напластявания очертават познатите три **основни** периода па живот в тази част на града — раннобългарска епоха — IX-X в, епохата на византийското владичество — XI-XII в. и епохата на развития феодализъм — XIII-XIV век.

Разкоп **II** (над шосето) даде възможност да се открие продължение то на северния зид в западна посока. И тук от стената е запазена само основата, която по размери и конструкция е идентична с откритите до сега части. На това място тя е на дълб. 1,10 м от сегашното ниво, като културните напластявания са само от IX-X и XIII-XIV в. Върху останките от крепостната стена през XIII-XIV в. е бил разположен некропол, от който са разкрити запазени или разрушени 12 гроба. По-голямата част от тях представляват погребения, извършени направо в земята, без инвентар или само с бронзови сферични копчета (от 1 до 15). Три от гробовете са оградени е добре одялани каменни плочи (варовик), а в единия от тях е било извършено вторично погребение.

Третият разкоп е заложен върху западната стена на вътрешната кре пост, където се предполага наличието на кръгла ъглова кула. Проучванията в този сектор не са завършили и ще продължат през 1976 г.

Продължи проучването па източната крепостна порта (разкоп IV). Открита е нейната южна половина, която е запазена в основи и само на места личат камъни от най-долния ред на суперструкцията. Размерите, начинът на градеж и формата на помещенията, са напълно сходни с тези на южната порта и вероятно двете са били изградени едновременно. Това ще се установи окончателно след разкопките през 1976 г, и проучването на северната половина на портата.

Т. ТОТЕВ, П. ГЕОРГИЕВ

РАЗКОПКИ НА МАНАСТИРСКИЯ КОМПЛЕКС В М. МАНАСТИРА

Задачата през 1975 година беше да се доведе до край разкриването на постройките върху южната и източната тераса, попадащи вън от основната планова схема на манастира.

Постройките върху южната 'тераса представляват четири редици верижно свързани помещения, които с разположението си очертават значителен по размери двор, затворен от север с'южния зид на манастирската сграда. Едната редица помещения го разполовява на две части: източна и западна. Цялостното разкриване на помещенията в източната половина ще бъде направено през този сезон.

Наблюденията и разкритите в някои помещения съоръжения, както и намерените материали, позволяват да се приеме, че постройките върху южната тераса са имали производствено предназначение и по време принадлежат на X в. В тях е била изработвана мраморна декоративна украса на двете църкви в манастира и на някои от монументалните строежи в столицата.

Разкопките ш» източната тераса са още в своето начало. Разкритите тук две помещения от верижно разгърната с посока запад-изток постройка са били свързани с произзодството на рисувана керамика. С повече данни за този най-съществен и важен дял от проявите на преславската художествена култура през X в. ще разполагаме след пълното разкриване на постройката.

К. КОНСТАНТИНОВ

ПРЕСЛАВ. ПРОУЧВАНЕ НА ГРАЖДАНСКИЯ КОМПЛЕКС В МЕСТНОСТТА СЕЛИЩЕ

Разкопките на Гражданския комплекс в М. Селище се провеждат в продължение на 15 години под ръководството на ст. и. с. Йорданка Чангова с участието през последните години на Казимир Константинов. За този период е проучена площ около 8 декара и са разкрити много сгради с различен характер — жилища, култови и производствени (работилници за обработка па мрамор, стъкло и рисувана керамика).

До 1975 година бяха проучени изцяло северната и западната част на комплекса, отчасти южната и северозападната половина на двора.

През 1975 г, археологическите разкопки бяха съсредоточени в югоизточната част на комплекса. По време на проучванията бяха разкрити изцяло две двуделни сгради п отчасти основите на други три. В някои от сградите се наблюдават преустройства, които може да се отдадат в края на X и началото на XI век. В насипа на сградите се откриха 6 оловни печата на царския протоспатарий Никифор, няколко монети на Василий II и Константин VIII, Лъв VI (886-912), фрагментирана битова и трапезна керамика от 9-10 век, костегш предмети и др.

И при този комплекс се вижда, че колко.то и да са еднообразни на пръв поглед постройките, техните помещения са съобразени със специфичните нужди, за които са предназначени.

И. А. ЙОРДАНОВ

ПОРТРЕТНА РЕКОНСТРУКЦИЯ НА ЧЪРГУБИЛЯ МОСТИЧ

По метода на съветския професор М. Герасимов, върху гипсова отливка на черепа, е направена портретна реконструкция на лицето и главата на чъргубиля Мостич от Преслав. Затова са използувани стандартите за дебелината на меките тъкани за лица от мъжки пол, дадени от М. Герасимов, съобразени с костния релеф на черепните кости и възрастта му.

Реконструкцията на Мостич дава възможност да се получи реална представа за физическия облик на прабългарите и потвърждава европидната му принадлежност с различни по степен монголоидни белези. Мостич е представител на управляващата класа от времето на Първата българска държава, с принос в утвърждаването на християнската религия и цялостното славянизиране на държавния апарат.

Р. РАШЕВ

ПРОУЧВАНИЯ В МАДАРА

След продължително прекъсване през 1975 г. бяха възобновени археологическите разкопки в Мадара като част от комплексната програма за проучване на центровете на Първата българска държава в Шуменски окръг. Главна задача на проучванията през подготвителния етан, който ще завърши през 1976 г., са допълнителните проверки на откритите досега средновековни паметници, след което ще се пристъпи към системно изследване на терена под скалите.

През 1975 г. бяха извършени допълнителни проучвания на комплекса от сгради се Еерно от скалния релеф, известни под името „Скално светилище" (Капище). Уточнен беше планът на две от постройките и бяха направени стратиграфски наблюдения на терена под техните основи. Бяха проучени 17 гроба от средновековния некропол (XII-XIV в.) непосредствено източно от комплекса

Л. БОБЧЕВА

РАЗКОПКИ НА РАННОСРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ ПРИ С. ТОПОЛА, ТОЛБУХИНСКИ ОКРЪГ *

Археологическите проучвания в м. Кованлъка при с. Топола, Толбухинско бяха 'продължени след едногодишно прекъсване. Изследвана беше площ от 800 кв. м на дълбочина 2 м. Разкрити бяха две нови сгради, а именно № 12 и№13. Основите им са каменни, открити на дълбочина от 0,60 до 1,28 м от съвременното ниво. Строени са от необработени камъни върху кал. Имат лице само отвътре и са широки до 0,35 м. От стените им е запазена зидария от 4 - 6 реда камъни на височина до 0,80 м. Сграда № 12 има правоъгълен план със следните размери: от запад — 2,80 м, от изток — 3,55 м, от север — 3,20 м и от юг — 3,46 м. На дъното й са намерени фрагменти от един съд, който беше възстановен. Той има яйцевидна форма, устието му е леко извито навън. Тялото му е излъскано, стените му са покрити с ромбовиден орнамент. Има червен цвят. Южно, на разстояние 2,66 м от сграда № 12, беше разкрита каменна печка, запазена височина 0,68 м, с мак еимаден диаметър — 1,30 м. А източно на растояние 1,90 м от сграда № 12 беше разкрита сграда № 13. Тя е по план правоъгълна с разширение от югозапад. То също има план на неправилен правоъгълник с размери: 2,26 х 1,75 х 1,50х0,92 м. Размерите на сградата са следните: от запад — 5,35 м със стената на разширението, от изток — 3,60 м, от юг — 3,70 м, от север — стената на разширението, от изток — 3,60 м, от юг — 3,70 м, от север — 5,15 м. Тя внася нови елементи в архитектурата на жилищата. В нея също са намерени два съда: единият е каничка със зелена глеч; другият е гърне, глината му съдържа примеси от пясък, стените му са украсени с врязани прави линии и пасма от наклонени.

До сграда № 13 бяха открити подовете на две пещи — едната е елипсовидна, а другата — правоъгълна.

Други находки, които представляват интерес са каменна статуетка на лъвица навярно тотем, тока от бронз, хлопка от бронз и др.

Археологическите изследвания дадоха нови данни за архитектурата на селището. Откриването на каменна печка извън сградите също внесе нови елементи в бита на селището. Каничката със зелена глеч уточни'датировката му — X век. А двата възстановени съда, също дават данни за фор мите на съдовете от двата типа ранносредновековна керамика.

Ж. ВЪЖАРОВА

СРЕДНОВЕКОВНОТО СЕЛИЩЕ В М. СТАРЕЦА КРАЙ С. ГАРВАН, СИЛИСТРЕНСКИ ОКРЪГ

През 1975 година продължиха разкопките на селището, които са започнати през 1964 г. Досега е открита обща площ около 5 дка. С проучените през 1975 г. жилищни и други помещения броят им нарасна на 90. Селището е от два периода: —по-ранен — края на VI до VIII в. и по-късен — началото на IX в. до началото на XI в. Бяха установени някои страни от планировката на селището, а именно в ранния период тя е гнездова; в по[7]късд.1ия — улична. От откритите 7 помещения през 1975 г. само едно от'*т'ях принадлежи на ранния нериод,"а останалите — 6 са иа по-късния

Прочеиото жилище — землянка от по-ранния период, за първи път се установи дървена конструкция на жилище от това време. Тя е запазена много добре, по-точно един от дървените венци с ъглово съединение. В същото това жилище, сред голям брой гърнета, изработени на ръка, беше намерена главичка от глинено идолче, непознато досега у нас за този период. Сред помещенията от по-късния период е и полуземлянката, в която се откриха пет пещи (вкопани печки). Две от пещите са грънчарски. Вероятно това помещение е имало производствено предназначение, още повече, че в него се намериха и три хромела. В друго помещение — жилище сред Многобройния материал от грънчарски съдове беше открито също идолче, изрязано от антична керамика.

Останалите находки: железни ножчета, брусове, прешлени за вретена, откривани и в досега проучените жилища в двата културни пласта на това .селище попълват картината на живота му.

Въз основа на стратиграфски наблюдения в това селище е установено неговото времетраене, а въз основа на керамичните съдове и други предмети — етническата принадлежност: през ранния период то е само славянско; през по-късния — славянско и прабългарско (тюрко-българи). Етническото лице на населението е установено и по данните от двата некропола, които са свързани с изследваното селище.

Ж. ВЪЖАРОВА

СРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ ВС. ОБРОЧИЩЕ, ТОЛБУХИНСКИ ОКРЪГ

При случайно разкопаване в днешното „Опитно поле" на училището през 1973 г. е било открито погребние на млада жена. На главата й е намерена диадема, т. н. „торква" и отстрани, в областта на ушите сребърни обеци. В резултат на разкопките през 1975 г. в този некропол бяха проучени още 25 гроба. Установи се, че това е християнски некропол от IX-XI в. Гробовете му са: неоформени и елипсовидни ями и изградени от каменни плочи. Особен интерес представлява гроб — 2. В него е погребан мъж. Отдясно до главата му беше сложено гърне пълно с въглени; до него косер, ключ и дървено ведро, от което е останало желязната му дръжка. При няколко детски погребения бяха намерени огърлици от стъклени мъниста, обеци, звънчета и др. Над едно от детските гробчета бяха открити фрагменти от гърнета и въглени, като в някои от гробовете, под скелета се проследяваше пласт от въглени.

Р. РАШЕВ

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНИ УКРЕПЛЕНИЯ В СИЛИСТРЕНСКИ ОКРЪГ

1. **Крепост при с.** Окорш. Заема естествено защитена издатина над дълбоко суходолие. Основният защитен елемент е каменна стена, изградена от ломен камък със спойка от кал. **Дебела е** 3 **м,** запазена височина 1,20 м. Издигната е направо върху чистия скален терен. Пред стената в досгъ ината част на издатината се проследяват следи от ров. До вътрешното й лице се попадна на вкопано жилище-полуземлянка с каменна печка **в** ъгъла.Керамичният матераил в жилищната яма е еднороден и се датира в IX-X в. Керамични фрагменти със същата дата са открити и **в** глината, упо требявана за спойка на камъните от крепостния зид.

2. **Крепост при с. Руйно.** Разположена е в м. Картала върху естествено укрепена издатина. Основната защитна линия е каменна стена, дебела 2,80 м. Пред нея се проследява ров, широк 10 м и дълбок 1,50, а пред рова — нисък землен вал. **В** близост до вътрешното лице на зида отчасти се разчисти вкопано жилище-полуземляка от времето на Първата българска държава (IX-X в.). Покрай зида се установи културен пласт с керамика от същото време. Върху един от лицевите камъни е врязан старобългарския знак.

Крепост при с. Руйно. Намира се в м. Аязмото. Заема обширна издатина над дълбоко суходолие. Достъпната част на издатината е укрепена с каменна стена, дебела 3 м, снабдена в този участък с правоъгълни кули и два успоредни рова. Културният пласт покрай стената съдържа фрагменти от ранносредновековна керамика (IX-X в.).

Трите укрепления с голяма вероятност могат да бъдат датирани в периода на Първата българска държава (IX-X в.).

Д. АЛАДЖОВ

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „СТАНЦИЯ" ДО ГР. ХАСКОВО

На около 6 км, западно от Хасково, край т. н. „Асенова крепост", при строеж на почивна станция е бил открит средновековен некропол. Окръжният музей в Хасково е започнал през месец юли 1975 г. спасителни разкопки, при които са проучени 21 гроба.

Тук строителите са открили и унищожили основите на малка гробищ на църква, около която гробовете са били най-нагъсто. Всички открити погребения са християнски, ориентирани запад-изток, някои с малко отклонение. Покойниците са били поставени направо на земята, най-често в неоформени гробове. Само два детски гроба са били грижливо оформени е наредени изоколо ломени камъни.

При четири от гробовете са открити накитни предмети: общо 8 стъклени здрави гривни, три от тях от тъмно стъкло, рисувани с по-светла боя — изобразени са птици и геометрични орнаменти. **В** едпн от гробовете е открит меден, позлатен кръст и една желязна гривна. Край гробовете са намерени две медни кръжила от обеци, стъклено мънисто и едно стъклено копче.

Въз основа на откритите материали и главно на рисуваните стъклени гривни, новооткритият некропол, който отваря пова страница от средновековната история на Хасково се датира в XI в.

РАЗКОПКИ ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО

А, ПОПОВ

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „МАНАСТИРСКИ КОМПЛЕКС" - „СВ. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ"

Обектът е преходен и задачата се състоеше в изчерпване па културното наслояване от турската епоха в североизточната част и проникване по-нататък в средновековния културен пласт.

Разкрити бяха останки от архитектура в североизточната, западната и югозападната част на обекта. **В** североизточния край се разкри зид

от ломени камъни, споени с бял хоросан, солидно изграден, със следи от сантрачова система. В зида бяха разкопани две турски погребения, които са от некропола в южния двор на джамията.

В югозападната част се разкри архитектура в три строителни перйоя да: най-ранен е крепостната стена с кула; по-късен е зид от сграда, западно от кулата; най-късен е строежът на сграда, от която е запазен ъгъл, заключен между северната и западната стена и делителен зид.

В процеса на разкопките бяха намерени значително коли^ство фрагменти от обикновена и полихромна битова керамика от турската епоха. Преобладава рязко по количество керамика от българското средновековие — кухненска керамика и сграфито със срещаните много често мотиви на орнамента (геометрични фигури, стилизирани растителни елементи, розетки, птици). Намерени бяха фрагменти от стъклени гривни, метални предмети и 10 монети, от които шест турски, две византийски и останалите поради лошото си състояние неопределени.

С попадане на крепостната стена с кула беше направена първата крачка към разкриване крепостната система на манастирския комплекс.

ИВ. ДЖАМБОВ

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ: СЕКТОР III - ЮГОИЗТОЧЕН СКЛОН НА ПАТРИАРШИЯТА

Разкопките през 1975 г. съсредоточени във венеца около югоизточния крепостен зид на патриаршията, имаха за цел да проучат терена и разположената в тази част на хълма архитектура, както и да се изясни останалата част от некропола на откритата през 1965 г. църква № 5.

Установи се, че югоизточната половина на склона е гъсто застроена от едноделни сгради, разположени една до друга, някои от които са долепени или имат съвсем малко разстояние помежду си. Градежът на основите на сградите е от ломен камък на калова спойка и по-рядко суха зидария. Повечето са строени с външно лице. Покривната конструкция е,била от нетрайни материали. До момента на приключване на разкопките се разкриха основите на 6 постройки, 5-те от които са разположени една до друга и само една е по на изток. В план повечето имат неправилен четириъгълник. Дължината на зидовете обикновено е 5-6 м, а дебелината между 0,60 и 0,70 м. Разкриха се и основите на един зид от сграда, съществувала непосредствено под крепостните стени на патриаршията, в която се намериха много запазени глинени съдове. Интерес представлява една от сградите. Находките открити в нея показват, че тя е служила като „сервизна" работилница, обслужваща населението на средновековния квартал, намиращ се в тази част на столицата.

Гробовете от некропола бяха съсредоточени главно в средата на обекта, югозападно от притвора на църква № 5. Те бяха разположени терасовидно вследствие естествената денивелация на терена. Много от тях се намерихй разрушени от други погребения, което показва, че некрополът е съществувал в един продължителен период. Всички те са извършени в християнски обряд почти без инвентар.

В резултат на разкопките се откриха 34 монети предимно средновековни, както български, така и византийски от XII-XIV в., една римска от средата на II в. и една турска от края на XIV и началото на XV в.

Едновременно с това се намериха много железни предмети като върхове на стрели, токи за колани, върхове на ножове, ножици, рамо от бронзов кръст, пръстени й др.

Интерес представлява един златйн пръстен с кръгла плочка, върху която са гравирани растителни мотиви и стилизирани палметш

Най-масов си остана керамичният материал както от обикновена, така и от сграфито керамика. На някои фрагменти има надписи и монограми. С по-голяма значимост е колективната находка от обикновена кухненска и трапезна керамика, повечето от съдовете на която са запазени цели. Между тях най-интересна е бъклицата.

Разкритата архитектура до 1975 г. включително (обектът не е завьр шен), некрополът и находките могат да определят времето на най-интензивен живот в този сектор на Търновград — XIII-XIV. За сега културни наслоявания не са отбелязани.

П. СЛАВЧЕВ

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ: СЕКТОР X (АЛЕЯ ЗА ДВОРЕЦА)

Във връзка с проекта на НИПК за експониране на западния склон на Царевец, се наложи проучване на алеята от Малката порта до двореца. За тази цел беше снета съвременната плочникова настилка, при строежа на която е бил разрушен турският калдаръм, водещ към джамията на Ферус бей. След изчерпването на културния пласт в дълбочина до 0,60 м беше достигната настилка от трамбована пръст с набити дребни речни и ломени камъни, която се датира от XIV век. На 20 см под нея беше установено улично ниво, двустранно оформено, изградено с по-големи плочести камъни, свързани с.материал от XIII в„ което минава непосредствено върху останки на ранновизантийски сгради. Значителни сектори от две нива па средновековна улица са разкрити по алеята от главния вход за Лобната скала и в прохода на Малката порта. Те ще бъдат включени кат,о оригинални фрагменти на пътната мрежа в цялостната експозиция на крепо-. стта.

П. СТАНЕВ

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ - ОБЕКТ 11

През 1975 год. археологическите проучвания на обект 11 се проведоха западно от пътя за Лобната скала и източно от разкопаните терени по верме на проучванията през 1969, 1970 и 1972 год.

През сезона 1975 год. беше проучен турският културен пласт, който започва от повърхността на терена и достига най-голяма дълбочина от 1,00 м в квадрати XXV-11, 12 и 1,40 м в квадрат XXV-21. В квадрати XXV-11 XXV-21 частично беше засегнат средновековният културен пласт XIII-XIV век. По време на проучванията се разкриха: два турски калдъръма с посока изток-запад, две турски жилища с по две помещения — изтзчно и за-• надно за всяко от тях и един плочник западно от жилището в квадрат

XXV-21. Разкрити бяха 1800 керамични фрагмента от турската епоха и средновековни български от XII-XIV в.

От оръдията на труда по-интересни са: две огрибки, три кофара, гвоздеи и няколко костени предмета с неопределено предназначение.

По време на разкопките бяха открити шест силно патинирани монети.

Окончателното проучване на обект 11 ще завърши през сезон 1976 год.

И. АЛЕКСИЕВ

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ - ОБЕКТ 13 - СЕВЕРОЗАПАДНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА

Обектът обхвата ивица между проучения през 1970-72 г. участъ| кран северозападната крепостна стена и алеята за Лобната скала. Проучена е 250 кв. м площ. Дебелината на културните напластявания достига до 2,60-2,80 м Устновиха се следните културни пластове: тракийски, ранновизантийски, средновековен български и от турската епоха.

1. Тракийски културен пласт. Има деблина 0,40-0,60 м. На много места е нарушен от основите на ранновизантийските сгради, чийто зидове са фундирани винаги върху скалата. Разкри се под на битова пещ, е крушовидна форма, обърната на изток (размери: дълж. (запазена) — 0,65 м и в ширина — 0,60 м). Разкриха се и две огнища с неправилна кръгла форма.

В тракийския културен пласт се намериха незначително количество фрагменти от тракийска керамика — халщатска и латенска, като количествено преобладава първата. Малкото керамика показва, че животът през тракийската епоха в тази част на хълма Царевец не е бил много интензивен, като това важи особено за летенската епоха.

И. Ранновизантийски културен пласт. По-голяма част от разкритата архитектура допълва плана на сградите, разкрити през 1970-1972 год. Пластът има значителна дебелина — от 0,80 до 1 м. Продължи разкриването на голямата ранновизантийска сграда. След разкопките през 1975 год. сгра дата има следния план: има две помещения — южно с правоъгълна форма (размери: 9,50х 7,50 м) и северно с трапецовидна форма, с малката основа на изток (размери: на западната страна — 5,80 м, на източната — 4,80 м, изток-запад — 7,50 м). Преградният зид между двете помещения има ниша (към южното помещение) с дълж. 1,80 м и дълбочина — 0,45 м. Срещу втората двойка .пилони има пиластър, който е в конструктивна връзка със зида. До южния зид има друг пиластър, долепен до вътрешното лице. Разкритата част от сградата показва, че тя е била на два етажа, а значителните й размери подсказват, че става въпрос за голяма обществена сграда.

Разкритата архитектура от раиновизантийската епоха показава интензивно строителство и живот в тази част на хълма. Това се подкрепя и от керамичния материал — кухненска керамира и амфори, които се намират в значително количество. Прави впечатление липсата на друг битов ма териал (освен керамиката), което до известна степен потвърждава предположението за „организирано" напускане на ранновизантийския град от неговите обитатели в първите десетилетия на VII в.

III. Средновековен културен пласт. Разкритите зидове най-често лежат върху разрушенията на ранновизантийските сгради. Те са изолирани и не могат да очертаят план на сгради. В средновековния културен пласт, който има дебелина 0,60-0,80 м, наред със средновековната керамика — битова и сграфито, се намират предмети на домашния бит и въоръжение то, накити и украшения.

В пласта се разкри и хоросаново бъркало (корито), свързано с градежа на средновековната крепостна стена (приблизителни размери 5 х 2,50 м, дебелина 0,10-0,15 м).

IV. Културен пласт от турската епоха. Продължи проучването на голя мата жилищна сграда, от която бяха разкрити през 1971 г. две помещения и лека пристройка от север. От южната страна има каменно стълбище с три стъпала. През 1975 год. се разкри още едно помещение от изток, което има квадратна форма (размери 3,30х3 м). Сградата е триделна, ориентирана по дължина И-З, като западното помещение се е допирало до запазената височина на средновековната крепостна' стена. Южно от сградата се разкри калдаръмена настилка (шприца 1,80-2 м) с дължина 13,60 м вероят но свързана със сградата.

С културния пласт от турската епоха, който има дебелина 0,50-0,60 м, се намериха малко фрагменти от битова керамика, лули, фаянс и няколко монети. Материалите показват, че северната част на хълма Царевец е по-слабо застроена през турската епоха и че това застрояване не може да се свърже с първоначалното заселване на хълма.

В полевата инвентарна книга на обекта са записани 201 предмета, от които 32 средновековни монети и 9 турски.

През 1976 год. археологическите разкопки ще продължат с разширя ване на проучената ивица край северозападната крепостна степа на север към Лобната скала.

А. ПИСАРЕВ

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ - ОБЕКТ 14

Проучването на този терен е започнато още през 1972 г. През 1975 год. трябваше да се проучи пространството източно от крепостната стена до алеята, водеща до Лобната скала, върху площ от 235 кв. м до скална основа.

Напълно разкопани са турският пласт и част от средновековния бъл гарски културен пласт от XII-XIV век.

Турският културен пласт е образуван от основите на три сгради, каменна настилка покрай тях и ограден зид.

Средновековният български период е образуван от една правоъгълна сграда и източно от нея — битово огнище с кръгла форма, три хоросанови бъркала, свързани с градежа на крепостната стена.

Движимият археологически материал е представен най-масово от керамиката. Другите находки от глина, метал, стъкло, кост и монети са вписани в 112 полеви инвентарни номера. Накитите са предимно от мед. бронз и стъкло.

АТ. ПОПОВ

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ - ОБЕКТ 15

През 1975 год. бяха разширени проучванията върху нова площ и се разкопа турски културен пласт с дебелина 1,2-1,4 м, в който се намериха останки от разрушени зидове, продължение на по-рано разкритите в западния участък на обекта. Разкрити бяха и още три сгради. Установени бяха три строителни етапа, отнасящи се към турската епоха: 1) три отделни зида, несвързани *в* сграда; 2) над тях сграда с част от каменна настил **ка** и 3) голяма сграда, от която се разкопа само еДно помещение — банята.

В културния пласт бяха намерени голямо количество находки — фрагменти от битова керамика от турската епоха (обикновена, монохромна и полихромна) и от българското средновековие XIII-XIV в. (кухненска п сграфито); предмети е битово предназначение (огрибки, ножове, ключалки, бронзова гривна, дивит, стъклени гривни, фрагменти.от свещници); монети (турски, австроунгарски, средновековни български "и византийски корубести).

В резултат на разкопките се установи, че в този сектор на хълма Царевец е имало интензивен живот през турската епоха.

П. СЛАВЧЕВ

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ-ОБЕКТ 17

През 1975 год. продължиха археологическите разкопки на обект XVII, западен склон па Царевец. Задачата беше да се завърши цялостното проучване на обекта като се изясни съдържанието на културните пластове, а разкритата архитектура беше предоставена на НИПК за работ.а ,по цялостното и частично експониране на крепостта.

Оригиналният терен тук остава значително с по-високо ниво в общата конфигурация и:така интервенцията на строителството през различните епохи се е чувствувала по-осезателио в културния пласт.

При разкопките най-ранпп по време материали бяха тракийските от халщатската и латенската епоха. Те се откриха на по-голяма дълбочина непосредствено върху скалния грунд или чиста светложълта глина.

Ранновизантийският период беше изразен в основите на три сгради, две от които симетрично разположени, с интервал помежду си. Характерно при третата е използуването на ;.естествения скален праг „по хоризонталата на склона за оформяне па приземния етаж. Материалите са предимно фрагментирана строителна и битова (керамика и други предмети, характерни за тази епоха.

От VIII-X в. не беше установен самостоятелен културен пласт. Матс риалите, които го определят, предимно керамика, са в ограничено количество и ситуирани на две места, заедно с ломени камъни. Това вероятно гн свързва с разрушени единични жилища.

В периода XII-XIV в. се откриха пет сгради,, запазени само в източните си половини. Две от тях (V-и VIII) са използували за субструкция ранновизантийски строежи, от които първата се датира с монети от Исак II Анг&п, а втората с монети от Иван Шпшман. От сгради (VI и VII) са останали само отделни ъгли. Сграда IV, въпреки лошото състояние, дава представа за планово оформление.

За подравняването Па терена и оформянето на последната тераса тук се е наложило изграждането на подпорен зид, разкрит в продължение на целия обект. I И .

ПЬради характера, ila терени, всички, сгради са оставали с 0,50-0,60 м пад пивото на'средновековната улица. Прави, Впечатление, че по-сложните по план и:;внушителнп Ш размери къщи са били ориентирани с лице към нея, а към вътрешността до склона са оставали по-маЛкнте и неугледни такива. Последните са билр заложени .значително по-виейко й' така са образували общото амфитеатрално разположение на града.

От материалите интерес представлява позлатена стеатинова икона на светец-вонн, която се отличава с висок стил и техника на изработка и условно може да се идентифицира с образа на св. Теодор Стратилат или Тирон.

На обекта се разкриха 15 средновековни погребения, извършени по християнски обряд с малки изменения в посоката. По отношение на възрастовите особености те имат широка амплитуда. Към погребалния, инвентар спадат бронзова апликация, бронзово равнораменно кръстче, медни сферични копчета".-и др. "Никои от' погребенията са вторична Некрополът се явява продъжение на разкрития по-рзно такт>в: в :(обект XVI, свързан, с църква № 13 и манастирския комплекс към нея.

От Периода'на турското владичество'се разкрпха^шест[1]'жилищни сгра •ди й няколко; улични ситуации, които в -общг чинии са[1] запазвали приетите 'универсални форми и планови решения, установени'пр» досегашните- разкопки.

Работата на обект XVII през 1975 год. повтаря картината на стратиграфиятал! хронологията в културните напластявания, установени в предиш ннтсЧгоДини на Царевец, като разширява нашите йознания в; тази насока.

Т. ОВЧАРОВ

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ — ТЕРАСАТА ЮГОИЗТОЧНО ОТ ПАТРИАРШИЯТА

! Археологическите, проучвания на терасата югоизточно ог Патриаршията 'на хълма Царевец във В. Търновосзапочна през лятотбена 1974 год. През 1975 год. разкопките продължиха. Работено е на миналогодишните квадрати в дълбочина, като са започнати и някои нови квадрати (CIVI/12, 13, 14, 16, 17, 18) или общо е проучена площ от 300 кв. м.

Достигнатата дълбочина в различните квадрати е различна и варира от 0,60 м до 1,60 м. Навсякъде е разкопаван средновековен културет пласт. Други културни напластявания не са регистрирани, макар че има отделни керамични фрагменти от различните епохи j-г Ьт годините па турското робство.

Като разул.тат<от- тазгодишнвто разкопаване се откриха пет частично запазени сгради, които според материалите -и изграждането им можем да'определим като средновековни жилищни. Всичките са едноделии, градени от ломени камъни на калова/спойка. И t , .

• Помещение № 2 има •Добре очертаНа^.правоъгъдна форма Ориентирано е сДължипат-Ь си изтоК-Зйпад. Западната му половина преминава

в обекта на н. с. Ив. Джамбов. Подът е от трамбована жълта пръст. В дълбочина има зидове от по-старо помещение — 13 в. Те са почти под тези -та помещение №2.По материали и стратиграфски данни е датирано от XIV в.

Върху източната част на разкопавания от нас терен се разкри помещение № 3. То има квадратна форма с вътрешна дължина 4,30 м. Отворено е към югоизток. Датира от XIV век. Под него се откри помещение № 4 с правоъгълна форма и ориентация север-юг. Размерите му са 4,30 х 4,00 м. Стратиграфски се отнася към XIII в.

Северозападно от тези помещения се разкри друго, частично запазено, заведено под № 5. Разкрита беше само южната му" част. Има неправилна четириъгълна форма. И тука има следи от по-ранна сграда.

Сред археологическите материали преобладават фрагментите от сред новековна кухненска и сграфито керамика и железни предмети.

Л. КВИНТО

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ - ОБЕКТ 3 - ЮЖЕН СКЛОН НА ПАТРИАРШИЯТА

Обект III, южен склон на Патриаршията, обхваща площ от 230 кв. м

След разчистването на насипите от разкопките на Патриаршията, дебели общо 4 м, се установи, че склонът е имал наклон от 61° и е бил обитаван през Втората българска държава.

От ранния етап на строителство се откриха два двулицеви зида, градени от ломен камък и калова спойка, с посока северозапад-югоизток. До тях е имало огнище с много желязна шлака и крици и част от пещ. От следващия етап са частите от две опожарени сгради с колективна находка от железни предмети, горели керамични съдове и овъглено жито. В едно от помещенията е имало хромел вероятно на висока дървена поставка.

От последния, трети етап на строителство, съвсем повърхностен и лошо запазен, са малки части от зидове, обгорели па места.

Бяха разкрити 4 погребения; две християнски, извършени около първия строителен етап, края на XII и началото на XIII в. и повредени от следващите градежи, другите две в лошо състояние.

Освен предмети, свързани с бита на населението, бяха намерени пар чета недообработена кост и много отпадъци от ковашка работилница, около 35 000 фрагмента средновековна керамика, сграфито с надписи и графити, малък оловен кръст с драскани букви.

Средновековният културен пласт не е проучен в южната част на склона, също и по-ранните пластове.

И. МАНГОВА, И. ЩЕРЕВА, В. ЛЮБЕНОВА

РАЗКОПКИ НА ПЕРНИШКАТА КРЕПОСТ

През 1975 год. на Пернишката крепост се работи главно на два се* тора покрай западната крепостна стена и в центъра.

Покрай западната крепостна степа, по протежение на около 70 м, бяха разчистени насипите и разкрити останки от постройка с различна хронология. Най-ранни архитектурни останки са тези от тракийската креиостИа стена (IV в. до н. е.). Върху тях лежат основите на постройки вероятно жилища, които по материали и начин на градеж се свързват с IV-VI в. Това се потвърждава и от намерените монети — римски и ранновизаптийски. Дори в едно помещение на една от сградите бяха намерени 4 бронзови монети от Юстиниан Велики. В културния пласт от ранновизантийската епоха са заложени основите на средновековните сгради. В последните се забелязват преправки, които отговарят на двата строителни периода на кре постната стена. Средновековните постройки са от камък и кал. Те са се облягали на крепостната стена като са я използували за гръб. Имали са по едно или няколко помещения. Някои от тях са били с по-сложен план. Намерените битови предмети — керамика, оръдия на труда и накити дават основание да се допусне, че постройките са били жилищни. От находките особен интерес представлява малката колективна находка от 7 бронзови монети от Теофил и Лъв VI, които са били препечатани от Цимисхий.

В центъра на крепостта продължи разчистването на останките от строежи от различни епохи и погребения от некропола. Тук бяха разкрити и останки от тракийска сграда, датираща от IV в. до н. е., което е един от успехите на разкопките през 1975 год. На подовото ниво на разчистеното помещение бяха намерени многобройни късове от латенска керамика работена на ръка и на колело, разтрошени три червенофигурнн скифоса, фрагменти от няколко амфори и една монета от Александър Македонски. Разкритото обаче не е достатъчно, за да се установи плана на постройката и нейният характер.

В- ДИМОВА, Д. ИВАНОВ, СТ. ЙОРДАНОВ

РАЗКОПКИ В ЧЕРВЕН

През 1975 год. за обекти на проучване бяха определени пространство то, северно от Западната крепостна порта и Кулата и пространството, западно от църква № 7.

От север улицата, която води от западната крепостна порта, е била ограничена, както и от юг от масивен зид, който в западния си край опира в крепостната стена. Тези зидове са затваряли дълъг коридор. Към тях и крепостната стена са били изградени постройки. В определеното простран ство за проучване бяха открити три постройки и част от четвърта. Двете от тях се състоят от едно помещение, а едната от две. Те са изградени от грубо обработени камъни и кал. Зидовете са запазени на височина до 0,50 м. Подовете им са подравнени с жълта глина. В този комплекс се е влизало през вход широк 3,30 м. Разположението на тези постройки на това мястс ни дава основание да ги свържем с охраната на цитаделата. Намирането на много парчета шлак в тях определя тяхното предназначение като железарски работилници, за нуждите преди всичко на войската. Откритите две български монети на Ив. Александър и Иван Шишмап показват времето на тяхното използуване. Между находките, които Са твърде малко, преобла дават железните пирони, използувани при градежа на тези постройки. Изграждането им до крепостните зидове показва, че са били с едноскатни покриви, покрити с керемиди, от които се намериха много парчета.

Западно от църква № 7 се откриха две постройки към крепостната стена. Те са разкрити отчасти и се намират на 1,10 м една от друга. В двете постройки са открити по две помещения.

Пълното проучване на тези сгради за сега е Невъзможно поради това, че тук е оставен път за товарни коли. Зидовете са изградени от ломени камъни, споени с кал. Запазени са на височина до 0,80 м и имат дебелина 0,85 м. В насипа, който ги изпълваше се намериха голям брой пирони, части от керемиди, фрагменти от съдове (сграфито украса) и от обикновена керамика.

С. ГЕОРГИЕВА, В. ПЕШЕВА, Г. СТОЯНОВ, Б. ЦВЕТКОВ

РАЗКОПКИ В МЕЛНИК

През 1975 година археологическата експедиция в гр. Мелник работи па два обекта върху територията на съвременния град.

Проучена е значителна част от архитектурния комплекс, разположен североизточно и източно от т. нар. Болярска къща. Разкрити са архитектурни останки от приземните етажи на две възрожденски сгради, едната >рт които е с усложнен план и има избено помещение с два входа, вдълбано в пясъчника. При строежа- на тези сгради са използувани характерни за мелнишката възрожденска архитектура прийоми — съобразяване с естествената конфигурация на терена , издигане иа стените (от ломен камък, спойка, бял хоросан или кал) направо върху скалата, без предварително фундиране, употреба на дъбови греди — сантрачи, вградени хоризонтално в тях. На места се откриват следи от средновековни градежи, които са обект на по-нататъшно проучване. За сега конструктивна връзка на комплекса с т. нар. Болярска къща не е установена. Находките — битова керамика, фаянс, порцелан, метални предмети, монети датират от периода XVII - XX век, само няколко фрагмента от стъклени гривни могат да се отнесат към XIII-XIV в.

Продължиха разкопките на обекта източно от сградата на ГОНС под ръководството па Борис Цветков (О.ИМ — Благоевград). Разкрити са изцяло архитектурните останки на възрожденска къща с усложнена плановa схема.- Установени са и две късносредновеКовни жилища.от XIV-XVII в. Разчистени са четири ями, в които са намерени около 180 монети от-края на XII-XIV век. По-голямата част от керамиката — кухненска и сграфито, се датира в периода от края на XII — първата половина на.XIII век. Устано вепо е, че районът е бил опожарен вероятно през 1.255 година, по време на въстанието- на* болярина Драгота срещу византийската власт.

Разчистени са останки от жилище <j:паянтов- градеж, което според находките (главно битова керамика) се датира в X-XI век.

Г. ДЖИНГОВ. А. БАЛКАНСКА. Г. КУЗМАНОВ, М. ЙОСИФОВА, 1>. БОШНАКОВ

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КАЛИАКРА

През: 1975 год. продължиха започнатите qc- по-рано ..археологически проучвания, които се водиха,на три обекта: втора укрепителна линия, терена, югоизточно от средновековната църква и в цитаделата на крепостта.

Втора укрепителна линия. Продължи проучването на площите от двете страни на крепостната стена и на кулите, фланкиращи портата. При разкопаването от външната страна на куртината се установи, че някои кули на крепостната стена са допълнително преустроявани. Попадни се На две неизвестни досега кули и на една потерна, :зазидана впоследствие. На няколко места пред крепостната стена се откриха останки от успоредни на нея градежи — еднолшдеви, от дялани камъни на кад,1 зя tera без връзка с куртините.

Отвътре на крепостната стена продължи разкриването, на останка от строежи — зидове от грубо обработени камъни на кал. Различават , се. три строителни хоризонта: ранновизаитийски (IV"-VI в.), средновековен, български от времето на Второто българско царство (XIII-XIV в,)'и късносредновековен, от времето на османското владичество (XV-XVII). Към най-ранния период принадлежи една сграда, разположена в оста на главната порта, към втория — няколко сгради, едната от които е многоделна от верижен тип, а към третия — незначителни, твърде обезличени останки от градежи.

Разкрита беше отвътре южната половина на западната кула, фланкираща портата.

От находките най-многоброен е керамичният материал, произхождаш от натрошени съдове. Преобладава средновековната''керамика, особено сграфито-керампката, керемиди, прешлени, тежести за рибарска мрежа. Металните находки са: гвоздеи, подкови, обковки, върхове на стрели, монети и една бронзова иконка на Богородица Одигитрия.

Обект, югоизточно от средновековната църква.

Разкрити са цялостно или частично девет помещения от жилищни сгради,.отнасящи се към 4 исторически периода: ранновизаитийски (/IV — пач. VI;!; старобългарски (IX-X в.), Второ българско царство (XП-XIV в.), османско владичество (XV-XVII в.). От първия период частично са запазени шест помещения, принадлежащи па две жилищни сгради. Вторият е засвидетелствувап само въз основа на керамични находки. На третия принадлежи едпокамерно .жилище с правоъгълен плап, иолувкопано, изградено от еднолицеви зидове па калов разтвор, а на последния период — три съоръжения, с неправилен план, градени от големи камъни без спойка. Находки: ръчна каменна мелница, керамични фрагменти от амфори, фрагменти от сивочерпн гърнета с врязан вълнистолипесн орнамент от съдове украсени в сграфито и др.

Цитаделата на крепостта. Проучването на сгради I и II, които оформят от запад централния площад, дава данни за жилищното строителство в тази част и изобщо за строителството па Калиакра през късната античност с някои негови типични белези. Направени бяха ri две важни открития, които се отнасят до съществуването па това място през времето на Второто българско царство па значителен архитектурен ансамбъл. Открити са следите па вход към вътрешността на пространството, затворено от запад, север и изток с верижно разположени малки помещения, носещи вероятно надстройка от дърво и камък на горен етаж. На южната стлана на оформящия се вътрешен двор, пад строителните останки от античността, се откриха основи от стени, които очертават плана на обширна правоъгълна зала, затваряща от юг ансамбъла.

Наложилите сс предварителни сондажни разкопки в двора на метеорологичната станция на Калиакра разкриха части от стени, две детски погребения и дадоха нови данни за стратиграфията в тази част на крепостта през средновековието.

Д. ДИМИТРОВА

РАЗКОПКИ В М. КАЛЕТО ПРИ С. РЪЖДАВИЦА, КЮСТЕНДИЛСКИ ОКРЪГ

През 1972-1975 г. беше проучена крепостта „Калето", която се намира на около 12-14 км, северозападно от селото. Разположена върху високо плато в Конявска планина, под нея се вие живописно р. Струма Резултатите от проучването показаха няколко строителни периода:

Най-ранните останки — архитектурни находки — са от периода V-VI в. Те са представени от основите на две сгради и част от крепостна оте-)па. В ъгъла па една от сградите беше разчистена почти в запазен вид щерна за вода, принадлежала на жилището. Материалите от насипа са главно парчета от керамични съдове характерни за тази епоха, глинени лампички, железни и стъклени предмети.

Хронологически над този пласт следваха селищни останки (пласт дебел пад 0,50 м) от периода IX-X в. Парчетата от глинени съдове, парчетата мазилка от плетени жилища са образци познати ни от многото проученк ранпобългарски селища в страната.

Най-значителни са останките от времето на Второто българско царство: седемстенна кула-жилище, запазена на височина до 4,50 м, основи на малка църква и вход със запазена височина на зидовете от 0,35 до 0,70 м Кулата е градена плътно на височина 1,70 м, след което е развито помещение на площ около 45 кв. м. Зидарията е с ломени камъни и вътрешна сантрачна система. Църквичката е в много лошо състояние. Разчистена е почти в субструкция. Градена е от ломени камъни на кал. Страниците на входа по градеж и строителни материали — ломени камъни и бял хоросан, при месен с едра баластра — са сходни с останките от кула.

На западната страна на платото се разчистиха останки от сграда, градена от ломени камъни и външна сантрачна система. Градежът и материалите от насипа — керамика, монети, накити, я датират след XV в.

Стратиграфски останките на крепостта „Калето" показаха интензивен живот през четири исторически епохи. Най-значителни са те от ранновизаитийската епоха и Второто българско царство.

ЦВ. ДРЕМСИЗОВА, Д. ДИМИТРОВА '

КРЕПОСТТА КРАЙ ГРАД МЕЗДРА

Разкопана беше нова площ от 150 кв. м и се направиха няколко сондажа с цел да се изясни хронологията на крепостта. Преди всичко се разкриха 20 м от крепостната стена и се установи, че тя е била разрушавана, поправяна и използувана дълго време.

Разграничиха се ясно четири културни пласта, изявени чрез основи от няколко сгради, архитектурни фрагменти, строителна и битова керамика, различни находки и монети. Разграничаването на отделните строителни периоди беше твърде затруднено поради обстоятелството, че по-късните сгради са били изградени върху основите на по-ранните. Най-горният културен пласт се характеризира със сравнително добре запазените основи на

две сгради и отделни помещения, чиято планова схема предстои да се доизясни през настоящата година. Сградите са допряни до северната крепостна стена с фасада на юг. Те се състоят от няколко помещения. Градежът им е от ломени камъни и бял хоросан. Въз основа па находките* намерени в насипа около тях, те се датират от края на X в. и началото на XI в.

Вторият културен пласт, който достига на дълбочина до 1 м, беше изявен предимно с богат керамичен материал, гърнета с врязана украса и със знаци върху дъната. Няколко къса имат излъскани ивици. Типичната керамика показва, че па това място е съществувало селище от времето на Първата българска държава.

Третият пласт е засвидетелствуван с останки от няколко сгради. Те са били опряни също до крепостната стена. Основите, широки 0,70 м, са били изградени от ломени камъни и кирпичи, градеж характерен за късноантичната епоха. Тази датировка намира подкрепа в монетите от времето на Юстиниан и в находките.

Най-долният културен пласт е документиран с основата, разкрита в кв. 14 на дълбочина 1,30 м, с част от надпис на гръцки език, с битов материал и с монети, въз основа на които става ясно, че той обхваща периода от началото на II в. до края па III в.

Разкопките на крепостта край гр. Мездра, която е играла в миналото важна роля на пътя, свързващ градовете па Долна Мизия със Сердика-Средец, ще продължат и през следващите години, за да се изясни градоустройството и плана на сградите, съществували през различните исторически епохи..

В. ВАСИЛЕВ, АС. САЛКИН, ИВ. СОТИРОВ

РАЗКОПКИ НА НОС ЧАРАКМАН ПРИ ГР. КАВАРНА

През 1975 г. бяха разкрити нови сектори от субструкцията на крепостната стена. На 70 м, източно от двустранната крепостна стълба, има частично и пълно унищожаване на крепостния зид. В този сектор се разкриха 12 средновековни погребения, извършени по християнски обряд.

В западната посока от крепостната стълба беше разкрит контрафорс, изграден от ломен камък със спойка от кал. Същият е прилепен допълнително към крепостната стена. В проучените 120 линейни метра от субструкцията не се откриха следи от кули. В този участък склонът- извън крепостта е много стръмен и почти недостъпен. Тази природна даденост не е изисквала построяването на кули. Тяхната функция вероятно е изпълнявана от контрафорси, конто са били използувани като бастиони.

От вътрешната страна на крепостната стена се очертават контурите на стопански и жилищни помещения. В тях се намериха фрагментирани и цели съдове от раиновнзаптийската епоха и от Първата и Втората българска държава. Преобладават фрагментите от сграфито керамика с растителни и геометрични мотиви в декорацията, както и отделни монограми. От материалите до крепостната стена (около 200 инвентарни номера) интерес представляват фрагментите от стъклени съдове, оръдия на труда и въоръжение.

До крепостната стена па 35 см дълбочина се откри костна статуарнг композиция. От монолитна животинска кост е предадена сюжетна сцена на орел и лебед. Подобна находка не е известна досега от нашите земи.

Продължиха разкопките ,и на къспосредповековния, некропол. Бяха разкрити нови 76 гроба. При повечето от гробовете са използувани дъски и плочести камъни за оформяне на гробната яма. Пет от гробовете са,вкопа-* ни направо в мекия скален масив. Останалите гробни съоръжения са от големи каменни плочи. Отново бяха разкрити „двойни" погребения. 'Погребалният ритуал е християнски с много съхранени езически традиции.' В мпо го от гробовете (главно детски) се намериха малки кремъчета,. черупки -от яйца, въгленчета, животински зъби п др. Между гробния- инвентар заслужават внимание сребърните турски монети от Мурад II (1421-1451 г.) и сребърните татарски монети от XV-XVI в. При-;скелетите бяха намерени много бронзови сферични копчета, пръстени,-обеци,-дървени и костни гребени, една бронзова тока, една бронзова диадема и др. В 10 гроба се откриха остатъци.от кожа при-долните крайници на скелетите. Антропологическнте данни говорят за голяма детска смъртност и на жени в млада възраст. Средната продължителност на живота на жените е била 45 години, а за мъжете — 51 години. Средният- ръст на - мъжете е бил 166 см, а на жените — 158 см. Расовата диагностика определя преобладаващ брой индивиди от европнден тип, други са метиси (между европиди и монголопди), има и чисти монголоиди и негроиди. Палеопатологични особености са голямата поразеност от хронично деформиращи заболявания на опорно-двигателния апарат., (42 % от скелетите са с дегенеративни изменения на гръбачния стълб и, големите стави). Робската действителност и специфичните климатични особености са главна причина за установената палеопат.ология. Потвърждават се сведенията на Евлия Челеби от средата на XVII в., че „Каварна има много бедни" и'„климатът е тежък".

Некрополът датира от XV-XVII в.

В. ВАСИЛЕВ, Д. ТОПТАНОВ

РАЗКОПКИ В КРЕПОСТТА „БОЖЕНИШКИ УРВИЧ"

•ч През м. август 1975 г. продължиха проучванията в крепостта на севаст Огнян при „Божспншки Урвич" до с. Боженица, Софийски окръг.

При разкриването на куртината в субструкция се установи, че двата успоредни крепостни пояса се сливат в един с широчина 2 м. Същият продължава в западна посока, следвайки конфигурацията на терена. В северозападната част .нагкрепостта беше извършено разчистване за изясняване посоката на крепостната стена. В този участък крепостният зид е положен направо върху скалния масив, в който са издълбани легла за камъните па основата. Лицето иа крепостната стена в този сектор е от добре одялани камъни, споени с бял хоросан.

Продължи разкриването на средновековната църква в южния склон. Това е еднокорабна, едноапсидна- църква, построена вероятно върху по-стара културна сграда. Вътре в църквата се очертава планът иа малък параклис. Предварителните наблюдения на това място говорят за наличието на триеграда: църква от ранновизаитийската епоха, върху която е построена църква през Втората българска държава, ;а след нейното разрушаване, което е едновременно с разрушаването на крепостта е построен малкият параклис. ' * 4 -,гр .... . ,

В крепостта бяха открити mioro предмети на бита и въоръжението. Преобладава керамиката от ранновизаитийската епоха, и от Втората българска държава. Намерени бяха много железни ножчета, огрибки, вдици, бойни топки, стрели и няколко монети от Юстиниан I. Беше изчерпано съкровището от сребърни монети на Иван Шишман и тяхното количество достигна 1327 броя.

В сектор „Юг" при църквата керамичните фрагменти са от амфори с вдълбан гребенчат орнамент, средновековни гърнета и съдове със „сграфито" украса.

В църквата и около нея бяха разкрити 22 гроба. Погребенията са по християнски обряд. Скелетите са положени в посока запад-изток, а ръцете са скръстени върху гърдите. Интересно трупополагане се наблюдава в гроб № 10. Погребани са едновременно три скелета и са поставени един върху друг. Най-отдолу.е възрастен мъж, над него е скелетът на жна, а върху нейните долни крайници е поставено новородено дете.

В много от гробовете се откриха посребрени сферични копчета, пръстени, токи и тъкан с апликирани върху нея метални пластинки. Некрополът е от края на XIV в. и началото на XV в.

ЕК. МАНОВА

РАЗКОПКИ В ГРАД НИКОПОЛ

На Калето в Никопол продължи проучването на укрепителната система в разкриване на нови части по периферията на платото.

От II укрепителен пояс започна проучване на друг дял по югоизточния склон на хълма.

Проверяват се останки от жилища също по югоизточния склон на хълма — между II пояс и венеца на платото.

Наложи се освен това извън очертанията на Калето, срещу източната порта, да се разкопае площ около 600 кв. м поради намирането на стена от градеж по време ма правене изкоп в един район, намерен като удобен за приспособяването му за волейболно игрище.

На това място Се откри едно хигиенно съоръжение от епохата на османското владичество, от което се очертаха 6 помещения и 4 коридора, като останалата част от сградата се намира под огромен залесен насип и вероятно попада и под новопостроеното хале към завода за електромери пред старата сграда за щаба на гарнизона, кватирувал тук дълго време след 1876 г.

По намерените вградени глинени тръби в хоризонтални и отвесни редове, и предназначени явно за отопляване на помещенията, а също и по останалите камени корита (курни) в две от помещенията, както и според сравняването на плана му с тези на запазени до днес късносредновековни бани в Бургаски окръг, трябва да се приеме, че и в този случай се се отнася до баня.

Намерените, плочи от мраморна настилка в едно от помещенията и в един от коридорите свидетелствуват за едно вътрешно добре оформено съоръжение обаче и без особено разточителство. За това говорят и каменните корита с тяхната форма и растителна украса в плитък релеф.

Сградата е едно указание, че градското население през късното средновековие е обитавало повече вън от укрепителната система.

Д. СТОЯНОВА - СЕРАФИМОВА

СРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ С. ТУХОВИЩЕ, БЛАГОЕВГРАДСКИ ОКРЪГ

През месец февруари на 1975 год. при подготовка на терена за игрище в м. Оградето край с. Туховище, Благоевградско, беше открит средновековен български некропол.

Разкритите досега 119 гроба, изградени отстрани и покрити отгоре С плочести камъни, са ориентирани изток-запад с малки отклонения в северна или южна посока.

Всички погребения са извършени чрез трупополагане според изискванията на християнската религия.

В по-голямата част на некропола са намерени предмети — жертвени съдове, накити, монети и амулети.

Глинените съдове, открити в некропола край с. Туховище, са малки и средни по размери без дръжки, принадлежащи към славянския тип съдове, характерни за всички раннобългарски средновековни обекти, открити на територията на България. Всред тях се срещат гърнета с дръжки, кани и други съдове, някои от които по форма явно издават византийско влияние,

От погребалния инвентар най-голямо разнообразие бележат откритите накити — обеци, гривни, пръстени и огърлици с различни висулки към тях, аналогични на накитите открити в средновековните некрополи от X-XI в., разположени в родопската област и Северозападна България.

Гробните съоръжения, погребалният обряд, гробният инвентар, намерените в някои гробове монети и антропологическите изследвания на скелетите на погребаните в некропола край с. Туховище, Благоевградско, опре делят неговата българска етническа принадлежност и хронологически граници — X-XI в. Материалите открити в този некропол по недвусмислен начин показват, че обитателите на този край и създадената от тях матриална и духовна култура са иердставлявали през X-XI в. част от единната българ ска народност и единната старобългарска култура, формирала се на **Бал-,** канския полуостров през епохата на ранното българско средновековие,

П.СТАНЧЕВ

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗПОКПИ НА НЕКРОПОЛ В С. НИКОЛОВО, РУСЕНСКИ ОКРЪГ

Некрополът е открит по време на изкопни работи през месец април 1975 год. Пространството заемано от некропола е равнина с наклон от СИ към ЮЗ, заливана от стичащите се от южните склонове поройни води. Последните са образували дебел наносен пласт, достигащ от 0,60 до 1,60 м. В този пласт се откриха фрагменти от антична керамика, произхождащи от трако-римското селище, отстоящо на 350-400 м югозападно от некропола.

Разкрити са 74 погребения. Сега гробовете се откриха на дълбочина от 0,80 до 2,30 м от съвременното ниво. Гробните ями не личат добре в профила на терена. С изключение на погребение № 33, ориентирано СЗ ЮИ, с главата на СЗ, всички погребения са с посока изток-запад, с главата на запад. В 27 случая трупът е бил положен направо в гробната яма, а останалите 47 погребения са били в ковчези. Последните са имали правоъгълна или слабо трапецовидна форма. Максималната им дължина е 1,20 м, ширината им достига до 0,80 м, а дълбочината им не надминава 0,27 м. Само в един случай (гроб № 1), погребение на възрастен индивид, трупът е бил поставен надясно, всички останали са били положени по гръб. Голямо е разнообразието на положението на ръцете. Най-многобройни са случаите (23), при които двете ръце са изпънати около трупа.

При погребние № 34 е била разрушена гръдната и тазовата област, а също и крайниците на погребаното дете не се откриха на мястото им.

От предварителните антропологически изследвания на костния материал е констатирана изкуствена деформация на някои от черепите.

При погребаните са открити 11 плоскодънни амфори, 6 ножа, 7 копчета, 10 огърлици от стъклена мъниста, 25 чифта обеци, 2 бронзови звънчета, 4 пръстена, 1 медалион, 3 ведра (шини от ведра).

Некрополът е християнски. Датира от края на IX до края на първата половина на X в.

СТ. МИХАЙЛОВ, ИВ. БАЛКАНСКИ

РАЗКОПКИ В М. ПАПАЗЛЪКА ПРИ С. ФОТИНОВО, КЪРДЖАЛИЙСКИ ОКРЪГ

Разкопките започнаха през 1974 г. и завършиха през 1975 г. Беше разкопана площ от около 1200 кв. м.

Разкрити са основи, на околоврътен крепостен зид, запазени само в отделни сектори. В градежа са били употребени и големи добре обработени квадри, които обаче не са запазени ин ситу.

Крепостният зид е от времето на късната античност — около IV в. иа н. е.

Животът тук е бил възобновен през време на Втората българска държава — XI-XIV в. Тогава е била построена и една еднокоргбна църква с притвор с максимални размери: 12х6 м. В източната част на укрепле нието са разкрити основи на стопански сгради от ломени камъни и кал, съвременни на изграждането на църквата.

ИВ. БАЛКАНСКИ

СРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ ПРИ С. ТАТУЛ, КЪРДЖАЛИЙСКИ ОКРЪГ

Проведоха се сондажни разкопки в нивите на с. Татул, 1>ъдето при оран бяха извадени човешки кости от гробове. В разрушените гзобове бяха намерени пет бронзови гривни и три пръстена — също бронзови. Ненарушен гроб не беше намерен, поради ограничена площ на разкопките — само няколко квадратни метра. По-голямо пространство не беше възможно да се разкопае, понеже мястото беше засято е тютюн.

Материалите са от времето на Втората българска държава. През 1976 год. проучванията ще продължат.

Я. НИКОЛОВА

ПРОУЧВАНИЯ НА КИЛИФАРЕВСКИЯ МАНАСТИР

Археологическите проучвания на Килифаревския манастир през 1975 год. бяха съсредоточени на крепостната стена и по трите тераси вътре в крепостта. Още през 1974 г. беше установено, че манастирът, в който е била школата на Теодосий Търновски, е бил построен през средата на XIV век в съществуващата по-стара крепост, която е имала важно стратегическо значение в отбраната на пътя за Хаинбоазкия проход и престолния Търновград.

През 1975 година бяха проучени напълно двата входа на крепостта. Северният е фланкиран с две кули, а източният се затварял с две успоредни двукрили врати. На най-високия пункт на крепостта беше разкрита една ъглова кула, а по северната крепостна стена — две стълбища, които са отвеждали до платформата на стената.

Вътре в крепостта, върху най-високата тераса, продължи разкриването на трикорабна базилика. На втората тераса беше проучена напълно една еднокорабна църква с притвор, чиито стени отвън са били изградени с декоративен градеж от редуващи се каменни и тухлени пояси, а аркираните ниши са били увенчани с низове от кръгли зелени декоративни чашки и между тях четирилистни розетки. Вътре стените са били изписани няколко пъти със стенописи. На най-ниската тераса продължиха археологическите проучвания на една голяма четириъгълна сграда, в която се установиха три периода на изграждане.

Откритите паметници и материали при археологическите разкопки на Килифаревския манастир през 1975 г. дават важни данни за строителната история на крепостта, а така също и за материалната култура на Теодосиевата школа.

А. МАРГОС

ПРОУЧВАНЕ НА СРЕДНОВЕКОВНИ СКАЛНИ МАНАСТИРИ В БАСЕЙНА НА Р. РУСЕНСКИ ЛОМ

По решение на секция „Епиграфика" при Археологическия институт и със съдействието на ОИМ — Разград, през 1975 г. започна проучването на скалните манастири в басейна на р. Русенски Лом с цел да бъдат издирени средновековни български надписи, рисунки-графити и знаци. Експедиция, съставена от един археолог и петима алпинисти от клуб „Пещерно дело" при тур. д-во „Буйна гора" — Разград, през месеците август и септември проучи основно 10 обекта по течениятa на реките Бели и Малки Лом. Изследвани бяха скалните манастири и скитове „Шанлък карана" при с. Сеново, Разградско, „Чекърска карана", „Монаетира", Чеснова карана" при с. Кривня, Разградско, „Калугерица" при гр. Ветово, Русенско и „Дикилиташ" при с. Сваленик, Русенско, а също така 4 комплекса от скални килии и ниши: „Сиври карана" при с. Сеново, Разградско, „Мустафа челеби карана" „Срещу чекърца" и „Синтрад" при с. Кривня, Разград.

Скалните църкви, килии и ниши са изсечни с длето и шило. Килиите имат различна форма и големина. Най-често са правоъгълни, а понякога трапецовидни, овални или с неправилна форма. По стените на някои от тях има по една или две ниши, а по-рядко са изсечени седалки. Срещат се и издълбани на пода правоъгълни или кръгли корита, които вероятно са служили за огнища. За наличието на такива говорят и намерените части от дебели обгорени глинени мазилки. Особено грижливо са изсечени църквите на манастирите „Шанлък карана", „Калугерица" и „Дикилиташ". Състоят се от правоъгълен наос, като олтарната част е оформена с една до три ниши. Имат по един или два отвора служили за прозорци. При входовете на преобладаваща част на помещенията има изсечени легла, в които е лежал гредоред, носещ дървени конструкции, най-често за затваряне на входовете. Една значителна част от помещенията са недостъпни и до тях се е стигало с помощта на въжета или вързани стълби, прикрепени към дебели дървени колчета, забити здраво в скалните пукнатини. Такива бяха открити в манастирските комплекси „Шанлък карана" и „Калугерица". В някои от недостъпните килии на горните два манастира бяха намерени фрагменти от тънкостенна и дебелостенна кухненска керамика, амфори за вода и сграфито керамика, които могат да бъдат датирани от XIII-XIV в.

По стените на редица помещения и най-вече в църквите бяха открити голям брой знаци и рисунки-графити. При рисунките се срещат изображения на коне, елени, животински глави, конници, човешки фигури, Разпятие Христово, рала, иаяшки мрежи, растителни мотиви и др. Те се отличават със схематичното си изпълнение, често достигащо до наивност. Между знаците особено голям е броят на кръстовете. Рисунките и знаците дават представа за бита, поминъка и религиозните представи на местното българско население.

От голяма важност са откритите 28 средновековни български надписи, изсечени или надраскани в някои скални църкви и килии. Два от тях са ктиторски („Калугерица" и „Шанлък карана"). От ктиторския надпис в манастирския комплекс „Шанлък карана", който за съжаление не е изцяло, запазен се узнава, че манастирът е бил посветен на Св. Димитър. В един от надписите в същия скален манастир е отбелязано името на поп Пея от село Кривина. Същото лице се споменава в надпис в една от килиите на манастирския комплекс „Чекърска карана". Тези два надписа потвърждават по категоричен начин, че днешното с. Кривня, Разградско, е съществувало през XIII-XIV в.

Интерсни са личните имена, които се срещат в надписите, като Тето, Дунав, Коко, Захо, Андосий, Изпор и др. Личното мъжко име Тето в надпис от манастира „Калугерица" твърде много напомня името на близкото с. Тетово, Разградско (също и гр. Тетово в Македония). Това дава основание да се допусне, че името на това село произхожда от личното име Тето. Наименуването на селища по лични имена е често явление още от древни времена.

Особено интригуващо е името Изпор, открито в същия манастирски комплекс — „Калугерица". Така е наречен първият български владетел хан Исперих в „Български апокрифен летопис" (или „Сказание на пророка Иеая"), където е отбелязано, че Испор цар е създал Дръстър град и велик презид от Дунав по море и Плюска град.

Откритите по време на експедицията средновековни български надписа са важен материал за проследяване историческото развитие на българския език и писменост във фонетично, орфографско и палеографско отношение.

На основание на откритите археологически и епиграфски материали изследваните пещерни манастири и скитове могат да бъдат отнесени към

епохата на Второто българско царство — XIII — XIV в. Те са част от огромния комплекс от скални манастири, намиоащи се в басейна на Ломовете — една велика пустиня, която не е изключено да е свързана и с исихазма.

В. ВАСИЛЕВ

КЪСНОСРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ ПРИ С. НЕДЕЛКОВО, ПЕРНИШКИ ОКРЪГ

При направата на пътно трасе до с. Неделково строителите попаднали на некропол. През юни 1975 г. бяха проведени спасителни разкопки и проучени 80 гроба. Установи се християнски погребален обряд. Телата са поставени в посока запад-изток, а ръцете са скръстени върху гърдите или върху корема. Умрелите са били погребвани направо в земята, други '•а ограждани с каменни плочи, а трети са поставяни в дървени ковчези. Каменните гробни съоръжения са от сивобели варовикови плочи. Отвън на напречната плоча при главата е поставен малък, сравнително добре оформен камък в кубообразна форма. Дървените конструкции са от две надлъжни дъски и от една напречна при главата. Няма следи от дъска, върху която да е бил поставян умрелият. Липсва и напречна дъска при краката на скелета. Напречната дъска при главата е прикрепяла отвън добре оформен камък, както при каменните гробни съоръжения от същия некропол. Може да се предположи, че поставянето на тези кубообразни камъни при главата има не само функционално, но и, ритуално предназначение.

Гробен инвентар се откри главно при скелетите на жени и деца. Това са пищни накити за глава, огърлици и пръстени. Върху метални верижки» са окачвани обли, листовидни, триъгълни и ромбоидни пластинки. Това са т. н. „трепки". Металните накити са били изработвани от мед със слабо калаено оловно покритие, имитиращо сребро. Намерените мъниста са от стъкло, с допълнителна разноцветна декорация. В наниза са били поставени и малки раковини. Пръстените са разнообразни по формата на щита и по орнамента. В накитите са били поставяни и монети от Боязад II (1481 — 1512) и Селим II (1568 — 1574). Бяха намерени и западноевропейски накити във форма на монети, които датират от XVIII в.

Накитите от Неделково имат паралели с накитите от късносредновековния некропол при Земенския манастир.

Предварителните антропологически данни показват голяма смърност на деца и жени между 25 — 30-годишна възраст. Средната продължителност на живота е била 50 години за мъжете и 42 години за жените. Средният ръст при мъжете е 167 см, а при жените — 157 см. Предварителната расова диагностика показва европидни расови белези.

Изводи:

1. Некрополът датира от XVI до XVIII в. Има податки за датиране и в първата половина на XIX в. Това ще се установи при пълното проучване на некропола.

2. Има основание да се предположи, че некрополът е принадлежал на изчезналото при кърджалийските размирици село Добрановци.

3. Некрополът дава възможност да се допусне локализирането на известното от турските архивни документи село Добриче. Тъй като турги данни в подкрепа на това мнение Добрановци. Има и дру-

ИВ. ЗАХАРИЕВ, М. НАЧЕВА

СРЕДНОВЕКОВНОТО ГРАДИЩЕ И НЕКРОПОЛ В М. КАЛЕТО ПРИ С. ДЕБНЕВО, ЛОВЕШКИ ОКРЪГ

Разкопките са продължение от 1974 год. Беше разкрита втора крепостна стена, с дължина около 120 м, с допълнително построена кула към нея. Разграничаваме 3 строителни периода, поместващи се в границите IV до **V** в.

Бяха разкрити жилищни постройки от средата на XIV в. Стените им са от камъни на кал. Те биват два вида: едноклетъчни помещения с площ до 6 кв. м и две миогоклетъчни с верижен план. Почти всички помещения са снабдени с по една пещ в единия ъгъл.

Бяха открити и 64 гроба от християнски некропол с твърде много преживелици от езическия погребален обичай. Проучването му допринася за изясняването на произхода на населението, погребано в него. Некрополът в м. Калето при с. Дебнево, Ловешки окръг, е един от най-добре датираните средновековни иекрополи от XVI — XVII в. у нас, което определя и неговото значимо място.

Печатни коли 5,50 Тиражно-издателски коли 2308

Формат 60/84/16 Пор. № 744

Тираж 450

ДП „Кирил Маджаров" — Смолян